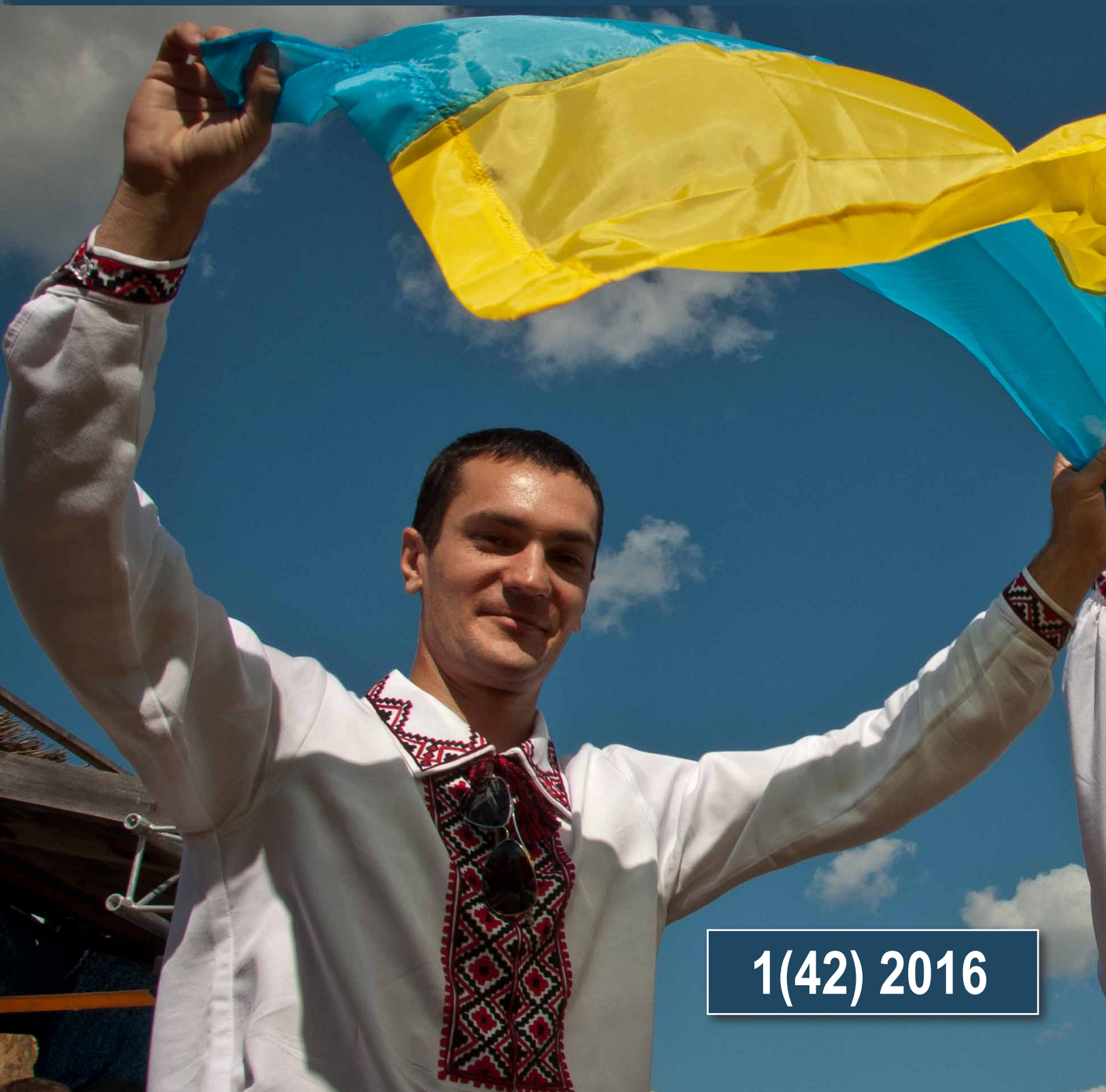

ПЕДАГОГІЧНИЙ Вісник

науково-методичний журнал

1(42) 2016

У цьому випуску «Педагогічного вісника» розкриваються актуальні проблеми національно-патріотичного виховання у навчальних закладах

Переможці обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Класний керівник – 2015»

*Криськова Олена Іванівна,
класний керівник 6 класу Старокостянтинівського НВК
імені Героя України Сергія Бондарчука*

*Заклевська Оксана Іванівна,
класний керівник 9 класу
гімназії №2 м. Хмельницького*

*Піщук Наталя Андріївна,
класний керівник 10 класу
Кам'янець-Подільського ліцею*

Щоквартальний науково-методичний журнал
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Засновник: департамент освіти і науки
Хмельницької обласної державної адміністрації

Головний редактор
БЕРЕКА В.Є.

Редакційна колегія:

Білошицький С.В., доктор політичних наук, доцент
Блажевич Ю.І., кандидат історичних наук, доцент
Вашеняк І.Б., кандидат історичних наук, доцент
Галус О.М., доктор педагогічних наук, професор
Гільберг Т.Г., кандидат географічних наук, доцент
Гулеватий А.О., кандидат психологічних наук, доцент
Гуменюк В.В., кандидат педагогічних наук, доцент
Можейко Г.О., президент Асоціації керівників
інноваційних закладів освіти
Очеретянко В.І., кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Петрук Н.К., доктор філософських наук, професор
Потапчук С.М., доктор психологічних наук, професор
Прокопчук В.С., доктор історичних наук, професор
Пулатова Л.Й., кандидат філологічних наук, доцент
Пустовіт Г.П., доктор педагогічних наук, професор
Романовська Л.І., доктор педагогічних наук, професор
Руснак І.С., доктор філологічних наук, професор
Скрипник С.В., кандидат педагогічних наук
Соловей М.В., кандидат педагогічних наук, доцент
Фасоля О.І., директор департаменту освіти і науки
Хмельницької облдержадміністрації
Ящук І.П., доктор педагогічних наук, професор

Керівник тематичного номера:
Гіджеліцький І.К.

Адреса редакції:

м.Хмельницький, вул.Озерна, 14, ХОІППО

Зареєстровано Комітетом у справах преси та інформації.
Серія ХЦ №236

Видається з вересня 1996 року

Думка редакції не завжди збігається з думкою авторів журналу.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікацій.

У номері:

Управлінський аспект

- С.ФІЯРСЬКА.** Концептуальні засади патріотичного виховання дітей та учнівської молоді..... 2
І.ГДЖЕЛІЦЬКИЙ. Реалізація сучасних форм та методів національно-патріотичного виховання..... 4

Науково-теоретичні основи

- В.ІОВА.** Національна ідея як визначальний чинник розвитку громадянського суспільства..... 6
Ю.БЕЦ. Формування національної свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників..... 11

Діяльнісний підхід – вимога часу

- А.НАЗАРЕНКО.** Сьогодні – учень, завтра – захисник Вітчизни..... 14
А.МАХМУТОВА. Роль мистецтва у збереженні та розвитку суспільства..... 15
Н.ОРЛОВСЬКА. Позашкільний соціум у становленні громадянина..... 17
О.ШТАНЬКО. ...А патріотом бути зобов'язаний..... 19
С.КОРЖИК. Красзнавство – ключик до пізнання рідного краю..... 20
В.БАРАНОВСЬКИЙ. Подвижницький рух дітей за мир і ненасилля..... 23
В.ПІДГІРНИЙ. Формуємо духовно-моральний світогляд школярів..... 26
О.ПЛЮХІНА. Форми – різні, мета – одна..... 28
І.ПОПОВА. Проектна діяльність реалізації Концепції національно-патріотичного виховання..... 31

Позашкільна освіта

- Н.КОЛЕСНИК.** Пріоритетний напрям національної системи виховання..... 33
М.ЧЕБАНИК. Відроджуємо традиції, утверджуємо національну гідність..... 34
В.СОЛЯРИК. Простір, наповнений цікавими справами..... 35

Козацька педагогіка

- О.ЧОРНОКРИЛЮК.** Якби не козаки, не існувала б наша нація..... 36

Інновації, пошуки

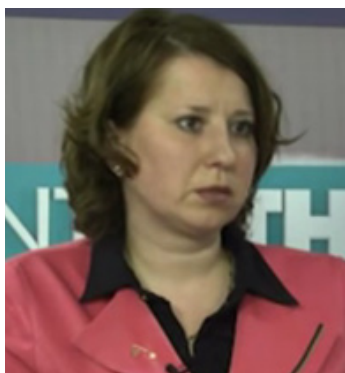
- А.ПОЛІЩУК.** Здоров'язбережувальне середовище – важлива умова виховання громадянина..... 37
Н.БЕРЕГОВСЬКА. Інтелектуальні змагання: робота в команді..... 40
А.КОВАЛЬЧУК. На прикладі героїв АТО (урок)..... 43

Всеукраїнський досвід

- Л.САВОТІКОВА.** Кожна дитина – безмежний Всесвіт..... 46
В.ІОВА. Інтегратор позитивних змін..... 49

До учительського записника

- Термінологічний словник..... 52

Світлана ФІЯРСЬКА,
*начальник відділу професійної освіти та наукової діяльності
управління професійної освіти та ресурсного забезпечення
департаменту освіти і науки облдержадміністрації*

Концептуальні засади патріотичного виховання дітей та учнівської молоді

Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувані в учнів громадянсько-активні, соціально значущі якості. Захистити суверенність, цілісність України – одне із найбільших завдань сьогодення.

Головний урок сьогодення – урок патріотизму. Наповнення освіти українським змістом. Соціалізація, становлення громадянина-патріота своєї держави.

Як наголошується в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, серед виховних напрямів найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (*patria*) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

Проблема формування патріотизму охоплює всі сфери суспільного життя нашої нації: соціальну, політичну і, чи не найбільше, - освітню та виховну.

Серед пріоритетних завдань департаменту освіти і науки, інституту післядипломної педагогічної освіти, районних, міських управлінь (відділів) освіти, навчальних закладів – реалізація завдань національного виховання, здійснення управлінського та науково-методичного супроводу діяльності педагогічних колективів щодо формування національ-

ної свідомості, патріотизму, толерантності учнів. Питання організації виховної роботи на культурно-історичних засадах, прикладах високого героїзму українського народу неодноразово обговорювались на колегіях департаменту освіти і науки облдержадміністрації, управлінь, відділів освіти, міжвідомчих нарадах, семінарах керівників навчальних закладів з представниками громадських, волонтерських організацій. З метою підвищення ефективності національного, військово-патріотичного виховання учнів департаментом освіти і науки видано накази, затверджено заходи, якими передбачено розвиток туризму і краєзнавства, участь у Всеукраїнській історико-географічній експедиції «Історія міст і сіл України», туристсько-краєзнавчих експедиціях «Краса і біль України», конкурсах патріотичної пісні, акціях «Пам'ять», «Збережемо пам'ять про подвиг», «Україна – єдина країна», «Учні Хмельниччини – бійцям АТО».

Якщо раніше ми говорили про окремі навчальні заклади, де здійснюється системний підхід до формування національної свідомості учнів, то уже сьогодні можемо стверджувати, що у всіх школах, позашкільних закладах Хмельницької області створено особистісно-орієнтовані системи національно-патріотичного виховання, впроваджуються сучасні інноваційні технології становлення учня як громадянина-патріота України, готового виявляти національну гідність, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, наслідувати приклади самовідданого служіння Батьківщині героїв Небесної сотні, захисників України.

Заслуговує на увагу досвід педагогічних колективів навчальних закладів м.Хмельницького з питань створення особистісно-орієнтованої системи патріотичного виховання учнів в умовах полікультурного простору на засадах принципів толерантності. Зразком є досвід педагогічних колективів навчальних закладів міст Нетішина, Кам'янця-Подільського, Білогірського, Вінковоцького, Полонського, Кам'янець-Подільського, Хмельницького, Славутського районів з

питань впровадження проектних технологій у систему виховання патріотизму учнів на прикладах життя і подвигу героїв-захисників України.

Цікавий досвід з питань розвитку дитячого миротворчого руху як одного з напрямів патріотичного виховання має позашкільля м. Кам'янця-Подільського. Тут активно працює «Клуб юних миротворців». За їх ініціативи відбулися спільні акції: «Живий ланцюг миру», 210 учасників дитячого миротворчого руху написали звернення до президента Росії із закликами: «Росія та Україна мають жити у мирі!», «Діти України і Росії – за мир!». Активізувалась робота шкільних музеїв, їхні експозиції поповнюються новими матеріалами пошукової роботи: «Герої Небесної сотні – педагоги Хмельниччини:», «Бійці АТО Поділля».

Досвід Хмельниччини з національно-патріотичного виховання педагогічна громадськість України знає і творчо використовує. 12 березня 2015 року на Шостій Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти - 2015» було презентовано досвід навчальних закладів Хмельницької області з національно-патріотичного виховання. Всеукраїнська експертна комісія дала йому високу оцінку, ми отримали Срібну медаль (нагорода за друге місце у виставці).

Хмельницьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти у 2015 році проведено: третю Всеукраїнську конференцію (спільно з ІТЗО МОН України, Кам'янець-Подільським національним університетом імені І.Огієнка) «Формування патріотизму та збереження національної ідентичності особистості в умовах полікультурного середовища сучасної України», семінар методистів з виховної роботи районних (міських) методичних кабінетів з питання «Формування національно-патріотичних почуттів учнів в умовах сучасного навчального закладу», навчання голів методичних об'єднань класних керівників області – «Формування громадянської відповідальності у старшокласників» та директорів позашкільних навчальних закладів – «Управлінського супроводу діяльності педагогів позашкільного закладу щодо реалізації завдань національно-патріотичного виховання», семінар-практикум методистів позашкільних навчальних закладів – «Використання проектно-тьюторного принципу в системі національно-патріотичного виховання». На курсах підвищення кваліфікації вчителів читається курс «Методи та форми проведення тренінгу з національно-патріотичного виховання».

Враховуючи теперішню ситуацію в Україні та актуальність утвердження у суспільній свідомості ідеалів миру, у навчальних закладах проводяться уроки мужності за участі учасників антитерористичної операції на Сході України (за темами: «Односельці – учасники АТО», «Тільки тим історія належить, хто за неї бореться й живе», «Мій тато – герой України», «Часи не обирають...»).

На будівлях загальноосвітніх навчальних закладів, в яких навчалися герої антитерористичної операції на Сході України, встановлені меморіальні дошки.

У шкільних бібліотеках та музеях організовано фотовиставки літератури, фотоматеріалів за темами: «Добро заради майбутнього» (присвячені воїнам, загиблим в зоні АТО).

У навчальних закладах оформлено тематичні стенди «Герої не вмирають», «Герої у наших – серцях», куточки Слави, де містяться матеріали про героїчний подвиг воїнів-земляків, випускників даних шкіл.

Учні загальноосвітніх навчальних закладів області беруть участь у благодійних акціях «Ми – разом!», «Скажи «Спасибі» захиснику!», «Добро заради майбутнього» (виготовлення сувенірів-оберегів), «Напиши листа солдату», «Лист пораненому», «Герої живуть поряд», «Повертайся живим до дому», «Діти Хмельниччини підтримують воїнів АТО».

Патріотичне виховання дітей і молоді – справа загальнодержавна, але саме на школу покладено завдання його успішної реалізації. Один із головних педагогічних принципів школи – єдність навчально-виховного процесу, тому позакласна робота повинна бути органічно пов'язана з уроком. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість.

Хто не знає минулого, той не вартий майбутнього. Молоде покоління українців повинне знати власну історію, знати, хто ми і чий діти, знати яким шляхом йшов наш народ до незалежності, яку ціну було сплачено за те, щоб «Не вмерла України ні слава, ні воля».

Бути патріотом – природна потреба людей, задоволення якої виступає умовою їхнього матеріального і духовного розвитку. Найкращою мотивацією до суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, причетність до творення її сьогодення та майбуття.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Ігор ГІДЖЕЛІЦЬКИЙ,
завідувач науково-методичного центру виховної роботи
та позашкільної освіти Хмельницького ОІППО

Реалізація сучасних форм та методів національно- патріотичного виховання

У сучасних умовах відбувається тотальна маніпуляція свідомості дітей. Не визнавати та не помічати цього ми не можемо. З проблемою патріотизму ми входимо в найчутливішу сферу особистості, її справжню духовність.

Патріотизм повинен бути звичайним станом повсякденного життя людини. Кожен має відчувати почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбуття.

Своєю чергою, байдужість шкодить боротьбі за цілісність української держави, призупиняє наш рух на шляху до становлення громадянського суспільства. Як писав відомий журналіст і громадський діяч Другої світової війни Юліус Фучик, «Не бійтесь ворогів – вони можуть лише вбити, не бійтесь друзів вони лишень можуть зрадити; бійтесь людей байдужих, саме з їхньої мовчазної згоди здійснюються усі злочини на світі».

Головне наше завдання – подолати байдужість педагогів, допомогти зрозуміти їм, що виховувати дітей за старими формами і методами уже не випадає. За словами В.О.Сухомлинського, «Вихователь – це особа, яка за дорученням народу має повсякденний доступ до найдорожчого народного багатства – душі, розуму, думок, почуттів дітей, підлітків та юнацтва».

У виховному процесі педагогу важливо зафіксувати момент безпосередньої визначеності вихованця в неухильному напрямі до духовності та патріотизму, адже він може обрати і зворотній шлях свого становлення зі всіма його духовними втратами. Вплив людини на людину вважається вихідним твердженням, коли говорять про соціальні витоки її розвитку як особистості, тобто носія певної культури. Засоби цього впливу досить різноманітні: тут і наслідування, і адаптація, і навчання. Звичайно, їхня культурно-перетворювальна сила різна, але всі вони присутні в онтогенезі кожної підростаючої особистості.

Зміст методичної роботи в контексті національно-патріотичного виховання має визначатися як загальними цілями виховання патріотизму учнів, так і конкретними завданнями. Тож пропонуємо колегам у своїй роботі використовувати організаційно-змістові модулі з національно-патріотичного виховання, зокрема: «Психолого-педагогічні засади формування національно-патріотичних почуттів в умовах сучасного навчального закладу», «Закономірності, принципи, підходи та системи патріотичного виховання», «Діагностика у патріотичному вихованні учнів», «Фахова та функціональна готовність педагогів до патріотичного виховання учнів», «Сучасні педагогічні технології та новації у патріотичному вихованні зростаючих громадян України», «Загальнокультурний та духовно-моральний розвиток педагогів у патріотичному вихованні учнів».

Таким чином, логічна послідовність і взаємозв'язок модулів будуть спрямовані на підвищення компетентностей, фахового рівня педагога в аспекті національно-патріотичного виховання.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення патріота України, го-

того брати на себе відповідальність, самовіддано розбудувати країну, забезпечувати її національну безпеку.

Тому на сучасному етапі розвитку України виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і втілення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді. У 2015 році на державному рівні створено нормативно-правове підґрунтя для здійснення

стратегій до копійки щоденної роботи. У кожного «своє покликання»: хтось захищає кордони, хтось є волонтером, хтось навчає. Наше завдання – бути активними у своїй життєвій позиції, власним прикладом показуючи педагогічному та учнівському колективу, як потрібно жити та працювати на користь суспільства та країни загалом.

національно-патріотичного виховання. Видано Указ Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки» від 13 жовтня 2015 року №580 (Офіц. вісн. Президента України. – № 83). Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 16.06.2015 р. № 641 (Інформ. зб. та комент. Міністерства освіти і науки України. – 2015. – № 7).

Серця мільйонів українців стискаються від болю за героями Небесної сотні та загиблими на Сході України. Події останніх років сколихнули українську націю, згуртували усіх навколо спільної ідеї. Патріотизм і відданість Батьківщині стали найважливішим пріоритетом у житті нашого народу.

Патріотизм не вимірюється кількістю проголошених гасел. Час переходити від концепцій, диспутів,

Використані джерела

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці виховання особистості. Том 2.- Чернівці: Букрет, 2015 – 640 с.
2. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / Бех І. Д., Чорна К. І. - К.: - 2014. - 29 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – К.: Знання, 2008. – 566 с.
4. Матяшук В.П. Сучасне патріотичне виховання в школах України / В. Матяшук. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 384 с.
5. Настільна книга класного керівника: навч.-метод. посіб./ А.І. Кузьмінський, С.В. Омеляненко. – К.: Знання, 2012. – 262с.
6. Бюлетень «Офіційний вісник України» [Електронний ресурс] режим доступу <http://www.pravinform.gov.ua/>

Валентина ІОВА,
завідувачка сектора національно-патріотичного та фізичного
виховання науково-методичного центру виховної роботи та
позашкільної освіти Хмельницького ОІППО

Національна ідея як визначальний чинник розвитку громадянського суспільства

Потреба глибше зосередитись на проблемі науково-теоретичних концептів національно-патріотичного виховання появилась після розмови з двома шанованими педагогами. які апатажуючи грудневий номер часопису «Управління освітою», а пізніше статтю Ю.Бега «Космополітизм як світоглядна ідеологічна платформа філософії освіти 21 століття» в журналі «Педагогіка і психологія», запитали: «Де місце патріотизму серед цих «іздриків», «інтернетюніонів», «мережєвих особистостей», «планетарних людей», «інтернетменів»?». Авторка статті, справді, пропонує означувати космополітизм як ідеологічну основу модернізації освіти, аргументуючи це появою іннореалії, активністю комунікації через соціальні мережі, сила впливу яких на людину прирівнюється до впливу грошей, формування мережєвих особистостей, інтернетменів. У публікації йдеться також про створення особливого планетарного простору, який має бути облаштований не національними осередками, а структурами геополітичного походження, на кшталт Євразійського Економічного Союзу, Південноамериканського Союзу чи мережєвими віртолендами тощо [2.12].

Стрімкий розвиток інформаційних технологій вимагає оновлення всіх сфер суспільного життя, передусім освіти та виховання. З метою уникнення суб'єктивізму в процесі реалізації завдань національно-патріотичного виховання учнів, наповнення його змістовою, інтеракційною палітрою пропонуємо інформаційно-теоретичну розвідку, матеріалами якої можна скористатись у виховній роботі.

Ключові слова: нація, національна ідея, націоналізм, громадянська та національна ідентифікація, національно-патріотичне виховання.

Означення проблеми

Трансформаційні процеси, які відбуваються в українському суспільстві, супроводжуються значною кількістю викликів не тільки у соціально-економічній сфері, чимало їх і в гуманітарному, освітньому сегменті. Одноманітна, інколи з плагіатським присмаком, модальність теоретико-методологічних пластів, інформаційно-популістська модульність, яка часто не співвідноситься з освітніми реаліями, – це ті чинники, які ускладнюють педагогічну діяльність щодо визначення ціннісних орієнтирів, національної ідентифікації учнівської молоді в сучасному полікультурному середовищі, акмеологічного виміру формування громадянської культури особистості тощо. Враховуючи, що основою формування патріотизму є ціннісні орієнтації і ставлення особистості учня, робимо акценти на

інформаційно-теоретичних засадах ціннісних орієнтацій у процесі національно-патріотичного виховання.

XXI століття означають періодом глобалізації, якому притаманне нівелювання етнічних та національно-державних відмінностей, намагання шляхом фізичної, інформаційної, економічної міграції зруйнувати ще існуючі моно-національні держави, сам факт існування яких доводить, що гідна, самодостатня нація – це потенційна сила, яка в той чи інший спосіб може чинити супротив епіцентрам екстремізму та імперським амбіціям світового капіталу. Але на противагу руйнівним процесам, у природі і суспільстві діють закони, які стають генераторами тенденцій, ідей та ідеологем, котрі мінімізують їх вплив. Сьогодні набирають чималих дивідендів у стримуванні негативу щодо етнічних самобутностей, національної ідентичності, розвитку національних мов та культур ідеї модернізації громадянського національного суспільства на принципах національно-культурного плюралізму. Поміж авторів і прихильників цих ідеологем вирізняються Р.Аліано, Е.Сміт, Б.Андерсон, Р.Шпорлюк. Посилаючись на теорію інтелекту Канта, естетику Гегеля, обґрунтування теоретичного статусу національної ідеї М.Бубера, М.Вебера, М.Грушевського, Г.Кона, Ф.Ліста, Ф.Палацького, Й.Фіхте, вони стверджують, що, незважаючи на всепоглинаючі сучасні імперативи глобального суспільства, національно-державні, етнічно-культурні утворення залишаються світовим феноменом, котрий людство задля всезагального прогресу і безпеки не може втратити.

Контекстом багатьох дискурсів про націю, громадянське суспільство та державу є характеристика етногенезу, процесу становлення етносів, народностей, націй. Етнічна еволюція українців, за визначенням О.Майбороди, пройшла певні стадії. Першою із них була стадія первісного етнічного слов'янського субстрату, котрий брав свій початок з природного суспільства, що згодом у своїх наступних стадіях переросло у давньоруську етнічну спільноту, яка, набравши ознак національності, стала основою української нації-держави [7. 15].

Одним із тих, хто започаткував розмежування держави і суспільства, був Жан Жак Руссо. У праці «Міркування про походження і засади нерівності поміж людей» він писав, що еволюція природного стану суспільства приводить до створення громадянського суспільства, яке відрізняється тим, що відносини в ньому регулюються законами, правилами та нормами співжиття. Відповідно до суспільного договору громадяни на певному етапі розвитку для впорядкування суспільного життя створюють механізм державної влади, який доволі швидко починає домінувати над суспільством. Через свої економічні, політичні функції держава консолідує етнічні групи

або насильно приєднує їх, активізує релігійні об'єднання, стимулює розвиток товарно-виробничих відносин, що, зрештою, стає передумовою створення націй. Основні риси нації – це спільність території, мови, економічних зв'язків, культури та самосвідомості. У структурі етносу спільна історична територія може сприйматись гіпотетично і мати символічний характер, а для нації вона завжди має реальний зміст. Нація на відміну від етносу має спільну громадянську культуру, тобто ті цінності і норми, які поділяють усі громадяни, незважаючи на етнічне походження (американці об'єдналися заради спільного економічного інтересу, арабська нація утворилась на основі релігії ісламу). Щоб розставити акценти в питанні щодо походження націй, звернемося до концептуальних положень типології національно-державних утворень: поліцентризму, етноцентризму, примордіалізму. За західною концепцією, нація – це етнополітична спільнота, яка має спільну територію, природну, громадянську культуру, економічну, політичну, правову системи. Нація має свою політичну державу, тобто владу і виборчу систему. До її складу входять усі громадяни, незалежно від етнічної, соціальної чи релігійної належності.

За етнотериторіальною концепцією нація створюється в результаті поєднання територіально-громадянських та етнічних принципів, визнається формування нації навколо історичних цінностей корінного етносу (історичних назв, символів, традицій, звичаїв).

За концептуальним твердженням примордіалістів, утворення нації відбувається тоді, коли сформувався етнос, який становить першооснову її державоутворення (через завоювання, приєднання інших територій, як от: землі тиверців, уличів тощо були приєднані й об'єднані навколо Київської Русі). Етнос при цьому проходить усі етапи еволюції, але із збереженням мови, традицій, звичаїв, культури, що, власне, стає важливою засадою формування національного менталітету і характеру народу. У цьому контексті прослідковується певна закономірність – задля того, щоб суспільна піраміда не розпалась, вона повинна мати міцну основу, тобто націю, тому держава, як правило, її конституює.

Щодо процесу розвитку української нації, то впродовж історії він мав дискретний, хвилеподібний рух, який визначався прагненням народу утворити незалежну національну державу.

Історики стверджують, що процес націогенезу українців розпочався за часів Галицько-Волинського князівства, але був перерваний польсько-литовським вторгненням. Наступний період визрівання національної автономії на

засадах козащини припадає на 1648–1764 роки і ознаменовується утворенням козацької держави.

Активним періодом боротьби народу за українську державність історики визначають 1917-1921 роки, які характеризувались створенням офіційних урядів Української держави.

У квітні 1917 р. було створено Центральну Раду, яка керувала до лютого 1918-го, а з кінця зими до листопада 1918 року тривало правління гетьмана П.Скоропадського.

Від листопада 1918 року по 1920 рік при владі була Директорія, яку згодом очолив С.Петлюра, саме цей період і ознаменувався утворенням Української Народної Республіки.

Відомо, що у 1919 році Версальським трактатом було затверджено право народів на самовизначення. А з утворенням Ліги націй визнано офіційне право нації на існування, відбулось визнання її як найвагомішої одиниці облаштування світового простору. Хоча саме у цей час відбулось і офіційне визнання української нації, але уже з 1921 року радянська влада почала наступ на українську національну автономність, на мову, культуру, освіту, представників національної інтелігенції, духовенства тощо.

Лонгованість національної еволюції залежить від соціально-економічних та культурно-історичних чинників, національної спрямованості громадян. Трансформаційні процеси, як правило, викликають низку проблем суспільства, серед яких чільне місце посідає національно-культурна ідентифікація, тому таку ідентичність можна розглядати як визначальну засаду розвитку нації. Історія переконує, що національна ідентичність суспільства набирає особливої гостроти в перехідні періоди. І особистісно-психологічний рівень громадян стає своєрідним індикатором соціальних і політичних змін у суспільстві та державі.

Особливості перехідних періодів у тому, що вони супроводжуються етноконфліктогенними ситуаціями. Передчуття кризи породжує пласт етнічної, національної, релігійної свідомості і проявляється, найперше, в тих соціальних групах, які є найчутливішими до суспільного громадянського стану, тобто духовенства, інтелігенції, вчених, письменників. Саме в їхніх ідеях, творах появляються міфи і стереотипи, характерні для культурно-етнічного комплексу, як правило, – це почуття образи, меншовартості, які переростають в ідейну систему, котра стає предтечею національної ідеї, націоналістичної боротьби за утвердження національного імперативу в державі або конфліктів між історично-етнічною першістю і сучасною реальністю, між корінним населенням і національною державою чи владою імперської держави і національно вмотивованою інтелігенцією тощо.

Що є національна ідея?

За визначенням Гегеля, національна ідея – це продукт національної свідомості народу і її реалізація – найвища його місія. Т. Масарик стверджував, що національна ідея – це не що інше, як ідея етична. Тут доречно пригадати теорію інтелекту Канта і виокремити колективний інтелект нації, який може продукувати багатоаспектний контент національної ідеї, спрямований на: 1) національне самоусвідомлення та самовизначення нації; 2) утворення і розвиток нації-держави; 3) розвиток національного громадянського суспільства на принципах верховенства права і демократії. Національна ідея є культурним феноменом, який визначає мету, базові цінності, пріоритети суспільного розвитку, самоідентифікацію народу на історико-культурних засадах.

Чи може національна ідея означуватись як націоналізм?

Національна ідея впродовж історії корегується і набуває щоразу нових конститuant. Якщо у 18 столітті еволюція національної ідеї потужно проходила на релігійній основі і поняття «я – християнин» ототожнювалось з «я – поляк», «я – німець», «я – українець», то в 19 ст., після французької революції, розпочався процес диференціації первісного етнічного і національного месіанства «я – француз», «я – німець» тощо.

Засновником української національної ідеї історики вважають М. Грушевського, котрий наголошував на об'єктивній необхідності національної ідеї як рушія розвитку самостійної держави та її безпеки.

У 19-20 століттях нації утверджувались переважно в результаті національно-визвольних рухів з відповідною національною ідеологією, яка отримала означення націоналізм. Ідеологія – це вчення про ідеї, погляди, системне вираження ідей, що відображають суспільне життя, інтереси різних груп і соціальних спільнот. Щодо словникового пояснення, ідеологія – це система поглядів на природу, суспільство, особу, цінності, цілі та способи досягнення їх.

Якщо націоналізм розглядати як категорію етнополітики, то його означають як процес формування нації, національний рух і національна ідеологія. Доктринальність національної ідеї – це набуття нею теоретичного статусу, що перетворює її в національну ідеологію. Критеріальне поле націоналізму визначається ставленням до концепції нації і, обов'язково, засобами досягнення мети. А за визначенням Ф. Ліста, націоналізм – це знання про націю [9.12].

Якщо означувати доктринальність української національної ідеології, то до її теоретичного обґрунтування долучились М.Грушевський, І.Франко, М.Костомаров, В.Липинський, М.Міхновський, Д.Донцов та інші. У 19 столітті в марксистсько-ленінських теоретиків була надія, що націоналізм як ідеологія відійде, адже тенденціювала на той час інша – «пролетарі всіх країн єднайтесь», спрямована проти буржуазії, яка стояла біля витоків націоналізму. Тому із знищенням буржуазії повинен був зникнути і націоналізм. Націоналістична ідея в Україні сформувалась лише в другій половині 19 століття, значно пізніше, аніж у Росії, тому російська націоналістична ідея, літературна мова утвердились на сході України раніше, а українська літературна мова лише – в другій половині 19 століття.

Дехто із сучасних політологів відмовляють націоналізму у статусі повноцінної доктрини через те, що він нібито не має наукового аналізу. Але як тоді бути з величезним пластом системних досліджень про націю як колективну особу з власним інтелектом, призначенням – стати імперативною структурною одиницею світового простору?

Суттєвий вклад у теоретичне обґрунтування націоналізму як ідеології зробила велика плеяда філософів, соціологів, психологів, як от: М.Бубер, Г.Гердер, М.Грушевський, Г.Кон, Ф.Ліст, Ш.Морр, Ф.Палацький, Й.Фіхте, М. де Унамундо та інші.

Історична наука визначає стадійність розвитку української національної ідеології. Перша стадія – це період до Першої світової війни. Початковий етап націоналізму пов'язаний з постаттю М.Міхновського, який розробив програмно-концептуальні засади української національної ідеології. У 1891 році він створює Братство молодих тарасівців, а в 1893-му видає програму «Вірую. До молодих українців», у 1900 році пише відому працю «Самостійна Україна», де відкидає ідею «пролетарі всіх країн єднайтесь», закликає до боротьби за самостійність нації. Основний його меседж – це Україна, самостійна республіка вільних освічених робочих людей, і поневолена нація ніколи не може бути об'єднана з нацією-поневолювачем. Тоді ж в Україні було вперше створено політичну партію. М. Міхновський розробив 10 заповідей Української народної партії, члени якої стояли на націонал-демократичній платформі й виступали проти поневолення однієї нації іншою.

Після Першої світової війни розпочалась друга стадія розвитку націоналізму. У 20-х роках до ідеї націоналізму долучається Д.Донцов, який у 1926-му видає книгу «Націоналізм». Дослідники означають його як послідовника Ш.Морра – основоположника інтегрального націоналізму, котрий, як відомо, характеризується шовіністичною тенденційністю.

Наприкінці 20-х років Є.Коновалець робить спробу поширювати національну ідею у Східній Україні. У 1929 році було створено ОУН (Організація українських націоналістів), активними учасниками якої стали А.Мельник, М.Лебідь, С.Бандера, Є.Коновалець та інші. ОУН стала предтечею УПА (Української Повстанської Армії), яка була організована в 1943 році.

Теоретиками української національної ідеології історики називають також В.Липинського, П.Куліша та І.Франка. Останній у праці «Про самого себе» писав, що головна ідея кожного українця – це усвідомлене почуття обов'язку перед нацією. А праця «Битіє українського народу» М. Костомарова стала предтечею програми Кирило-Мефодіївського товариства, яке впродовж тривалого періоду продукувало засадничі ідеї націонал-демократичного націоналізму.

У політології націоналізм трактується як увесь процес утворення нації, а також як розбудова національної держави, виховання національної свідомості, усвідомлення своєї належності до нації, ідеології, яка формує основну мету, принципи боротьби за національну незалежність, розбудову національної держави, культурний і політичний рух за утвердження національних пріоритетів або здобуття національної незалежності. Історія засвідчує, що український націоналізм завжди активізувався як супротив і реакція на іноземні націоналістичні прояви. Особливої потуги він набув у 40-х роках минулого століття як народний супротив проти фашистської агресії з боку Німеччини і російського

тоталітаризму. Ідеологія націоналізму проголошує, що нації є основним суб'єктом історичного процесу, і кожна нація має своє призначення; нація – найвища цінність і джерело влади. Свободу людина може відчути реально тоді, коли вона ідентифікує себе з нацією. Таким чином, націоналізм можна означувати як світоглядний елемент.

Як націоналізм пов'язаний із глобальною модерністю?

У працях «Комунізм чи націоналізм: К.Маркс і Ф.Ліст» Романа Шпорлюка, «Национализм и модернизм: критический обзор современных теорий национальностей и национализма» Ентоні Сміта обґрунтовуються ідеологемі модернізації сучасних громадянських спільнот через утвердження ідей націоналізму [8. 9].

Культурний та ідеологічний плюралізм, який проповідує Е.Сміт, цілком відповідає духу світових, європейських тенденцій. За твердженням Е.Сміта, національна ідеологія – це ключова доктрина, яка забезпечує культурно-історичну спільноту. Її потенційна спроможність розкривається такими положеннями:

– успішність націоналізму в тому, що він є найефективніший з-поміж інших ідеологій, бо використовує і враховує психологічні потреби людей в безпеці, стабільності, співчутті тощо;

– щоб бути вільними, люди мають ідентифікувати себе із певною нацією;

– щоб бути самобутньою, кожна нація має бути автономною;

– задля миру і справедливості на Землі нації мають бути вільними і забезпеченими;

– перспектива виходу поза межі нинішнього національного облаштування світу в понаднаціональне (глобальне) є нереальним.

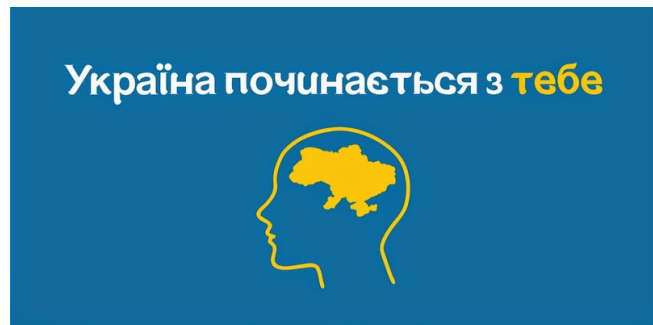
Про це можуть свідчити певні міжнародні соціологічні дослідження, а також опитування наших студентів. Ось розподіл відповідей на питання «Ким Ви себе вважаєте?»:

1. Громадянином України – 68,5%;
2. Громадянином місцевості – 25,5%;
3. Громадянином Європи – 2,8%;
4. Громадянином світу – 0,5%;
5. Мережевою особистістю – 1,7%;
6. Інші – 1%

Одне із доктринальних положень – це те, що свобода і безпека нації є умовою світового порядку і його безпеки. У Законі України «Про національну безпеку України» визначено, що національна безпека України – це стан суспільства, за якого сукупність державних і громадянських гарантій забезпечує розвиток, захист базових інтересів народу, джерел його духовного і морального благополуччя від зовнішньої і внутрішньої загрози. Показники національної безпеки – це національна незалежність, єдність і соборність території, демократизація громадянського національного суспільства як етичної максими його розвитку, культура демократизму, верховенство права і дієвість законів, гуманістичність захисту особи, економічна самодостатність держави, людиноцентрична спрямованість інформаційної сфери, національна самобутність. Важливо зрозуміти, що у цьому контексті освіта і виховання є стратегічними ресурсом безпеки України.

Громадянське суспільство в контексті національної ідеології

Розвиток сучасної української національної держави залежить від усвідомлення кожним громадянином багатоаспектного змісту національної ідеї як консолідуючого чинника громадянського національного суспільства. Бо в умовах глобалізації, світових катаклізмів лише згуртована нація може забезпечити державну суверенність і незалежність, розвивати громадянське національне суспільство на принципах демократії, верховенства закону, гуманності і толерантності відносин, поваги і співпраці з іншими національними, правовими спільнотами.

Історичний досвід переконує, що громадянське суспільство спочатку потребує національної держави. Але на другому етапі, коли держава перетворюється у бюрократичну, тоталітарну систему, виникає супротив громадян проти державного тиску, завдяки якому бюрократично-тоталітарна влада переходить у бюрократично-демократичне управління і, коли створюється ця гнучкіша державна структура, в громадян з'являється можливість утверджувати принцип примату суспільства над державою, первинності прав і свобод.

Зasadничою основою національного громадянського суспільства, як ми вже зазначали, є демократія з верховенством права і закону, ринковою економікою, системою добровільних громадських асоціацій, які самі ініціюють співпрацю з виконавчими органами влади. Важливим показником якісного розвитку громадянського суспільства є створення не лише дорадчо-консультативних рад, а й таких громадських об'єднань, інституцій, які лобюють конкретні соціальні верстви (бюджетних працівників, дрібних підприємців, діячів культури) і яким за окремою квотою треба надавати право експертизи діяльності влади, а також наглядові, соціально-аудиторські, контролюючі функції. У такому разі громадські організації можуть відслідковувати порушення прав, прояви корупції, сприяти створенню основи національного суспільства – середнього класу.

Громадянське суспільство повинно бути спроможне протистояти статичним тенденціям: як тоталітаризму з боку держави, так і ентропії, анархізму і радикалізму та утверджувати ідеал свободи на основі гуманістичного правового рестрикціонізму.

Філософи і саме життя переконують, що головним і найсуттєвішим змістом права є свобода. На перший погляд, істина правди, яку визначає закон і яка обумовлена соціальним середовищем, є проявом зовнішньої свободи.

Але чи можлива свобода без зовнішнього вираження? Чи вільно почувається людина в безправному суспільстві, чи можлива свобода в тоталітарній державі, чи буде вільним той, хто ігнорує закон? Чи може не відчувати дефіциту духовної свободи суспільство, яке не формує ідеал правової особистості? А, може, достатньо лише сформувати моральну особистість, і всі проблеми будуть розв'язані? Однак досвід переконує, що за допомогою лише етики люди не можуть вибудувати досконалі суспільні форми. Будь-яке суспільство, а надто демократичне, має потребу в правових нормах, які регулюють і регламентують поведінку людей. При цьому важливо, щоб правові норми виконували не тільки зовнішню функцію, а й були продуктом свідомості людини, такими ж внутрішніми елементами нашої духовності, як етичні норми.

Осмислення національної ідеї як імперативу розвитку громадянського національного суспільства, як зазначав Іван Франко, є моральною категорією. Тому усвідомлення індивідом своєї національності, як детермінанти власної долі, це – водночас, проблема морального вибору. Вибір бути чи не бути українцем – це вибір між буттям і небуттям [6, 3]. Майдан засвідчив, що герої з Небесної сотні, які перевели національну ідею у власний особистісний сенс, зробили вибір: для них бути українцем став вибором між життям і вічністю. Отже, національне не може бути надіндивідуальною абстракцією, а, передовсім, – це ознака потреби духу, прагнення до ідеалу патріотизму [3, 10].

У цьому зв'язку важливим є розуміння того, що потреба особистості в реалізації національної ідеї – це похідна потреби персоніфікації (від «Я» реального – до «Я» ідеального) і реалізація першої не можлива без реалізації другої. Допомогти молоді зрозуміти це – означає допомогти визначитися з алгоритмом національного самоопанування у силовому полі протиріч, які виникають інколи через протиставлення громадянських, космополітичних принципів національним.

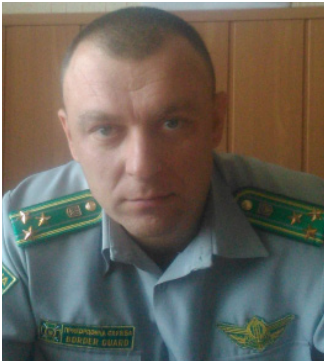
Отже, визначальною особливістю національної виховної системи має бути висока міра динамізму і спроможності створити умови для формування творчої особистості, вкоріненої в національний ґрунт, здатної до пошанування загальнолюдських, національних, громадянських цінностей [1, 18]. Означуючи формування патріотизму як рух до ідеалу, маємо визнати, що духовність, моральність, патріотизм не є заздалегідь заданими величинами. Їх необхідно

постійно формувати засобами виховання, через суспільнозначимі цінності, ідеали, котрі впливають на виникнення в учнів певних внутрішніх мотивів, на оновлення світоглядних орієнтацій, готовності людини до продукування цінностей, ідеалів, гуманістичних спрямованостей. В особистості, яка ідентифікує себе у морально-духовному аксіологічному полі, розвивається потреба удосконалювати себе і суспільство, спонукальність до створення нових ідей, ідеалів.

Розуміння цього взаємозв'язку і вміння педагога спрямувати учня не тільки на засвоєння моделей та суспільно значимих ідеалів, а й на їхній розвиток є одним з основних завдань патріотичного виховання. Реалізуючи завдання національно-патріотичного виховання, найперше, молодій людині потрібно допомогти зрозуміти, що світ поступово набиратиме нових конструктивів, але, щоб залишитись у цих іннореаліях не сполучною ланкою для віртолендів, а визначальним суб'єктом, маємо бути носіями високої національної, інтелектуальної і духовної культури.

Використані джерела

1. Бех І. Виховання особистості. – Київ: Либідь, 2003 – С.342.
2. Бех Ю. Космополітизм як світоглядна ідеологічна платформа розбудови освіти 21 ст. / Ю.Бех // Вища освіта України. – К.: Педагогічна преса. 2015. – №4. – С.11-17.
3. Берека В., Іова В. Виховна діяльність класного керівника: соціально-методологічний концепт. Науково-методичний посібник: Кам'янець-Подільський, Абетка, 2015. – С. 310.
4. Девтеров І. Інтермен як нова особистість / І.Девтеров // Вища школа. – К.: Знання. 2011. – №9. – С.83-91.
5. Донцов Д. Націоналізм. – Вінниця: ДП «ДФ», 2006 – С.223.
6. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – К.: Факт, 2006.
7. Майборода О. Етнонаціональні процеси у сучасній Україні / О.Майборода К.: УАДУ. 1996. – С.25.
8. Ентоні Сміт «Націоналізм и модернізм: критический обзор современных теорий национальностей и национализма», електронний ресурс – <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm>.

Юрій БЕЦ,
 професор кафедри німецької та другої іноземної мови Національної академії Державної прикордонної служби України ім.Б.Хмельницького

Формування національної свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників

Реформування національної системи освіти повинно бути зорієнтоване на забезпечення умов для вільного розвитку й саморозвитку особистості. Діяльність навчальних закладів слід організувати таким чином, щоб повною мірою сприяти становленню особистості як активного творця власного життя. Серед основних завдань реформування освіти в Україні чільне місце посідає відродження та розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки у вихованні свідомих громадян держави, формування освіченої творчої особистості. Отже, можна стверджувати, що на перше місце виходить проблема виховання у ВНЗ майбутніх громадян, носіїв національної та людської гідності, патріотизму, творців матеріальних і духовних цінностей.

Спираючись на Концепцію громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності [1], Концепцію національного виховання [2], Концепцію формування національної свідомості і самосвідомості особистості [3], під час навчання у ВНЗ у майбутніх офіцерів потрібно формувати національно-патріотичні якості, які передбачають шанобливе ставлення до національних і державних символів України, до Державного Гімну, Конституції України; формування сукупних уявлень про власну націю, її самобутність та утвердження патріотичні почуття до рідної землі, свого народу.

Для досягнення належної змістовності дослідження процесу формування національної свідомості й самосвідомості майбутніх офіцерів-прикордонників цю наукову категорію доцільно розглядати через призму поняття «військова служба» та «військова діяльність». Тлумачний словник визначає цю категорію як «перебування в армії, відбування військового обов'язку». Словник-довідник з військової психології визначає наукову категорію «військова служба» як вид державної служби, що полягає у виконанні громадянами військового обов'язку у складі частин та установ Збройних Сил. Науковці (Е.А. Афонін; С.Д. Максименко, Б.М. Олексієнко) вважають, що військова служба включає: бойову підготовку (навчання); підтримання постійної бойової готовності (бойове чергування, вартова, внутрішня служби, обслуговування, перевірку і ремонт військової техніки); безпосередні бойові дії. На наш погляд, найбільш вдале трактування сутності військової служби навели Г.Д. Темко та М.І. Томчук [4]. Автори під «військовою службою» розуміють службу за призовом, життєдіяльність в особливих, незвичайних, у порівнянні із звичайним життям, умовах існування.

До змісту факторів, що характеризують складність і специфічність умов несення військової служби, належать: суворе регламентування усіх видів відносин, потенційна загроза

здоров'ю, життю, інтенсивне фізичне навантаження, обмеження матеріально-економічного характеру та у спілкуванні з рідними, близькими, друзями, необхідність безумовної підлеглості старшим та необхідність дотримання як формальних, так і неформальних норм поведінки, обмеженість у виборі та прийнятті рішень, перебування у середовищі, бідному на інтелектуальні стимули, відсутність звичних подразників, змушена відкритість в усіх сферах життєдіяльності, тенденція до обмеження проявів ініціативи, індивідуальності тощо.

Отже, військова служба є складним особливим видом діяльності, якою має оволодівати військовослужбовець. Курсанти Національної академії Державної прикордонної служби України не є винятком. Власний досвід практичної роботи дає підстави стверджувати, що діяльність курсанта ВВНЗ є специфічною. Її головне призначення – поетапна підготовка вихованця як фахівця військової галузі, майбутнього офіцера до життя та військової праці.

На основі Концепції військової освіти в Україні [5], а також відповідно до досліджень військових педагогів (А.І. Комишан, В.І. Царенко), система вищої військової освіти покладає на курсантів ВВНЗ такі функції: навчальну, службову, функцію розвитку особистих якостей. Таким чином, формування національно-державної свідомості прямо та опосередковано присутне під час реалізації всіх функцій, які виконують курсанти ВВНЗ.

Ми переконані, що в умовах сьогодення постають якісно нові, більш складні завдання теоретичного осмислення, подальшого розвитку і конкретизації найважливіших аспектів діяльності з формування у майбутніх офіцерів-прикордонників національної свідомості, почуття національної ідентичності, відповідальності за долю України та готовності до її захисту. Розв'язання цієї проблеми можливе лише за умови тісного зв'язку з процесами та явищами, які відбуваються у нашому суспільстві на основі сукупності соціально-політичних, духовних, економічних, військово-технічних факторів, що суттєво впливають на майбутніх охоронців кордону.

На жаль, військова діяльність загалом та служба у ДПСУ зокрема, децю втратили колишній престиж. «Найголовнішим фактором на даному етапі є підняття престижу служби з охорони Державного кордону» [6, с. 183]. Імідж вартового кордону дуже часто нівелюється до «простого здирика хабарів». Прикордонники постійно перебувають на передовому рубежі, а тому виступають обличчям держави, її передовим форпостом. Як результат – офіцери-прикордонники повинні уміти витримати згубний морально-психологічний вплив різних антисоціальних та кримінальних елементів, а віднедавна і бути готовими дати адекватну збройну відсіч агресору.

Науковці відзначають вагомий роль патріотичного виховання у процесі становлення молоді особистості. Ми переконані, що саме через патріотичне виховання можна простежити тенденції та фактори формування національної свідомості у майбутніх офіцерів-прикордонників. Виходячи з цього, доцільно проаналізувати стан та перспективи патріотичного виховання.

Вважаємо, що патріотичне виховання передбачає на основі глибоких і міцних знань історії рідного народу, суті та змісту ідеї українського націоналізму та її реалізації готувати молоде покоління відповідно до потреб своєї держави, формувати національну свідомість. Патріотичне виховання є могутнім стимулом у боротьбі за розбудову нової незалежної України та духовне оновлення усього суспільства.

Основною патріотичного виховання виступають політичні знання. Вони формують високу національну свідомість й активність у реалізації національної ідеї і є джерелом гуманізації поведінки людини. Саме такі знання сприяють розвитку політичного розуму, вчать охороняти демократію. Ми поділяємо думку Л. Костенко [7, с. 31], що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу, і сама себе і своє гідне життя та гуманітарну ауру своєї нації.

Сьогодні, у зв'язку із процесом деполітизації армії, офіцери дещо ізольовані від політичного життя. З цього приводу В.І. Скиба [8] наголошує, що ми не сформуємо патріота, якщо він не зможе осмислити політичне життя. Отже, приректи молодь, зокрема майбутніх офіцерів, на «світоглядну безпорадність у хаосі політичного протистояння, кинути їх напризволяще у стихію політизації суспільного життя – це помилка футурологів від педагогіки, які можуть нашкочити рухові до суверенітету і повної незалежності» [8, с. 2]. Таким чином особа, яка не має достатніх політичних знань, не зможе зберегти свою незалежність, будувати власну державу та бути її патріотом.

Розглянемо сутність наукової категорії «патріотизм». Аналізуючи ряд визначень, маємо констатувати, що всі вони пов'язані з поняттям відданості та любові до Батьківщини, до свого народу: «патріотизм – любов до Батьківщини», «патріотизм – відданість своїй Батьківщині, прагнення служити її інтересам, захищати від ворогів». Зокрема, патріотизм у перекладі з грецької мови означає «Вітчизна», «Батьківщина». Вважаємо, що це «світогляд, що визначається любов'ю до своєї країни, рідної землі, народу, його історії та культури, відданістю національним (загальнодержавним) інтересам, прагнення принести благо і славу Вітчизні» [6, с. 184].

Сучасне розуміння патріотизму має ще одну особливість, яка полягає у тому, що нові часи, нові обставини потребують патріотизму іншої якості, коли потрібно відстоювати державу не лише головами (як на війні), але й головою, тобто розумінням того, що відбувається, не лише зброєю матеріальною, але й зброєю духовною: не лише проти видимих ворогів у образі солдат армії противника, але й проти невидимих противників. Тобто для патріотизму важливі не лише військові подвиги, а й подвиги духу.

Проведене дослідження літературних джерел засвідчує, що патріотизм – явище загальнолюдське, і в різних умовах, в різних рівнях суспільного розвитку та на різних рівнях соціально-економічного розвитку країни сприймається по-різному. Це глибоке громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини. Усвідомлення своєї причетності до історії, культури свого народу, вболівання за його майбутнє. Важливою рисою патріотизму є турбота про благо народу.

В Україні патріотизм передбачає сприяння становленню і утвердженню держави як правової та демократичної країни.

«Формування патріотичних почуттів означає вироблення і зміцнення високого ідеалу служіння своєму народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання своєї держави, прагнення бачити її незалежною» [9, с. 172]. Найяскравішим проявом патріотичних почуттів особистості є його рідна мова, що виступає універсальною скарбницею духовних надбань. Справжній патріотизм невіддільний від таких цінностей, як:

– віра в Україну як велику державу, що здатна зайняти провідне місце в авангарді світового спільного прогресу;

– безкорисливе служіння інтересам держави та відродження минулої могутності; святість і непорушна цілісність української землі та її кордону;

– знання вітчизняної історії, святинь країни, повага до них.

Існує багато поглядів на проблему формування почуття патріотизму у вищих військових закладах освіти: від захопленого ставлення та пошуку ефективних засобів її розвитку до повного заперечення необхідності патріотичного виховання. «Формування патріотичних почуттів у процесі військово-професійної підготовки означає вироблення і зміцнення високого ідеалу служіння своєму народові, готовність до трудового та військового подвигу в ім'я процвітання своєї держави» [6, с. 184]. У зміцненні патріотичних почуттів прикордонника велику роль відіграє героїко-патріотичне виховання, яке покликане формувати бойовий, морально-психологічний дух, спонукати до фізичного вдосконалення майбутнього офіцера, виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист кордонів Батьківщини, оволодівати військовими знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки свого народу.

Патріотизм нації базується на громадянських засадах. Сьогодні необхідно на конкретних історичних фактах розкрити правду, переконувати молоде покоління у невичерпних можливостях української нації, плекати національну свідомість. Зазначимо, що незаполітизоване викладання історії та географії України, мови, народознавства, основ Української держави та права, розумне інтегрування вказаних дисциплін з військовими предметами спрямоване на формування національно свідомих громадян.

Патріотизм бере витоки із світогляду, що базується на розумінні молодим поколінням таких фундаментальних понять, як «світ», «людина», «народ», «духовність». Відтворюючи національний світогляд, необхідно відтворити погляди, переконання, ідеали, національну духовність, ідейність, морально-етичну спадщину української нації. Науковці зазначають: «мусимо усвідомити, що із здобуттям власної держави поневолено нація не відразу переорієнтувалася і в плані ідеологічному, точніше – не відразу долає неповноту соціально-політичних ідеалів» [10, с. 40]. Таким чином, викладачі ВВНЗ цілеспрямовано працюють у напрямку відродження позитивних якостей, що споконвіку були притаманні українському народові, а також викоринюють негативні риси, які породила радянська дійсність. До таких негативних рис належать: комплекс меншовартості, вторинність культури, політична апатія, інтелектуальне збідніння, ігнорування закону, прихована злість, облудлива покірність, мстивість, неповнота соціально-політичних ідеалів.

Зміст формування якостей патріота проходить через свідомість і формує у курсантів повагу та гідне ставлення до таких понять, як «Батьківщина», «народ», «національна безпека», «незалежність», «обов'язок перед Вітчизною», «військовий

обов'язок». Зазначимо, що на основі цих понять у курсантів складається цілісна уява про сутність національної свідомості.

Отже, патріотичне виховання є вагомим стимулом у боротьбі за розбудову нової незалежної України, духовне оновлення суспільства. Усі без винятку учасники педагогічного процесу мають усвідомлювати, що воно є основою духовного розвитку особистості, складником національного світогляду й поведінки людини у ставленні до рідної країни, до усіх націй та народів.

Проведене теоретичне дослідження з даної проблеми дозволяє [11] стверджувати, що національна свідомість майбутніх офіцерів-прикордонників – це особливе специфічне утворення, яке знаходить своє втілення у національно-патріотичних якостях, національних цінностях, національному характерові, розвинутій національній ідентичності, почутті любові до Батьківщини, самовідданості та готовності поступитися власними потребами на користь своєї країни, самовіддане виконання військового обов'язку. Такий підхід передбачає: шанобливе ставлення до національних і державних символів України, до Державного Гімну, Конституції України; формування сукупних уявлень про власну націю, її самобутність; утвердження патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, української мови.

Отже, формування національної свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників має забезпечити:

- усвідомлення національної, культурної та мовної єдності українців;
- формування громадянина-патріота, який піклується про добро і поступ усієї нації.

Доповнюючи цей перелік, доцільно взяти до уваги пораду Б.М. Ступарика [12, с. 93]. Автор рекомендує у молодого покоління плекати готовність:

- стати на захист незалежності Української держави;
- формувати високу культуру міжнаціональних взаємин;
- до активної дієвої праці з розбудови рідної держави, примноження надбань духовної та матеріальної культури свого народу.

Таким чином, формування національної свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників повинно виступати основним орієнтиром і мірилом усієї професійної підготовки фахівців у ВВНЗ. Як зазначає В.А.Борисенко, «сама національна свідомість (і тільки національна свідомість) здатна відігравати вирішальну роль у перетворенні нації із «речі в собі» в «річ для себе», результатом чого із

неусвідомленої спільності інтересів постає високоефективна функціональна спільність. Це означає лише одне: як неповторність індивідуальності створюється не її відмінністю від інших людей, а лише тотожністю самій собі, так і народу, щоб стати нацією, потрібно щось більше, ніж розуміння своєї несхожості на інші народи. Потрібно чітко розуміння того, що його об'єднує, усвідомлення спільності інтересів, захищаючи які варто іти на жертви, страждання, напружувати всі зусилля, знаючи наперед, що реалізація цих інтересів багаторазово перевищуватиме всі можливі втрати конкретними осяжними здобутками» [13, с. 11].

Сьогодні викладацький склад повинен створити такі механізми сприйняття національних явищ, які б формували у майбутніх фахівців почуття національної самоповаги, історичної пам'яті та гордості за свою націю. Ми вважаємо, що ВВНЗ повинні стати такими соціальними інститутами нації, які виконують функцію збереження та відтворення нації, її мови, культури, духовно-моральних цінностей.

Використані джерела

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Пед. газ. – 2006. – № 6.
2. Концепція національного виховання // Рад. шк. – 1995. – № 6. – С 18–25.
3. Концепція формування національної свідомості і самосвідомості особистості // Освіта. – 1998. – № 67. – С. 3.
4. Темко Г. Д. Військове виховання на Україні: Історія розвитку та сучасні проблеми / Темко Г. Д., Томчук М. І. – К.: Варта, 1997. – 104 с.
5. Концепція військової освіти в Україні : затвердж. Постановою Кабінету Міністрів України від 15 груд. 1997 р. № 1410 // Офіц. вісн. України. – 1997. – Чис. 51. – С. 32. – Зі змінами ; ост. ред. 26 верес. 2007 р.
6. Бец Ю.І. Деякі аспекти патріотичного виховання прикордонників / Ю.І. Бец // Соціально-економічні проблеми сталого розвитку українського суспільства : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. – Мелітополь, 2004. – С. 183–184.
7. Костенко, Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала / Л. Костенко. – К., 1999. – 32 с.
8. Скиба, В. І. Як навчитись на президента? / В. І. Скиба // Освіта. – 1993. – 18 черв. – С. 2.
9. Щербань, М. П. Пам'ятай ім'я своє: Заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. / Щербань М. П. – К. : Вища шк., 2006. – 191 с.
10. Касьянов, Г. В. Теорії нації та націоналізму : монографія / Касьянов Г. В. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
11. Бец, Ю. І. Шляхи підвищення національно-державної свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників / Ю. І. Бец // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 3 (56). – С. 44–52
12. Борисенко, В. А. До питання про методологію визначення сутності та внутрішньої структури феномену національної свідомості / В. А. Борисенко // Виховання національної свідомості особистості : метод. рек. / за ред. Д. О. Тхоржевського. – Глухів : РВВ ГАПІ, 2001. – С. 4–12.
13. Ступарик, Б. М. Про мету національного виховання в Україні / Б. М. Ступарик // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 2. – С. 87–94.

Анатолій НАЗАРЕНКО,
методист сектора національно-патріотичного та фізичного виховання науково-методичного центру виховної роботи та позашкільної освіти Хмельницького ОІППО

Сьогодні – учень, завтра – захисник Вітчизни

Військово-патріотичне виховання, підготовка до служби в Збройних Силах України є важливими складовими системного, комплексного і всебічного впливу викладачів предмета «Захист Вітчизни» на свідомість, підсвідомість і поведінку особистості учня та учнівського колективу в процесі їх життя і діяльності з метою формування в них високих морально-політичних, громадянських, військово-професійних, соціально-психологічних, психічних і фізичних якостей, необхідних для захисту України.

Конституція України, Закон «Про військовий обов'язок і військову службу» найважливішими напрямками підготовки молоді визначають: "... допризовну підготовку юнаків, підготовку призовників військово-технічних спеціальностей, підготовку до вступу у військові навчальні заклади, військову підготовку студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня загальноосвітньої підготовки, вивчення державної мови, патріотичне виховання".

Виходячи з висловленого вище та у зв'язку з поетапним переходом Збройних Сил України на військову службу за контрактом, зростає роль військової підготовки в загальноосвітньому навчальному закладі як єдиного курсу, що безпосередньо (і в більшості випадків один раз у житті) дає учневі знання, уміння і навички з теоретичної, практичної, фізичної та психологічної підготовки. Усе набуте в школі, а також патріотична свідомість, національна гідність, психологічна готовність визначатимуть рівень спроможності захисту Батьківщини громадянами України під час перебування їх у мобілізаційному резерві держави.

Основою допризовної підготовки юнаків в загальноосвітніх навчальних закладах є якісне проведення занять з предмета «Захист Вітчизни» та позакласних військово-спортивних заходів. У нашій області стало доброю традицією проводити наступні щорічні заходи:

- Спартакіада допризовної молоді, в якій беруть участь учні загальноосвітніх, професійно-технічних та студенти вищих навчальних закладів;
- Змагання «Юні козаки Поділля»;
- Військово-спортивні змагання, присвячені пам'яті Героя Радянського Союзу Олега Онищука;

При військових частинах створені військово-спортивні клуби, які допомагають учням розуміти особливості військової служби у Збройних Силах України.

Відчутну допомогу в організації та проведенні військово-патріотичних заходів надають громадські організації, а саме:

- Обласна рада ветеранів Афганістану (голова Приступа Микола Іванович);
- Обласна рада ветеранів війни та праці (голова Купратий Володимир Іванович);
- Обласний спортивно-стрілецький клуб (директор Ковальчук Володимир Іванович);
- Військові частини, що дислокуються на території краю.

Патріотичне виховання підростаючого покоління – справа загальнодержавна, але основний тягар у його проведенні покладено на школу, яка має здійснювати підготовку учнівської молоді до захисту Батьківщини, а юнаків допризовного віку – до служби у Збройних Силах України. Для успішного виконання цих завдань розроблена певна система роботи. В області є багато загальноосвітніх навчальних закладів, в яких на високому навчально-методичному рівні здійснюється військово-патріотичне виховання учнівської молоді та їх підготовка до захисту Вітчизни. Серед них – Дунаєвецька ЗОШ I-III ступенів №3, де викладачем предмета «Захист Вітчизни» працює Ковальчук Леонід Максимович. В основі напрацювань викладача

є багаторічний досвід логічного взаємозв'язку окремих структурних частин (знання, навички, вміння майбутнього воїна, організація навчально-виховного процесу), які оптимально витримані за часом, мають свою мету та зміст і відзначаються логічною завершеністю. Вдосконалення навчально-матеріальної бази з предмета та навчального закладу, вирішення принципів зв'язку теорії з практикою, єдність освітньої, виховної та розвивальної функцій – це дало змогу створити педагогу власну систему роботи. Як наслідок, Дунаєвецька ЗОШ I-III ст. визнана опорною з питань військово-патріотичного виховання.

Флагманами з питань допризовної підготовки юнаків є Шепетівський та Кам'янець-Подільський ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою. У цих навчальних

зкладах успішно використовуються інтерактивні методи і прийоми, спрямовані на розвиток пізнавальних інтересів, творчої активності учнів і які спонукають до науково-дослідницької діяльності, формують вміння застосовувати знання в нестандартних ситуаціях. Тут створенні умови для особистісного становлення учнів, розвитку їхньої індивідуальності, виховання якостей, необхідних для подальшого самостійного поповнення знань, вдосконалення вмінь і навичок.

До заходів військово-патріотичного виховання в розділ річного плану навчального закладу включено вивчення традицій, історії, духовної спадщини, символіки, звичаїв українського народу, національної гідності, культури між-національних відносин, морально-психологічних якостей громадянина, патріота, захисника Вітчизни. Організуються відвідування учнями військових частин і підрозділів Міністерства з надзвичайних ситуацій, ознайомлення їх зі зброєю та бойовою технікою, з побутом і життям військовослужбовців, зустрічі з ветеранами Збройних Сил і миротворцями ООН, учасниками АТО. Передбачено проведення історико-краєзнавчих і патріотично-волонтерських заходів, тематичні заходи, спрямовані на увічнення безсмертного подвигу народу у Другій світовій війні, участь у Всеукраїнських історико-краєзнавчих акціях учнівської молоді "Пам'ятати. Відродити. Зберегти", "Моя Батьківщина – Україна", навчально-польові збори, участь у всіх етапах Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура"), у спартакіаді доризовної молоді, різноманітних флешмобів, молодіжних акцій, спрямованих на популяризацію патріотичного виховання молоді, робота щодо упорядкування меморіальних комплексів, братських могил тощо.

Ангела МАХМУТОВА,
завідувачка сектора позашкільної освіти, захисту прав дитини,
дисциплін художньо-естетичного циклу НМЦ виховної роботи
та позашкільної освіти Хмельницького ОІППО

Роль мистецтва у збереженні та розвитку суспільства

Чи можна життя будь-якої держави у будь-який історичний період уявити без мистецтва? І хоча в різних соціально-історичних ситуаціях місце, роль та значення мистецтва розумілося по-різному, мистецтво – це частина культури людства, яке допомагає пізнати не тільки оточуючий світ, а й саму людину, поєднуючи її власний життєвий досвід із засобами мислення, узагальнення, з досвідом інших людей.

Так, у часи Платона мистецтво розумілося як явище, підпорядковане державі. Існують цілі періоди в історії людства, коли мистецтво відображало релігійний світогляд. Це – мистецтво середніх століть, буддистське і мусульманське мистецтво. У 30-50-і рр. в СРСР мистецтво виконувало роль офіційної політичної ідеології. Ці думки однобічні й

історично вичерпані. З плином часу мистецтво ставало відносно незалежним від інших явищ суспільного життя, набувало власного призначення. Мислителі й художники епохи романтизму мистецтвом впливали на духовне життя особистості, суспільства, людства. Мислителі-романтики часто навіть перебільшували можливості і суспільну роль художньої діяльності, ставили мистецтво над іншими формами культури, включаючи науку і філософію.

Безумовно, істина лежить посередині. Мистецтво, чия значимість для людства величезна й унікальна, знаходиться в ряду рівноправних йому граней культури (наука, філософія, мораль, політика, морально-практична свідомість, особистісне спілкування і т.д.).

Саме мистецтво є могутнім фактором соціального розвитку, специфічним способом людської життєдіяльності, яка зафіксована в результатах творчої праці та соціокультурних нормах. Мистецтво як феномен у соціумі пронизує чи не всі напрямки людської життєдіяльності: від основ матеріального виробництва й елементарних людських потреб до найвеличніших виявів людської творчості.

Сьогодні наше суспільство характеризується новими умовами розвитку, системою цінностей та рівнем комунікацій, новими відносинами між людьми у сфері мистецтва, й відтак, культурних потреб та засобів їх задоволення. Тому визначити роль мистецтва у соціумі певною мірою складно, оскільки соціокультурна ситуація представляє нові реалії, особливості яких полягають у трансформації та модернізації посттоталітарного суспільства.

Відроджується і поступово набирає сил молода українська держава. Особливо актуальним на даному етапі є питання національного виховання молодого покоління. Про це наголошується в Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, основою якого є втілення в життя української національної ідеї та виховання громадянина - справжнього патріота своєї Батьківщини.

Патріотизм починається з почуття любові до своєї оселі, колискової, яку співала мати, рідної мови і пісні, бажання жити і працювати задля розквіту своєї Вітчизни та готовності її захищати. У вихованні патріотизму особливу роль відіграє культурна та мистецька спадщина, духовні цінності свого краю, роду, родини. Саме такий підхід повинен займати належне місце у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, зокрема в системі предметів мистецького циклу: уроки музичного, образотворчого мистецтва та художньої культури. Використання місцевого краєзнавчого матеріалу (історії мистецтва, звичаїв, традицій) відповідатиме основним принципам національного виховання: народності, природовідповідності, культуровідповідності.

Ефективною формою національно-патріотичного виховання учнів є позаурочна робота, спрямована в русло краєзнавства: музичні ігри, вікторини, конкурси місцевих народних приказок, пісень, колядок, щедрівок; зустрічі з талановитими

людьми краю (поетами, художниками, композиторами, музикантами, майстрами декоративно-ужиткового мистецтва); відвідування краєзнавчих музеїв, культурних пам'яток свого краю; етнографічні походи (збір фольклорного матеріалу). Це викликає неабиякий інтерес до мистецтва рідного краю, дозволяє забезпечити духовну єдність поколінь, розвиває почуття гордості та відповідальності. Василь Губ'як, дослідник українського музичного фольклору, зазначає: «Краєзнавство, фольклор рідного краю є порятунком у вихованні учнів і студентів, зціленням ран нашої бездуховності».

Мистецтво є невід'ємною складовою культури. Високорозвинені цивілізації ставили і продовжують ставити мистецтво в центрі всієї освіти, розуміючи його унікальні можливості для розвитку духовності та інтелекту, універсальну доступність різних форм творчості для сприйняття

і засвоєння з дитинства. Тому абсолютно незрозуміло, чому в Україні автори Концепції розвитку молодшого школяра нехтують цими, віками доведеними, істинами? Сучасний проект базового навчального плану початкової освіти галузь «Мистецтво» подає як наскрізну інтеграцію із усіма навчальними предметами. Як відслідкувати цю інтеграцію, як узагалі формувати одну із восьми визначених Європарламентом ключову компетентність – «культурну обізнаність та здатність до експресії (вираження)»? Якщо ми вивчаємо досвід успішних держав, то чи є подібне хоч у одній з них?

Соціальна значущість мистецтва як фактора збереження і розвитку для сучасної України вагоміша, ніж економіка для Заходу. Адже саме мистецтво в усіх його проявах сприяє поступу соціальної трансформації та володіє арсеналом специфічних засобів, що проявляються у формах людської свідомості.

Використані джерела

1. Губ'як В.Д. Виховання учнів на засадах народної творчості і фольклору./ Рідна школа. – 1999. – № 11. – с.9-10.
2. Безиль Д. Роль музичного краєзнавства у національно-патріотичному вихованні школярів/ <http://uastudent.com/rol-muzychnoho-kraeznavstva-u-nacionalno-patriotychnomu-vuhovanni-shkolyariv/>
3. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с.
4. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі.: Навч. посіб. – К.: 2000. – 208 с.
5. Савчин Л.М.. Роль мистецтва у соціумі: вивчення дисциплін мистецького циклу у вузі /автореферат /<http://studentam.net.ua/content/view/7361/97/>
6. Чепіль М.М. Усвідомлення власної території як підґрунтя патріотизму. // Рідна школа. – 2001. – № 7. – с.37-40.

Надія ОРЛОВСЬКА,
методист сектора позашкільної освіти, захисту прав дитини,
дисциплін художньо-естетичного циклу НМЦ виховної роботи
та позашкільної освіти Хмельницького ОІППО

Позашкільний соціум у становленні громадянина

Політичні, соціальні та економічні перетворення в Україні зумовлюють потребу більш ефективної соціалізації підростаючого покоління. Сучасне бурхливе життя вимагає розглядати цей процес не лише в контексті гуманізації освіти, педагогізації суспільства, але й формування та розвитку національної свідомості. Перед позашкільцями, як і перед усією педагогікою, стоять складні завдання: з одного боку є потреба звільнити дітей та молодь від надмірної опіки, створити сприятливі умови для продуктивної та творчої діяльності, а з іншого – виховати громадянина, патріота, який не лише відчував би себе особистістю, але й керувався в повсякденному житті загальнолюдськими моральними цінностями, був здатний відповідати за свої дії перед суспільством.

Які ж засоби соціалізації є важливими для виконання завдань, поставлених перед педагогами позашкільних навчальних закладів щодо реалізації національної ідеї в становленні громадянина-патріота? Передусім – це залучення вихованців позашкільних навчальних закладів до активної соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності. Педагогам необхідно стимулювати та мотивувати навчальну й творчу діяльність, самопізнання та саморозвиток особистості. Саме тому позашкільним навчальним закладам Хмельниччини у цьому належить особлива роль. Адже саме вони використовують особистісно орієнтовані інтерактивні методики, індуктивні образні методи педагогічної діяльності та прийоми експресивного впливу, створюючи при цьому реальні умови для гармонійної соціалізації, навчання вихованців, формування культури людських взаємин.

Діяльність позашкільних закладів Хмельниччини, їх основні принципи, мета, зміст навчальної та виховної роботи визначені низкою законодавчих та нормативних актів, нині ми в очікуванні нових документів, які б допомогли зберегти цю унікальну структуру. Керуючись у своїй діяльності Законом України «Про позашкільну освіту», Положенням про позашкільний навчальний заклад, освітяни виконують державне замовлення щодо надання позашкільної освіти дітям та учнівській молоді. При цьому слід зазначити, що система позашкільної освіти Хмельниччини пройшла складний період становлення, вистояла, вона збережена і нині – в очікуванні реформування.

Життя щоденно доводить аксіому, що формування повноцінної, патріотично налаштованої особистості неможливе без створення особливого «дитячого соціуму». Діти і підлітки прагнуть до спілкування з однолітками, їм необхідно себе реалізувати, розкрити і стверджувати власне «Я». Не буду нікого переконувати, що вони конче

потребують місця, де на них чекають, де б вони змогли відчути себе особистостями, перевірити свої потенційні здібності. Саме таким осередком виховного простору для дітей та підлітків Хмельниччини є центри позашкільної освіти. Вони зуміли пройти період, коли всі усвідомлювали, що з переходом від однієї суспільної системи до іншої по-старому працювати не можна. Нині ПНЗ області уже не розцінюються як додаток до загальної середньої освіти. Сьогодні ми переймаємося, аби процес децентралізації не призвів до скорочення, негативно не вплинув на зміст роботи, щоб громади не загубили, зберегли цю унікальну структуру. І тому кожен позашкільний навчальний заклад має шукати вихід із ситуації, що складається. Захищаючи свої інтереси, інтереси наших дітей, педагогічні колективи повинні добре розуміти, що неможливо виконати свою місію, вдосконалюючи перспектив розвитку, і що найоптимальнішим способом збереження цієї структури є розробка своїх власних моделей, спрямованих на виконання державного замовлення, формування громадянина-патріота своєї держави.

Беручи до уваги досвід роботи трьох наших обласних позашкільних центрів, їх кадровий потенціал, особливості регіону, належить створити модель життєздатності закладу, в основу якої закласти комплексність, інтеграцію в змісті, формах і методах навчально-виховної роботи. Нашим завданням є збереження всіх напрямків позашкільної освіти, вдосконалення змісту навчально-виховної роботи з метою забезпечення права вільного вибору дітьми виду діяльності та отримання ними якісної позашкільної освіти. Враховуючи творчі здобутки педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів, результативність участі у різноманітних обласних і всеукраїнських заходах, можемо говорити про те, що поставлені державні завдання успішно реалізуються, збережено мережу гуртків, матеріально-технічну базу. Але не було б такого результату без постійного творчого пошуку, потужного педагогічного впливу позашкільного соціуму на становлення особистості, формування громадянської позиції, яка є необхідною умовою фізичного розвитку, збагачення інтелектуального і творчого потенціалу вихованців- майбутніх патріотів.

У позашкільних навчальних закладах області напрацьований позитивний досвід роботи з інтелектуально і творчо обдарованими дітьми та учнівською молоддю. Широко застосовується психолого-педагогічне діагностування, ведеться цілеспрямована індивідуальна робота в гуртках і творчих об'єднаннях. Для обдарованої учнівської молоді працює Хмельницьке територіальне відділення Малої академії наук України.

У позашкільному соціумі важливою складовою є батьківська громада. Тому педагогічним колективам необхідно будувати роботу щодо національно-патріотичного виховання в тісному контакті з батьками вихованців. На наш погляд, необхідно активізувати роботу батьківських рад, які мають спільно вирішувати актуальні питання виховання громадянина-патріота. Головною метою в роботі з батьками має бути зміна споживацької моралі на творчу співпрацю: батьки залучаються до участі в масових заходах, сприяють зміцненню матеріальної бази, працюють на створення позитивного позашкільного соціуму.

Національно-патріотичне виховання у позашкільних навчальних закладах відбувається через триаду рис особистості: громадянин, патріот, гуманіст. Цьому сприяють цільові творчі програми Будинків школярів «Обдарованість», «Ми вільні діти вільної України», «Я і пісня», «Дозвілля особистості». Об'єднавши зусилля педагогів, вихованців, батьків, громадськості, ці програми стали основою в реалізації завдань національно-патріотичного виховання.

Сьогодні потребує подолання педагогічних стереотипів на основі переходу від окремих напрямів виховання до розроблення, проектування й моделювання перспективних виховних систем закладів позашкільної освіти, а отже, створення інноваційного соціуму.

Позашкільна освіта має великий соціалізуючий потенціал. Скористаюсь прикладом. У грудні 2013 року на базі Чемеровецького Будинку школяра розпочалася науково-дослідна експериментальна робота всеукраїнського рівня: тема наукового дослідження «Формування просоціальної поведінки вихованців у позашкільному навчальному закладі»; мета – виявити і обґрунтувати педагогічні умови, які забезпечують формування в учнів просоціальної поведінки в умовах позашкільного виховного середовища, експериментально перевірити їх ефективність у процесі позашкільної діяльності і розробити рекомендації. Відповідно до мети, визначені основні завдання дослідження. Наукова новизна експерименту полягає у висвітленні особливостей позашкільного соціуму, розробці на цій основі моделі інноваційної діяльності ПНЗ. За результатами наукового експерименту планується видання науково-методичного посібника «Сучасні технології формування просоціальної поведінки у позашкільному навчальному закладі».

Ефективність національного виховання в позашкільному соціумі значною мірою залежить від спрямованості навчально-виховного процесу на вибір таких форм і ме-

тодів його організації, що ґрунтуються на багатовікових традиціях нашого народу, демократичному стилі взаємодії педагогів, вихованців, батьків, громадськості. Національно-патріотичне виховання молодих людей – одна з умов їх повноцінного розвитку. І саме участь в діяльності гуртків, клубів, студій, проектна, дослідницька та громадська діяльність надають дітям можливість разом досягати спільних цілей, вимагають від них вибору лідерів та прийняття важливих рішень. Безпосередня участь в житті позашкільного закладу батьків, громади дозволяє майбутнім громадянам набувати навичок співпраці у громадському житті, не втрачаючи при цьому власної індивідуальності; розвивати організаторські здібності та збагачувати досвід самоорганізації і самоуправління; ознайомлюватись з різними способами вирішення проблем; оцінювати власну діяльність під кутом зору не лише особистих принципів та інтересів, а й потреб громади та країни; на практиці вивчати основи суспільного устрою.

У нашому випадку недостатньо просто педагогізувати позашкільний простір довкола дитини, зробити його сприятливим для людини. Необхідно створити такий виховний простір позашкільного закладу, соціум, що стимулює стійкий стиль життя, заснований на визнанні самоцінності природи, і втілюється в здатності любити життя в усіх його проявах, жити в гармонії з собою, з іншими людьми, зі світом. У цьому просторі все взаємопов'язане, доповнює одне одного. І тут важлива роль педагога, батьків, громадськості, а отже, зв'язок «дитина-дорослий».

Національно-патріотичне виховання в позашкільних навчальних закладах реалізовується як окремими гуртковими заняттями та виховними заходами, так і введенням елементів національного виховання в усі ланки навчально-виховного процесу. Саме такий підхід сприяє непомітному засвоєнню дітьми основних аспектів національного виховання та ефективному впровадженню як традиційних, так і нетрадиційних форм і методів, що сприяють якісній організації навчально-виховного процесу та позитивним результатам роботи. Адже одне з головних питань інноваційного розвитку позашкільних навчальних закладів – якість освіти, якість наданих послуг.

Позашкільна освіта черпає джерела в житті й історії, соціумі й культурі, природі й дитині – в усьому, що нас оточує, в чому ми знаходимось. Погодьмося, що професійна майстерність педагога-позашкільника, його успішність залежать від того, чи зуміє він разом з дитиною протягнути промінчики спілкування до інших людей, зацікавити іншими справами, встановити зв'язки з батьками, громадою. Головними експертами у визначенні критеріїв якості позашкільної освіти є наші вихованці, адже саме вони дають оцінку нашій роботі, визначають: «цікаво – нецікаво». Тому в позашкільлі набагато складніше (але й цікавіше), бо поруч з дітьми має бути Педагог, який навколо себе об'єднає наявні можливості і потенціал соціуму.

Оксана ШТАНЬКО,
методист з виховної роботи Віньковецького РМК

...А патріотом бути зобов'язаний

Інтеграційні процеси в Україні, пробудження громадянської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, поширення волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства відбуваються на тлі прояву патріотичних почуттів і поживлення інтересу до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу. Тому час вимагає нових підходів і шляхів у вихованні патріотизму в молоді.

Виникає необхідність переосмислення зробленого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: повага до національних символів (герба, прапора, гімну України); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; верховенство права; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівність всіх перед законом; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Національно-патріотичне виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах Віньковецького району здійснюється комплексно – через навчальний процес, позакласну роботу, функціонування органів учнівського самоврядування – і носить послідовний характер.

Головні завдання загальноосвітніх навчальних закладів:

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- визнання і забезпечення в реальному житті прав дитини як найвищої цінності людини і суспільства;
- формування толерантного ставлення до інших народів, їхньої культури і традицій.

Мета національно-патріотичного виховання – виховання свідомого, компетентного й відповідального громадянина, який є соціально активною особистістю.

Працюючи над реалізацією Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, педагогічні колективи свої зусилля спрямовують на виховання патріота держави. Зокрема, в усіх навчальних закладах оформлено стенди з національною символікою, на офіційних веб-сайтах створено тематичні рубрики, в яких висвітлюється інформація про перебіг проведених заходів.

Останніми роками успішно відроджується українська козацька педагогіка як найвищий вияв народної педагогіки. Навчальні заклади району напружували позитивний досвід із запровадження основ козацької

педагогіки у навчально-виховний процес. З метою активізації діяльності осередків сучасного козацтва на базі Пилипо-Олександрівської ЗОШ I-III ст. проведено обласний семінар-практикум директорів загальноосвітніх навчальних закладів з проблеми «Управлінський супровід національно-патріотичного виховання в школі: досвід, проблеми, перспективи».

Важливими формами роботи з учнями на козацько-лицарських традиціях є дитячий та молодіжний туризм, козацьке краєзнавство, дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»).

Традиційними в навчальних закладах стало відзначення Дня визволення району, України від фашистських загарбників, Днів Збройних сил, українського козацтва, Соборності, учасників бойових дій, Конституції України, Незалежності України. До цих дат заплановані і проводяться різноманітні заходи, класні години, уроки мужності, бесіди, зустрічі, літературно-музичні композиції.

Робота шкільних методичних об'єднань класних керівників спрямована на становлення системи національно-патріотичного і громадянського виховання школярів. Класні керівники підготували методичні посібники з даного напрямку виховання: «Ніхто і ніщо не відбере у мене любов до Батьківщини» (Шкринда Т.В., педагог-організатор Великоолександрівського НВК), «Виховуємо патріота» (Лиса Г.К., педагог-організатор Охримовацького НВК), «Виховуємо патріотів у сучасній школі» (творча група голів МО класних керівників Віньковецького району), «Слава козацька не вмере, не загине» (Гонголь О.В., учитель Великоолександрівського НВК).

Важливу роль у вихованні громадян-патріотів відіграють класні керівники. Саме вони значною мірою допомагають дітям осмислити себе як громадянина України, частинку своєї родини, сформувані патріотичні почуття. Належна увага ними приділяється формуванню ціннісного ставлення до суспільства і держави. В арсеналі роботи класних керівників такі форми роботи, як презентації книг про Україну «Сьогодні і майбутнє України», усний журнал «Любове моя, Україно», віртуальна подорож «Україна від часів козацтва до сьогодення», родинне свято «Напитись з отчої криниці», пісенний вернісаж «Пісенник мого часу», конкурс-гра «Мовний всезнайко» та ін.

У навчальних закладах діють краєзнавчі, народознавчі, патріотичні гуртки.

Важливим фактором патріотичного виховання дітей та учнівської молоді є шкільні музеї(куточки), кімнати слави. У шкільних музеях, кімнатах слави зібрано багато матеріалів про відомих земляків, учасників бойових дій на

території інших держав, учасників АТО. Експозиції постійно поповнюються новими матеріалами, у них працюють екскурсіводи та пошукові групи.

У складний для України час учні Віньковеччини виявляють свої найкращі патріотичні почуття, морально і матеріально підтримуючи українську армію, беруть активну участь у Всеукраїнській акції «Лист пораненому», різноманітних волонтерських акціях.

Активно впроваджуються різноманітні форми і методи національно-патріотичного виховання учнівської молоді:

– інформаційно-масові: тематичні уроки, вікторини,

бесіди, екскурсії до культурних історичних пам'яток, музеїв;

– наочні: музеї (музейні куточки), виставки дитячої творчості, тематичні стенди, фотовиставки, виставки літератури в бібліотеках;

– інтегровані: учнівське самоврядування та волонтерський рух, гурткова робота, тижні військово-патріотичного виховання;

– індивідуальні: творчі завдання (буклети, малюнки, презентації, звіти, плакати), створення родинного дерева, нарисів про родичів-учасників війни, АТО;

– діялісно-практичні: проекти, огляди-конкурси, олімпіади, конкурси МАН, робота шкільних прес-центрів та учнівських газет, участь у Всеукраїнських акціях, святкові концерти, упорядкування

територій біля пам'ятників участь у військово-спортивних змаганнях, несення почесної варті біля обелісків Слави;

– діалогові: тематичні виховні години, бесіди, уроки мужності, зустрічі із випускниками-військовослужбовцями, дітьми війни, учасниками АТО.

Бути патріотом – природна потреба людей, задоволення якої виступає як умова їхнього матеріального і духовного розвитку, утвердження гуманістичного способу життя, усвідомлення своєї історичної культурної, національної і духовної приналежності до Батьківщини і розуміння демократичних перспектив її розвитку в сучасному світі.

Світлана КОРЖИК,
завідувач Летичівського районного методичного кабінету,
голова районного осередку Національної спілки краєзнавців України,
старший вчитель

Краєзнавство – ключик до пізнання рідного краю

Духовне відродження української нації і її культури конче необхідне і воно має базуватись передусім на рідній мові, народних традиціях, на безцінних зразках історичної минувшини українського народу, народознавства, фольклору. Сприяті процесові відродження покликані заклади освіти. Вони стають центрами народознавства, осередками відродження тих народних традицій і звичаїв, якими жили наші предки.

Значення краєзнавства важко переоцінити. У невеликих містечках, селах краєзнавство, народознавство відіграють важливу роль. Тут, як правило, відсутнє середовище професійних учених-істориків. Однак місцеве краєзнавство, незважаючи на його любительський характер, а можливо, саме завдяки

йому, стає важливою складовою соціально-культурного життя громади.

Про необхідність виховання національної самосвідомості молодого покоління у народній школі наголошували П. Антонович, Г. Ващенко, І. Волошин, С. Русова, К. Ушинський, І. Франко. Ця ідея не втратила своєї актуальності й нині [3].

В. Сухомлинський вважав, що учень стає справжньою людиною, патріотом, коли він разом із педагогом торує шлях від любові до рідного краю – до розуміння історичної долі народів світу [11].

В умовах сучасних суспільно-політичних подій краєзнавчо-пошукова діяльність набуває особливої значущості. Історичне краєзнавство повинно бути сьогодні в авангарді національно-

культурного відродження України, стати опорою її державності. Розбудова національної системи освіти на засадах компетентнісного підходу ставить перед освітніми закладами України вимоги і завдання, спрямовані на формування у школярів здатності стати суб'єктами національного життя.

Сучасність вимагає знаходити новітні підходи педагогічного впливу на інтелектуальний і духовний світ дитини, які сприяли б формуванню національної самосвідомості учнівської молоді. Значну роль у формуванні особистості та патріотично-громадянських настроїв молоді відіграють екскурсії, історико-красназничі експедиції, красназничі дослідження, конференції, що традиційно проводяться в нашому районі.

У кожного села – своя історія, свої легенди, звичаї і традиції. І чи струменять вони в живому зв'язку поколінь, чи зникають, мов замулені джерела, залежить від шанобливого ставлення до мудрості старшого покоління і поваги до новаторства молодих. А ще – від педагогів місцевої школи, від їх ентузіазму та безкорисливої допомоги школярам у краєзнавчих дослідженнях.

Можливо, не так багата Летичівська земля на вікопомні події та відомих діячів, але все ж ця невеличка частина України з його далеким минулим і мінливим сьогоденням заслуговує на увагу. Нині покійний академік Петро Тронько, перший голова Національної спілки краєзнавців України приділяв велику увагу вивченню всіх куточків України. Він запевняв: «Кожен населений пункт повинен мати свою біографію» [9. с.12].

Серед краєзнавчих розвідок Летичівщини поки що недостатньо досліджено історію заснування, заселення та розвитку сіл, особливо малих. І зовсім немає будь-якого історичного опису втрачених населених пунктів району.

Загальновідомо, що регіональні дослідження сільської місцевості дотепер тримаються на ентузіазмі закоханих у краєзнавство вчителів, учнів, краєзнавців-аматорів. Результат їхньої роботи – це публікації в районній пресі чи нариси з історії свого села, які зберігаються в кабінеті історії, в кращому випадку, у шкільному краєзнавчому музеї. Але більшість таких робіт обмежуються констатацією окремих фактів про заснування поселення, його перших переселенців, походження його назви, при цьому майже не звертаючись до першоджерел. Звідси розбіжності, неточності, перекручення окремих фактів.

Таким чином, зібрані матеріали з історії малих сіл Летичівщини, залишаючись розпорошеними і не маючи комплексного та наукового підходу щодо вивчення населених пунктів (несуть печать суб'єктивізму (епістолярна література, спогади старожилів, легенди, перекази).

«Соціологічні дослідження говорять, що історію свого регіону, свого села ми глибоко не знаємо. Бо не працюємо в архівах, не докопуємося до глибинних джерел – витоків історії села, у кращому випадку знаємо, -як зазначив П.Тронько,- історію села нашого століття» [9. с.12]. Тому слід активніше залучати у своїх дослідженнях доступні архівні документи, першоджерела, усуваючи таким чином «білі плями» в історії свого краю. Сьогодення вимагає нових підходів, форм та методів роботи краєзнавців-дослідників. Варто також при краєзнавчих дослідженнях розглядати локальну подію в минулому чи, наприклад, історію життя пересічної людини на тлі загального історичного процесу.

Відповідно до плану роботи відділу освіти, молоді та спорту Летичівської РДА з метою вдосконалення патріотичного та громадянського виховання підростаючого покоління, залучення молоді до активної діяльності з вивчення історичної та культурної спадщини, історії рідного краю, ознайомлення з пам'ятними та історичними місцями, видатними людьми нашої малої батьківщини, в загальноосвітніх навчальних закладах проводиться історико-краєзнавча експедиція «Летичівщина – мій рідний край», що передбачає: подорожі та мандрівки школярів історичними і пам'ятними місцями рідного краю, пошуково-дослідницьку діяльність зі збору історичних відомостей про кожний населений пункт району, походження їх назв, місцевих топонімів, дослідження історії навчальних закладів, проведення районної краєзнавчої конференції учнівської молоді «Історія держави розпочинається з історії рідного краю».

У Летичівському районі робота з патріотичного виховання учнівської молоді та населення велась тривалий час і має вже гарні традиції. Саме завдяки цій роботі відкривалися кімнати і зали бойової слави. Згуртувавшись навколо пошукової ідеї, в них працювали учні, які вели листування з фронтовиками, оформлялися альбоми і стенди, присвячені героям громадянської та другої світової війн. На основі спогадів та документів школярі писали історію звільнення нашого краю від нацистів,

представивши свої дослідження на районній учнівській науково-практичній краєзнавчій конференції «Дорогами слави і безсмертя» у листопаді минулого року.

Неприваблива картина постає сьогодні перед нами, коли проїжджати окремими селами Летичівщини: розібрані до цеглини ферми, руїни яких нині нагадують про колись міцні господарства, великі сільськогосподарські комплекси, недоглянуті хати і двори, покинуті напризволяще їх колишніми господарями, які подалися до міста в пошуках кращої долі. В більшості сіл панує безробіття. Закриваються школи, дитячі садки, клуби. Частина колись родючих земель, колгоспних садів занедбана. А що робити сільським дітям, для яких була одна віха в літній час – покатися у чистих водах місцевої річки, чи порибалити у сільському ставку, дорогу до котрого сьогодні перекирили місцеві горе-орендарі. Все це – наслідок недосконалого та непослідовного реформування на селі, земельного та майнового розпаювання. Але «нехай безіменний горбок серед поля, що заріс чагарником, камінь на березі річки, дуб і тополя при дорозі розкажуть юному серцю про героїчне минуле наших дідів і прадідів, про полум'яні дні нашого покоління» [10. с.51].

Школа покликана прищеплювати учням почуття любові до Батьківщини, толерантність. Поняття «Батьківщина», «Вітчизна» в дитячому віці асоціюються з тим місцем, де знаходиться рідний дім, школа, тобто з конкретним містом, селищем. Від того, наскільки вони добре знають і люблять історію свого краю, залежить і глибина патріотичного почуття школярів.

У кожному навчальному закладі району школярі вивчають історію рідного краю в ході поглибленого дослідницького пошуку. У цьому випадку учні фактично виступають в ролі юних науковців-дослідників. Зазвичай це члени краєзнавчих гуртків та учнівських наукових товариств, слухачі факультативів. Вони прагнуть до самостійного надбання знань на основі докладного вивчення документальних матеріалів, місцевих архівів, музеїв, наукової та художньої літератури, готові до проведення краєзнавчих досліджень у походах і експедиціях. Дуже важливо, щоб відомості з історії краю, зібрані юними слідопитами, знайдені ними документи, використовувалися на уроці в процесі вивчення програмного матеріалу з історії, а також на позакласних заходах.

За допомогою роботи шкільних музеїв, факультативів, гуртків історичного краєзнавства здійснюється навчально-виховна діяльність школи, з'являється можливість для різноманітних форм і методів роботи з учнями. Шкільні музеї успішно працюють у восьми загальноосвітніх навчальних закладах району, реалізуючи свою основну місію - залучення учнівської молоді до вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до українських звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу.

Головне завдання вчителя історії, педагога-організатора - зацікавити школярів процесом історичного пізнання. Там, де зародився жвавий інтерес, справа полягає лише в тому, щоб спрямувати його у потрібне русло.

Широкого поширення набули комплексні заходи з популяризації краєзнавчих документів за участю партнерів книгозбірень: краєзнавчі дні (тижні, місячники), читання, презентації, літературні вечори, зустрічі з відомими людьми регіону (вченими, краєзнавцями), конкурси на кращого знавця краю, ігри-мандрівки по рідному краю, клуби та об'єднання краєзнавців, свята сіл, однієї вулиці тощо.

Історико-краєзнавча робота повинна увійти в життя кожної школи. Її творчий, дослідницький характер послужить вихованню активних молодих громадян України.

Як бачимо, регіональне історичне краєзнавство виконує ще одну надто важливу соціальну функцію, саме воно створює сприятливі умови для збереження «соціальної пам'яті» народу, осмислення набутого історичного досвіду [1. с.5].

Усвідомлення того, що в цих краях, де колись вирувало життя, творилася історія, відбувалися важливі події, тут народжувалися і жили видатні люди краю, наповнює наші серця гордістю.

Наші учні знають, що багата на славних людей Летичівська земля: шість Героїв Радянського Союзу, два Герої Соціалістичної Праці, один повний кавалер трьох орденів Слави, один Герой України.

Виховання національної самосвідомості сприяє збагаченню духовного світогляду учнів, формує усвідомлення особистістю себе як часточки українського народу з власною національною гідністю. Виховуючи в учнів любов до рідного краю, до рідної школи, ми формуємо гідне майбутнє нашого народу.

Використані джерела

1. Болебрук А.Г. Подніпров'я як об'єкт краєзнавства// Наддніпрянський історико-краєзнавчий збірник. В.1. Дніпропетровськ – 1998 р.
2. Бондаренко Т.Є. Використання індивідуальних форм краєзнавчої роботи у формуванні національної самосвідомості старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів / Бондаренко Т.Є. // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М.Т. – К.: Міленіум, 2007.
3. Бондаренко Т.Є. Формування національної самосвідомості старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів у процесі краєзнавчої роботи.: Дис. ... канд. наук: 13.00.07 - 2008.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал / Ващенко Г. – Полтава, 1994. – С. 162
5. Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті / Ващенко Г. – К., 2003.
6. Кірішко Л.М. Формування національної свідомості школярів на матеріалах історії рідного краю / Кірішко Л.М., Сасенко Л.Я. // Класному керівнику усе для роботи : Науково-методичний журнал. - 2011. - № 7. - С. 2-7.
7. Кузик Б. Краєвид:Методичний посібник для педагогів / Кузик Б., Литвин Л. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2006. – 108 с.
8. Луценко С.М. Особливості краєзнавчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах / Луценко С.М., Третьякова О.В. // Збірник наукових праць / [редкол.: Л.М.Плиско (відп. ред.) та ін.]. - Х. : ХНПУ, 1997. - Вип. 31. - 2008. – С. 110-112.
9. Тронько П. Краєзнавство на межі тисячоліть. // Краєзнавство.- 2000.-№1-2
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : (в 5-ти т.) / В.О.Сухомлинський. - К. : Радянська школа,1975. - Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. - С. 134.
11. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям // Вибр. твори: В 5 т. – К., 1976. – Т. 2. – С. 554.

Володимир БАРАНОВСЬКИЙ,
керівник Кам'янець-Подільської дитячої громадської організації
«Клуб юних миротворців»

Подвижницький рух дітей за мир і ненасилля

«Позитивний герой?», «Подвиг?»... Досить часто доводиться відповідати на ці запитання молоді, що прагне до чогось незвичайного, яка наполегливо шукає своє місце в реальному житті. Але у наш нелегкий час романтиків, одержимих високими ідеалами, сповнених палким бажанням здійснити подвиг, значно поменшало. Більше стало «реалістів-прагматиків» – одних більше приваблюють бізнес, підприємництво, а інших, хто не впевнений у собі, алкоголь та наркотики.

І все ж «не перевелися» молоді люди, для яких визначальною рисою характеру, головним правилом життя є синівська любов до Вітчизни, почуття високого патріотизму, готовність з честю виконати свій громадянський обов'язок.

Бути справжньою людиною, носієм високої моралі, кращих національних традицій – означає бути готовим у нелегку годину випробувань, не роздумуючи, стати на захист Добра і Справедливості. Саме ці якості, патріотизм, відданість обов'язку демонструють юні миротворці.

Незайнятість дітей у позашкільний час – це головна причина, яка впливає на виховання дітей. На обдарованих звертають увагу, залучають до шкільного життя, участі в олімпіадах, МАНах та інших освітніх і спортивних заходах, а що робити тим, хто не обдарований? Що робити і чим зайнятися їм?

Останнім часом всі говорять про патріотичне виховання. На якому прикладі сьогодні ми плануємо виховувати? Хто для нашої молоді герой – козаки, пластуни, скаути чи піонери?

Нині питання патріотичного виховання дітей постає особливо гостро. На дітей більшою мірою впливає вулиця, закордонні фільми, комп'ютерні ігри, бари та дискотеки. Зміни суспільного життя позначаються на умовах життєдіяльності і дорослих, і дітей, вони негативно впливають на систему ціннісних орієнтирів, світогляд і життєві пріоритети.

Це виклик нового тисячоліття, і в ньому треба вміти вижити. Потрібні нові методи у вихованні підростаючого покоління з поєднанням шкільних предметів та напрямків позашкільного виховання. Триває пошук нових форм і методів роботи у сучасних соціально-економічних умовах. При цьому велике значення для будівництва в країні нового суспільства набуває питання організації виховання підростаючого покоління у дусі миротворчості і патріотизму. Під цим терміном мається на увазі виховання в дусі миру і ненасилля, міжнародного взаєморозуміння і співпраці, пошани, честі й гідності, розуміння своїх прав і здійснення кожним обов'язків громадянина своєї країни і міжнародно-співтовариства.

Одним з напрямів є програма «Миротворчий рух дітей та молоді за культуру миру і ненасилля в інтересах дітей планети», розроблена на основі МП «Модель миротворчості ООН», яка створена ЮНЕСКО та ООН і «Модель миротворчості ООН – Мережа шкіл миру».

Програма впроваджується як дитяча освітня військово-спортивна гра із залученням різновікової категорії дітей (від 10 до 17 років). При цьому старші діти, склавши заліки за програмою юних миротворців і отримавши ступінь «миротворець – інструктор», можуть бути інструктором - вожатим у молодших дітей.

Головна мета виховання дітей у дусі миротворчості полягає в тому, щоб показати, яким чином поєднуються особисті, національні і глобальні інтереси. Ми живемо в одному світі, дихаємо одним повітрям, залежимо від одних і тих же ресурсів і переживаємо однакові почуття. Тому ці питання надзвичайно актуальні для підготовки молодих людей до життя у дедалі взаємозалежному світі.

Мета: виховання молодої людини - патріота України, готового виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, успішно само реалізовуватися в соціумі, досягати високої культури взаємин, формувати особистісні риси громадянина української держави, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури

Завдання:

- сформувати у дітей гуманітарний світогляд і гуманітарне мислення;
- проводити з дітьми соціально-значимі заходи в ін-

діяльнісний підхід – вимога часу

тересах просування цінностей культури миру, свободи та демократії;

- ознайомити дітей з діяльністю волонтерів ООН і міжнародним волонтерським рухом;

- виховувати свідому дисципліну, культуру поведінки, активну участь у громадському житті;

- прищепити учнівській молоді навички змістовного дозвілля;

- навчити аналізувати суспільно-політичні події у світі та в Україні, працювати з різноманітними джерелами інформації, аргументувати власну точку зору, розглядати проблеми з точки зору представників інших держав; практикуватися у проведенні переговорів, стимулювати прагнення до консенсусу, слідувати за тим, щоб навіть під час запальних дискусій вихованці не допускали взаємних образ, навчитися поважати думки опонентів і працювати як одна команда.

Програма руху юних миротворців для гуртків та клубів у загальноосвітніх та позашкільних закладах базується на досвіді підготовки і проведення декад добрих справ, миротворчих та екологічних акцій, літніх зльотів в рамках освітньої історико-патріотичної військово-спортивної гри “Миротворчий рух дітей та молоді за культуру миру і ненасилля”, Міжнародної програми “Мережа шкіл миру”.

При цьому розробники програми виходять з того, що діти і підлітки повинні готуватися і виховуватися не тільки як майбутні миротворці, але і як майбутні захисники Батьківщини. Які добре розвинені духовно і фізично, вміють відстоювати інтереси своєї країни і світової спільноти в цілому у найскладніших умовах.

Виходячи з цього, програма підготовки юних миротворців в рамках шкільного клубу повинна передбачати проведення занять з теоретичної підготовки (або двічі на тиждень по 45 хвилин).

Передбачається і проведення занять з окремих видів загальної підготовки – як окремо, так і в рамках уроків з фізичної культури, основ здоров'я й інших предметів шляхом відпрацювання нормативів, установлених для членів клубу юних миротворців. Загальне навантаження першого розділу програми – 24 години.

До програми включено:

- Створення шкільного клубу юних миротворців (туристичний, історичний, пошуковий тощо).

- Подання заявки до координаційного центру для включення шкільного чи позашкільного закладу до програми юних миротворців.

- Складання плану роботи клубу з урахуванням плану дій за програмою руху юних миротворців.

- Подання заявок до координаційного центру на участь у миротворчих акціях, конференціях, семінарах, літніх підсумкових зльотах юних миротворців.

- Програма також включає вивчення в рамках шкільних освітніх програм з історії України, всесвітньої історії, фізичної культури, основ здоров'я та захисту Вітчизни з доповненням занять за планами гуртків та клубів з медичної, стройової, цивільної та технічної підготовки.

- Вивчення кодексу честі юного миротворця, який зобов'язує учасника руху дотримуватися правил поведінки та виконання обов'язку миротворця за особистим бажанням без примусу.

- Усвідомлювати добровільність Дитячого миротворчого руху, важливість і необхідність пошани миротворчої діяльності.

Розуміти, що формулювання мети і завдань Дитячого миротворчого руху є початковим етапом підготовки до діяльності щодо створення атмосфери миру на Землі і впровадження ідей культури миру в основу життя громадян будь-якої держави планети. Бути ініціаторами організації шкільних миротворчих загонів, обов'язком яких, в першу чергу, повинно стати створення психологічного клімату в школі або іншій дитячій організації в душі культури миру.

Поважати життя і гідність кожної людини, наполегливо відкидаючи будь-яке насильство щодо дітей і дорослих. Ухвалювати зважені рішення і відповідати за свої вчинки, обґрунтовано відстоювати власну думку, опираючись на поради старших, застосовувати свої ідеї на існуючих демократичних принципах, закладених в нормативних актах різних держав і світової спільноти.

Гідно і культурно поводитися в суспільстві, не допускаючи лихослів'я і вчинків, що принижують честь юного миротворця. Своєю поведінкою і вчинками подавати приклад одноліткам і молодшим школярам.

Відстоювати свободу висловлювання думок і культурне різноманіття, незмінно прислухаючись до інших людей, вступаючи з ними в діалог, нікого не відкидаючи, уникаючи фанатизму і лихослів'я.

Взаємодіяти з юними миротворцями інших організацій, зміцнювати солідарність у співтоваристві юних миротворців.

Проявляти ініціативу в роботі координуючого центрального органу співтовариства юних миротворців.

Впроваджувати ідеї миротворчості і культури миру серед своїх однолітків і молодших школярів.

Розширювати систему взаємодії з молодшими школярами, забезпечуючи освіту дітей, починаючи з раннього віку, в питаннях ціннісних установок, світоглядних поглядів, типів поведінки і способів життя, з тим, щоб зростаючи, вони могли вирішувати будь-які суперечки мирним шляхом, у дусі пошани один одного.

Торік на базі Кам'янець-Подільського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою рішенням загальних зборів вихованців ліцею був створений клуб «Миротворець». Ідея створення такого клубу спала мені на думку, коли я перебував у миротворчій місії в Південному Лівані. Після звільнення зі Збройних Сил мені запропонували працювати вихователем у військовому ліцеї. З цього все і розпочалося. Постійна цікавість і розпитування про службу в миротворчих місіях, зустрічі з ветеранами-миротворцями, цікавість до ООН та її структур, до життя дітей, які проживають у гарячих «точках» планети, знову підтвердили доцільність створення такого клубу.

Спочатку були пошуки подібних гуртків, клубів, але все не підходило. А не підходило тому, що ніде не згадувалося про патріотичне виховання. Чомусь патріотизм в нашій державі перестав бути популярний. Є пластуни, є козацькі клуби, у них свій патріотизм. Зараз настав час іншого патріотизму. Бути патріотом заради миру на землі, заради миру на вулиці, вдома, у школі, у місті, у регіоні.

Перший захід юних миротворців відбувся 1-4 травня 2008 р. З ініціативи «Клубу юних миротворців» Кам'янець-Подільської районної дитячої громадської організації була проведена історико-патріотична військово-спортивна гра «Checkpoint-2008» під назвою «Юні миротворці Поділля».

Мета заходу:

- зібрати дітей під час літніх канікул і спробувати залучити до миротворчого руху;
- згадати історію рідного краю та історію Другої світової війни;
- роз'яснити престиж місії миротворчості України в системі ООН;
- сприяти формуванню необхідної системи правових знань;

- виховання демократичного світогляду;
- визначення рівня правової культури дітей;
- виховання поваги до держави та права, принципів та навичок правомірної поведінки;
- дослідження миротворчої діяльності Збройних Сил України.

Ініціатива одразу знайшла підтримку. На неї відгукнулися Кам'янець-Подільське міськрайонне управління юстиції спільно з міжнародною громадською організацією «Міжнародний комітет захисту прав людини» та відділ у справах сім'ї і молоді виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради, міська рада ветеранів війни та праці, Спілка ветеранів Афганістану. Долучилися і навчальні заклади. Із 17 шкіл у грі взяло участь чотири школи та Кам'янець-Подільський ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Змінювалися дати проведення, змінювалися назви, напрямки, але рух юних миротворців набував популярності і вже у 2011 році був проведений І-й зліт юних миротворців в рамках історико-патріотичної військово-спортивної гри «Check point-2011», який об'єднав понад 120 учасників з різних областей України.

Висновки:

1. Керівниками гуртків та клубів розроблені методичні програми для роботи на основі нашого проекту, які вже затверджені управлінням освіти і науки Кам'янець - Подільської міської ради.
2. Розроблена програма проведення підсумкової щорічної гри «Check point».
3. Створено 8 клубів у Хмельницькій, Тернопільській, Іванно-Франківській області та Харкові.

Програму «Миротворчий рух дітей та молоді за культуру миру і ненасилля в інтересах дітей планети», яку визнано представництвом ООН в Україні, схвалено для використання в освітніх закладах комісією МОН України.

Володимир ПІДГІРНИЙ,
*вчитель історії Орининської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Кам'янець-Подільського району*

Формуємо духовно-моральний світогляд школярів

Одним з провідних напрямків виховання сьогодні повинно стати національно-патріотичне виховання дітей та підлітків. Педагогіка через виховання та навчання дітей відтворює, продовжує і розкриває у кожному наступному поколінні народ, націю. Тому й національний підхід у науковому розв'язанні педагогічних проблем є обов'язковим. Саме на такий шлях у трактуванні національної педагогіки орієнтував нас К.Д.Ушинський, який науково довів, що «незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети». Говорити про національне виховання можемо тільки в тому разі, якщо виховання здійснюється на національно-патріотичних засадах.

Якщо поставити запитання кожному з батьків: «Якими ви хочете бачити своїх дітей?», то переважна більшість з них бажає бачити своїх дітей:

– Чесними; вихованими; добрими; людьми, які поважають старше покоління. Ці якості можна об'єднати в етично-моральну групу, без якої жодне суспільство не існує.

– Патріотами своєї держави; свідомими громадянами; людьми, які пам'ятають своє коріння й шанують пам'ять предків; громадянами, які готові в будь-який момент віддати своє життя за Батьківщину. Ці якості можна об'єднати в національно-патріотичну групу.

– Всі батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими, сильними, загартованими морально та фізично. Здорова молодь – здорова нація – здорова держава.

Важливим чинником формування свідомості підлітків є сім'я, адже саме вона є прикладом для наслідування. Родина є основою держави. Родина, рід, родовід, народ – такий шлях розвитку кожної людини, формування її національної свідомості й громадянської зрілості. Родинне виховання – це природна і постійно діюча ланка виховання, що обумовлює розвиток людини на всіх стадіях її життя. Основними завданнями родинного виховання є:

– виховання фізично й морально здорової особистості, забезпечення необхідних екосоціальних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини (генотип), повноцінного психічного та духовного її становлення, формування навичок здорового способу життя;

– створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, взаєморозуміння, чуйності, доброзичливості, належних умов для розвитку почуттів;

– засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, здатності піклуватися про молодших і немічних;

– забезпечення духовної єдності поколінь, збереження

родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоводу, прилучення дітей до народних традицій, рідної мови, виховання поваги до законів, прав і свобод людини, залучення дітей до світу знань, виховання поваги до науки, школи і вчителя, розвиток прагнення до освіти і творчого самовдосконалення;

– включення в спільну побутову та господарську діяльність, розвиток рис творчої працелюбної особистості, формування почуття власності та навичок господарювання;

– формування естетичних смаків і почуттів, умінь розрізняти прекрасне і потворне в мистецтві і житті, забезпечення умов для практичної творчої діяльності дітей.

Окрім родини, важливою ланкою формування патріота України є школа.

Метою національно-патріотичного виховання є виховання у молодого покоління почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, забезпечення створення умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку, реалізації науково-технічного та творчого потенціалу молодих громадян, а також сприяння ефективній діяльності центрів патріотичного виховання молоді.

Виходячи з цього, основна ідея полягає у мотивації громадянської активності молоді. Це стане запорукою небайдужості як сьогоднішнього, так і прийдешніх поколінь. Найкращою мотивацією до суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбуття. Саме тому патріотичне виховання є найголовнішим пріоритетом молодіжної політики в Україні. Реалізація єдиної комплексної програми патріотичного виховання молодих громадян України забезпечує ґрунтовну мотивацію молоді до праці на користь України.

Патріотичне виховання включає у себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, володіє високим рівнем комплексності, тобто охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує усі сторони життя: соціальну-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, спирається на освіту, культуру, історію, державу, право.

Концепція національно-патріотичного виховання висуває перед школою наступні завдання:

– забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та можливостей;

– виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;

– сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування духовних та культурних надбань українського народу;

– формування мовної культури, оволодіння та вживання української мови як духовного коду нації;

– формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини;

– відновлення і вшанування національної пам'яті;

– утвердження в свідомості громадян об'єктивної оцінки ролі українського війська в українській історії, спадкоємності розвитку Збройних Сил у відстоюванні ідеалів свободи та державності України і її громадян від княжої доби, Гетьманського козацького війська, військ Української Народної Республіки, Січових стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності;

– формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави, підвищення престижу і розвиток мотивації молоді до державної та військової служби;

– відродження та розвиток українського козацтва як важливої громадської сили військово-патріотичного виховання молоді;

– забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турбота про молодших та людей з особливими потребами;

– консолідація діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування, навчальних закладів, громадських організацій щодо національно-патріотичного виховання;

– сприяння діяльності установ, навчальних закладів, організацій, клубів та осередків громадської активності, спрямованих на патріотичне виховання молоді;

– підтримання кращих рис української нації - працелюбності, прагнення до свободи, любові до природи та мистецтва, поваги до батьків та родини;

– створення умов для розвитку громадянської активності, професіоналізму, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, а відтак, держави;

– сприяння розвитку фізичного, психічного та духовного здоров'я; задоволення естетичних та культурних потреб особистості;

– виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;

– створення умов для посилення патріотичної спрямованості телерадіомовлення та інших засобів масової інформації при висвітленні подій та явищ суспільного життя;

– реалізація індивідуального підходу до особистості та виховання.

Національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення Української державності, героїчних подій минулого держави, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту.

Виходячи з того, що головним завданням патріотичного виховання є формування світоглядної свідомості школяра, у виховній діяльності доцільно виділяти наступні напрями та методи:

1. Світоглядний: бесіди, розповіді, оповідання, повідомлення, читання. Характерною особливістю методів патріотичного виховання в початкових класах є їхня емоційність, яскравість і цікавість. Необхідно, щоб вони будувалися на життєвих прикладах, ілюструвалися піснями, віршами, загадками тощо. Важливо використовувати факти повсякденного життя учнів, суспільної, політичної, трудової діяльності видатних людей

минулого та сучасників. Особливо впливають на почуття та свідомість учнів розповіді про життя і діяльність героїв, які жили, працювали в даній місцевості. За допомогою цих методів у дітей формується суспільна думка, досвід особистого відношення до своєї країни та свого народу.

2. Суспільно-корисний: охорона пам'яток історії та культури, догляд за могилами, екологічний рух, експедиції, походи, дослідження та облік історичних пам'яток, поховань предків; краєзнавчий пошук і, як результат, робота шкільних музеїв, вивчення історії свого міста, села, вулиці, школи, родини. Такі методи позаурочної роботи з дітьми треба всіляко поширювати. Вони мають велике значення для ідейно-патріотичного виховання школярів, формування їхнього морального обличчя.

3. Трудовий: знайомство з традиційними ремеслами, народними промислами, виготовлення альбомів, підготовка виставок, колекцій, гербаріїв. «Золоте правило» народної педагогіки вчить: «Без праці людину не виховаєш, бо праця є метою та сутністю людського життя».

4. Пізнавально-розвиваючий: бесіди, вікторини, олімпіади, турніри, клуби народної творчості, інформації, усні журнали, конференції, диспути, години запитань і відповідей, аналіз різноманітних ситуацій, заочні подорожі, зустрічі з видатними людьми. Вони спрямовані на виховання у школярів пізнавальної активності, розвиток творчих здібностей, уміння відстоювати власну точку зору, розкривають перед учнями справжню красу життя.

5. Художньо-естетичний: вечори народної пісні та танцю, свята рідної мови, виставки народних промислів, конкурси дитячої творчості, свята з використанням українських традицій, обрядів, звичаїв. Опора на ці методи сприяє формуванню у вихованців високих громадських якостей, патріотичних почуттів, любові до рідної землі, шануванню рідної мови, дбайливому ставленню до природи, усвідомленню належності до українського народу, виховує честь, гідність, мужність, відвагу, прагнення пізнавати, зберігати й передавати у спадок надбання народу.

6. Військово-спортивний: змагання з народних видів спорту, козацькі змагання та забави, народні ігри, туристичні змагання. Ці методи сприяють вихованню у дітей стійких моральних якостей (поваги до Збройних Сил України, любові до Батьківщини, бажання стати на захист Вітчизни); психологічних якостей (мужності, ініціативності, відваги тощо), фізичних якостей (витривалості, швидкості, спритності та ін.; духовних якостей (доброти, товариськості, честі, громадянського обов'язку, справедливості, історичної пам'яті).

Отже, національно - патріотичне виховання – це суспільна категорія, яка формує ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини.

Український патріотизм повинен стати провідною виховною ідеєю сучасної школи, що реалізується в урочній та позаурочній діяльності.

Патріотизм - це відчуття гордості своєю Вітчизною, його історією, звершеннями. Це прагнення зробити свою країну красивішою, багатшою, міцнішою, щасливішою – в цьому національна гордість і гідність народу, згуртованого патріотичними відчуттями як суспільним цементом. Патріотизм як піднесене почуття, незамінна цінність і джерело, найважливіший мотив соціальної значущої діяльності, найповніше виявляється в особі, соціальній групі, що досягла вищого рівня духовно-етичного і культурного розвитку.

Ольга ПЛЮХІНА,
заступник директора з виховної роботи НВК №10 м. Хмельницького

Форми – різні, мета – одна

Патріотичне виховання підростаючого покоління завжди було одним із найважливіших завдань сучасної школи, адже дитинство і юність – найблагодатніша пора для виховання любові до Батьківщини. До напряму виховання патріотизму входить засвоєння учнями основних національних цінностей: українська ідея, державна незалежність, самопожертва в боротьбі за свободу нації, готовність до захисту Батьківщини, єдність поколінь, почуття національної гідності, історична пам'ять, повага до державних та національних символів, любов до рідної культури, мови, традицій тощо.

Різноманітність форм і методів навчально-виховної роботи педагогів НВК №10 м.Хмельницького спрямовується на пробудження і формування у вихованців не лише патріотичних почуттів, а й патріотичних поглядів, переконань, ідеалів. Такі комплексні завдання реалізуються у процесі проведення циклів бесід, ранків, виховних заходів, розважально-ігрових програм, родинних свят, змагань, конкурсів, годин спілкування.

У навчальному закладі та класних аудиторіях оформлені куточки державної символіки. В кожному класі є інформаційні підбірки про історію виникнення, державне значення і використання Державного Прапора України, Державного Герба України і Державного Гімну України. Класними керівниками проводяться бесіди, виховні години, вікторини з тем: „Конституція України – Основний Закон нашої держави”, „Державні символи України”, „Символіка рідного міста”, „Громадяни України: права та обов'язки”. Щорічно проводиться зріз-опитування серед учнів 4,5,7 класів про знання історії походження та правил використання державної символіки.

Процес національного самоусвідомлення, прагнення розширити свої пізнання з питань історії, культури, ментальності спонукало створення в 1992 році шкільної «Світлиці», яка стала центром національного виховання учнів. Народознавчий музей «Світлиця» паспортизований у 2002 році, звання «Зразковий» йому присвоєно у 2008-му. До основного фонду надійшло 30 експонатів, їх загальна кількість перевищує півсотні. Експонати «Світлиці» розповідають про історію рідного краю, про його минуле, про долі наших земляків. Стіни музею оздоблені тематичними картинами, на яких відтворені життєвий шлях людини від народження, народні обряди, традиції сім'ї, родини.

Музей постійно поповнюється гончарними та плетеними із лози та соломи виробами, рушниками, сорочками, скатертинами, серветками, що дало можливість оновити експозиції на теми «Вишивка у моїй родині», «Гончарство». Рада музею веде роботу за напрямками: історико-

краєзнавчий, екскурсійна робота, вивчення народних ремесел, фольклорно-етнографічна, пошуково-етнографічна, літературно-фольклорна, театральна секції. Учні й керівники театрального гуртка зібрали та виготовили костюми, реквізити для постановки театралізованого дійства різних українських свят, обрядів, народних ігор.

Активно працює комісія з національного відродження, яка проводить екскурсій до музею, організовує свята, конкурси, літературні читання. З її ініціативи у музеї стали традицією урочисті відкриття конкурсу з української мови імені Петра Яцика та щорічних шкільних олімпіад з української мови та літератури. А під час предметного тижня з української мови та до Дня писемності організовуються виставки дитячого малюнка і вишиванок. У «Світлиці» працює літературна студія, в якій обдаровані учні пробувають свої творчі сили, вправляються у виразному читанні та аналізі віршів подільських поетів.

Просвітницька робота в музеї проводиться у різних організаційних формах: лекції з питань народознавства для учнів старших класів, уроки літератури рідного краю, фольклорні та гумористичні хвилини, Андріївські вечорниці, різдвяні дійства, літературні вечори та хвилини поезії, оглядові і тематичні екскурсії для гостей міста, щорічні театралізовані дійства за п'єсами українських письменників: «Назар Стодоля» Т.Шевченка, «Сватання на Гончарівці» Г.Квітки-Основ'яненка, «Сто тисяч» І.Карпенка-Карого для кращого засвоєння цих творів під час вивчення на уроках літератури. Постійно проводиться збір і оформлення фольклорних матеріалів за темами: «Дерево мого роду», «Улюблені пісні моєї родини», «Кобзар» у моїй родині», «Символи України», «Легенди рідного краю», «Прислів'я та приказки українців», «З історії виникнення географічних назв Поділля», «Весілля на Поділлі». Значна робота проведена до 200-річчя з дня народження Т.Г.Шевченка: літературні конкурси, виставки дитячих малюнків за творами поета, літературно-музичні композиції.

На базі музею працюють гуртки «Українське народознавство» та «Літературне краєзнавство» від міського центру туризму та екскурсій учнівської молоді, де діти знайомляться з історією рідного краю, звичаями і традиціями подолян, творчістю письменників, вивчають фольклор, ведуть пошукову роботу в бібліотеках міста, записують пісні, легенди, повір'я, приказки, бувальщини зі слів оповідача. Гуртківцями розроблено пішохідні та автобусні туристичні маршрути місцями бойової слави за напрямками: «Хмельницький – Меджибіж», «Хмельницький – Самчики». «Світлицю» відвідали і подарували

свої нові твори подільські письменники Василь Горбатюк, Володимир Олійник, Ніна Шмурікова. Тісно співпрацює музей зі шкільною бібліотекою, літературною вітальнею та літературною студією. У бібліотеці оформлені постійно діючі виставки: «Україна – європейська держава», «Україна – єдина країна», «Для героїв смерті не існує, доки пам'ятаємо про них», присвячена героям Небесної сотні, «Від слова «Батько» зовемо Батьківщину. Вітчизну й землю – Матір'ю зовем» – для учнів молодших класів, присвячена героям АТО, «Козацькому роду нема переводу».

Важко переоцінити збагачення світу наших дітей засобами художньо-естетичного виховання. Вчителі і керівники гуртків розуміють, що фундаментом естетичного розвитку повинна бути національна художня спадщина. Народна пісня, хорівий спів, хореографія, народна музика, різні види прикладного мистецтва, до яких прилучаються діти, виховують у них глибокі естетичні і патріотичні почуття.

Вихованню патріотичних поглядів і переконань, формуванню в дітей прагнення збагачувати творчу спадщину рідного краю сприяють різні заходи, проведені класними керівниками спільно з батьками, тижні дитячої творчості, творчі звіти класних колективів. Найкращими зразками шкільних свят і заходів у НВК №10 можна вважати фестиваль мистецтв, фольклорний фестиваль, спортивно-розважальний конкурс «Козацькі забави», фестиваль «Моя Україна – червона калина», «Зимові розваги» на свіжому повітрі, конкурсна гра «Люби і знай свій рідний край», фестиваль патріотичної пісні.

Акцент у вихованні учнів робиться на залученні родини до шкільних справ, участі у здійсненні навчально-виховного процесу дітей, зміцненню та покращенню матеріальної бази навчального закладу. Традиційними стали організація спільно з батьківськими колективами походів та екскурсійних поїздок, відвідування музеїв, театрів та виставок, проведення родинних свят, метою яких є відродження національних свят та обрядів, пропаганда кращих духовних надбань українського народу, виховання любові до рідної землі.

Педагогічний колектив значну увагу приділяє прищепленню вихованцям правил поведінки у навчальному закладі, вдома, у громадських місцях. Учні працюють над проектом «Країна Ввічливості», який розрахований на поширення знань про культуру поведінки, вироблення необхідних умінь та навичок. Молодші школярі подорожують уявним «Містом Ввічливості», яке знаходиться в «Країні Барвінковій». Вони вивчають правила ввічливої людини, відвідуючи станції «Острів чемної людини»,

вулицю «У гостях», «В гостях у театру». Популярністю серед дітей користуються тренінгові заняття «Як ми вітаємось», «Телефонна розмова», «За чашкою чаю» та інші. Ми прагнемо навчати дітей спілкуватися. Завдяки спілкуванню між дітьми формуються їхні почуття та переконання. Успішне спілкування залежить від знань і дотримання звичаїв, традицій свого народу, рівня ввічливості.

Прагнемо допомагати дітям створювати ідеал з позитивними якостями. З цієї метою розпочато пошукову роботу з вивчення життєвого, творчого шляху видатних особистостей та відомих громадських діячів України. Вибір для вивчення був різний: Т.Шевченко, Л.Українка, М.Грушевський, Роксолана, М.І.Пирогов, а також чимало наших сучасників.

Виховна місія школи – вчити молодь бачити героїчне, захоплюватися і гордитися подвигом наших предків, які боронили рідну землю, відстоювали її незалежність, захищали український народ з часів Київської Русі і до сьогодні. Це допомагає краще пізнавати Україну, її славу героїчну історію, велич ратного і трудового подвигу народу, набувати навичок дослідницької роботи. Учні з інтересом опрацьовують наступні теми проєктів: «Військо княжих часів», «Козацькі клейноди», «Бій під Крутами», «Січ-фортеця. Дмитро Вишневецький», «Зброя і бойове спорядження козаків», «Морські походи козаків. Петро Сагайдачний», «Походи князя Олега», «Походи князя Святослава», «Князь Данило Галицький», «Іван Богун», «Богдан Хмельницький», «Задунайська Січ», «Українські Січові Стрільці», «Утворення і тактика УПА», «Карпатська Січ».

Важливим фактором формування учнівської свідомості є військово-патріотичне виховання, яке базується навколо роботи шкільного музею бойової слави Вісленського Червонопрапорного орденів Суворова і Кутузова 31 танкового корпусу. Його відвідали вже чимало гостей не лише з різних куточків Поділля, але і з Кривого Рогу, Львова, іноземні делегації з Литви, Франції, США, Швеції, Норвегії, Німеччини.

Ведеться дослідницько-пошукова робота за профілем музею бойової слави за такими напрямками:

- Вивчення періодичних джерел для складання матеріалів лекцій та екскурсій. Зібраний матеріал впорядкований за темами: «Ветерани 31 ТК і музей НВК№10»; «Фортеця на танках»; «Юнь слухає ветеранів»; «Перша не лише числом»; «Екіпаж бойової машини»; «Збережемо пам'ять про подвиг»; «Сторінки історії 31 танкового корпусу»; «Йдемо шляхами героїв».

- Організація конкурсів творчих робіт: конкурси учнівських творів «Орден в твоєму домі», «Діти війни», конкурс на кращу театралізацію та виконання пісні воєнних років.

- Налагодження та підтримка зв'язків з музеями, краєзнавцями тощо.

- Вивчення історичних, літературних, документальних джерел для складання матеріалів лекцій та екскурсій.

- Дослідницько-пошукова робота: участь у Всеукраїнській туристсько-краєзнавчій експедиції «Краса і біль України» за напрямком «Із попелу забуття»; у Всеукраїнській туристсько-краєзнавчій акції «Пам'ять», у Всеукраїнській конференції за участю Героїв Радянського Союзу та ветеранів Великої Вітчизняної війни; в акції «Свята спадщина».

діяльнісний підхід – вимога часу

– Співпраця з учнівським науковим товариством НВК №10 «До вершин наук». На матеріалах Музею в рамках Малої академії наук представлено до конкурсу-захисту 9 учнівських наукових робіт, всі автори посіли призові місця.

– Поповнення фондів музею: зібрано 700 предметів солдатського обладунку, зброї, речей воєнних років, серед яких: танкістський шолом, копилка, патефон (в робочому стані) та багато іншого; поповнення Книги пам'яті – п'ятитомної збірки родинного літопису школи №10 «Відгуки війни в моїй родині»; зібрана та поповнюється фоно- та аудіотека (зібрання платівок, аудіо записів пісень воєнних років); відеотека із записами зустрічей ветеранів, їх інтерв'ю; заходів, які проводилися на базі музею.

– Туристично-краєзнавча діяльність: розроблено туристичні маршрути по місцях боїв 31 танкового корпусу через такі населені пункти: с. Давидківці, с. Лісові Гринівці Хмельницького району, Ізяславський, Славутський райони Хмельницької області, м. Кам'янець-Подільський, м. Вінниця, м. Львів, м. Київ, м. Тернопіль, м. Мінськ, м. Колтув; м. Житомир, смт. Чаповичі, м. Курськ; маршрут «Поле 100 танкової бригади» – с. Зозівка Вінницької області; пошукова експедиція до місця останнього бою і загибелі героя-танкіста, Героя Радянського Союзу Володимира Вайсера – випускника школи №10 м. Хмельницького – смт. Чаповичі Житомирської області.

Випущено 5-томну Книгу Пам'яті НВК№10 «Війна в моїй родині»; збірку учнівських віршів про війну.

У шкільному музеї «Родом з десятої» зібрані матеріали про життєвий шлях нашого випускника, Героя Радянського Союзу, воїна-танкіста Володимира Вайсера. Для збору матеріалу пошукова група відвідала музей Великої Вітчизняної війни у Києві, були учасниками дослідницької експедиції на місце бою і поховання В.Вайсера. Активісти музею налагодили зв'язки та спілкуються з бойовими товаришами В. Вайсера: комсоргом II танкового батальйону 111 танкової бригади 31-ого танкового корпусу Семеном

Рувіночем Цвангом (Ізраїль), який був учасником бою і очевидцем загибелі В.Вайсера; Михайлом Юхимовичем Шистером (Ізраїль); Іваном Федоровичем Нечаєвим (м. Київ).

Волонтерське виховання учнівської молоді – один із важливих засобів формування особистості. Його мета: зробити світ добрішим, допомогти тим, хто цього потребує. Наші волонтери надають посильну допомогу ветеранам. Окрім цього, учні проводять і дослідницьку роботу: створена рукописна «Книга спогадів» ветеранів 31 танкового корпусу та літопис «Відгуки війни в моїй родині», том спогадів «Про тих, хто серед нас». Постійно проводяться конкурси віршів на воєнну тематику і створено збірку кращих поезій учнів.

Протягом останніх двох років волонтерський рух активізував свою роботу зі збору допомоги людям, які захищають незалежність України, її територіальну цілісність. Було надано матеріальну допомогу на придбання одягу для військових, які беруть участь в антитерористичній операції на Сході країни. Велику кількість продуктів харчування та предметів першої необхідності зібрано силами учнів, батьків, вчителів та передано в зону АТО.

Важливою ділянкою роботи є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування в молодій людині готовності до захисту Вітчизни, бажання здобувати військовій професії, проходити службу у Збройних Силах України. Учні засвоюють основні вимоги військової присяги, набувають військових знань, умінь і практичних навичок в обсязі підготовки молодого солдата, вивчають основи цивільної оборони.

Керівник гуртка «Влучний стрілець» розвиває в підлітків прагнення до оволодіння військовою справою. Діти охоче відвідують гурток та беруть участь у змаганнях з кульової стрільби, в турнірі «Юні козаки Поділля», спортивно-патріотичних іграх.

Класними керівниками та педагогом-організатором Возною Н.В. була проведена велика робота за проектами «Шляхами подвигу і слави». Діти відвідали музеї м.Хмельницького, бібліотеки, пам'ятні місця. Опрацьовувались наступні теми проектних робіт: «Діти-герої війни», «Міста-герої в Україні», «Герої війни, на честь яких названо вулиці м.Хмельницького», «Дії Проскурівського підпілля та партизанського руху», «Рух опору в Україні».

Ірина ПОПОВА,
педагог-організатор Дунаєвецької ЗОШ І-ІІІ ст.

Проектна діяльність реалізації Концепції національно-патріотичного виховання

Сьогоднішня вимогає зміни пріоритетів особистості. У свідомості людини має відбутися перехід від культури корисності до культури гідності. Кожному слід усвідомити велич людського в собі і вибудувати в собі культурологічне ставлення до оточуючих. Тому національне виховання повинно здійснюватися впродовж усього процесу навчання молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, її здібностей і обдаровань, збагачення на цій основі інтелектуального формування громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають національно-патріотичне, громадянське виховання як основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь.

Патріотизм є нагальною потребою і для людей, і для держави, оскільки високий рівень патріотизму громадян забезпечить повноцінний гармонійний розвиток як особистості в державі, так і суспільства в цілому.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

Втілюючи положення Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та керуючись методичними рекомендаціями, в школі проводяться виховні години, бесіди, круглі столи, зустрічі з видатними людьми, тощо. Але оскільки сучасний етап розвитку національної системи освіти та виховання характеризується поширенням інноваційних процесів, то наша школа також впроваджує нові методи і форми роботи.

Одним із них є метод проектів, який успішно використовуємо у виховній роботі. Він дає можливість в стінах школи формувати життєві компетентності, творчу особистість, пробуджує і розвиває в дитині талант.

Традиційний зв'язок «учитель-учень» змінюється на «учень-учитель». Особливого значення набуває залучення школярів до процесу пошуку. Важливим є не лише результат, а й процес його досягнення.

Тому зараз працюємо над кількома проектами:

«Ми – патріоти своєї Батьківщини» (керівник Попова І.К.)

Сьогоднішня наша країна переживає непрості часи в зв'язку з війною на Сході України, і обов'язок кожного громадянина, незалежно від віку, всебічно підтримувати та допомагати нашим безстрашним героям, саме з такою метою був створений такий проект. Ми повинні надати свою підтримку тим, хто живий, тим, хто кожен день чує свист куль та снарядів, бачить смерть своїх друзів. Лише відчуваючи нашу підтримку, вони продовжують боротьбу, бо знають, що за ними – народ України.

Мета: надання допомоги нашим воякам-патріотам, які змушені перебувати в бойовій готовності, воювати у важких умовах, відстоюючи незалежність і безпеку України; формування всебічно розвиненої особистості; виховання почуття обов'язку перед Батьківщиною.

Під час втілення проекту проведено:

- уроки мужності, зустрічі з учасниками АТО, ветеранами Великої Вітчизняної війни;
- мітинги біля меморіалів «Слави» до Дня визволення селища та Дня Перемоги;
- читальні конференції, перегляд та обговорення кінофільмів на військову тематику;
- флешмоб на підтримку перемир'я;
- благодійні ярмарки на підтримку вояків (на виручені кошти було придбано медикаменти для надання першої медичної допомоги, які були передані в зону АТО);
- виготовлено маскувальні сітки (виготовлено і передано в зону АТО дві маскувальні сітки);
- акцію «Допоможи солдату» (зібрано і передано безпосередньо жителям селища, які перебувають в зоні АТО, 8 тисяч гривень, а також продукти та теплі речі, які були передані волонтерам для воїнів АТО);
- випущено газети і плакати військово-патріотичної спрямованості;

«Я – громадянин України» (керівник Радецький В.Е.)

Усвідомлення того, що великі справи починаються із маленьких вчинків (посаженого дерева, очищеного струмка, допомоги ближньому) призводить не лише до конкретних дій, але й до набуття позитивного досвіду громадської співучасті. Тому саме такий проект є нині доцільним.

Мета: виховання справжніх громадян, виховання громадської культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки та історичних святинь.

Проведено:

- тиждень «Прав людини»;
- лінійку до Дня Соборності України «Суверенна моя Україна»
- виховні години «Україна починається з тебе», «Соборна мати – одна на всіх, як оберіг», «Символи нашої рідної України»;
- свято «Народ мій був, народ мій є і народ мій буде!»;

– КВК. Вікторина знавців української державності;

- конкурс малюнків «Прапор моєї Батьківщини»;
- свято Дня Державного прапора України.
- уроки мужності, зустрічі з учасниками АТО (Третяком Віктором, Маковеем Олександром, Хамардюком Анатолієм), ветеранами Великої Вітчизняної війни;
- благодійні ярмарки.

«Мій родовід»

(керівник Гіджеліцька М.В.)

Родина є основою держави. Родина, рід, родовід, народ – поняття, що розкривають моральну й духовну сутність, природну послідовність основних етапів формування людини. Від роду до народу, нації - такий природний шлях розвитку кожної дитини, формування її національної свідомості й громадянської зрілості.

Мета: виховання у підростаючого покоління почуття патріотизму, любові до свого роду, розширення кола спілкування між представниками різних поколінь родини.

Проведено:

- виховну годину «Звичаї моєї родини»;
- свято «Тато, мама і я – спортивна сім'я»;
- бесіду «На сонці – тепло, а біля матері - добре!»;
- конкурс малюнків на асфальті «Моя родина»;
- флешмоб «Моя сім'я танцює»;
- тренінг для батьків « Виховання патріота Батьківщини»;
- створено «Родинне дерево».

«Звичаї і обряди наших предків»

(керівник Мокрецька Т.Б.)

Нині, коли Україна виходить із тривалого періоду бездержавності, нищення національної культури, дослідження народної обрядовості стає особливо актуальним.

Мета: сприяти набуттю учнями соціального досвіду, успадкування духовних та культурних надбань українського народу.

Робота над проектом здійснювалася у таких формах:

- відвідування учнями музею селища;
- робота гуртка «Народна творчість»;
- участь у районному фестивалі фольклорних колективів «За сонячним колесом» колективу «Берегиня»;
- участь у конкурсі «Котилася Писанка»;
- проведенням виховних годин: «Вишиванка моєї бабусі» (1-4 класи), «Ой, весна-красна, що ти нам принесла» (5-8 класи), «Андріївські вечорниці» (9-11 класи);
- зустрічі з народними умільцями селища;
- акції «День вишиванки».

«Мій край – моя історія»

(керівник Загородна І.Л.)

Українцям притаманні любов до рідної землі, гордість за своє минуле, повага до традицій, культури, духовних надбань.

Мета: формування почуття любові до рідного селища Дунаївці, його історії, поваги до його жителів.

Проводилися:

- зустрічі з видатними земляками, ветеранами війни, воїнами-афганцями, учасниками АТО;
- акцію «Турбота», «Моє селище»;
- участь у відкритті пам'ятників Т.Г.Шевченку, Небесній Сотні;
- участь у святковому концерті до Дня селища;
- виховні години «Моє селище, для мене ти єдине»;
- виставки дитячих робіт «Зі 100-річчям, моє селище Дунаївці»;
- збір спогадів старожителів селища.

Таким чином, використання проектних технологій у виховній роботі створює умови всебічного розвитку особистості, в організації творчої діяльності, сприяє національно-патріотичному вихованню учнівської молоді.

Наталія КОЛЕСНИК,
*т.в.о. директора Хмельницького обласного центру туризму
 і краєзнавства учнівської молоді, методист з військово-патріотичного виховання*

Пріоритетний напрям національної системи виховання

Українські реалії вимагають виховання такої особистості, якій властиве відчуття європейської громадянськості, що здатна жити і діяти в соціально-економічних умовах епохи інтеграції України в європейський простір і водночас залишатися патріотом своєї Батьківщини, мати сформовану національну самосвідомість.

Патріотизм є могутньою і непереможною духовною силою кожного народу. Стати справжнім патріотом можна лише тоді, якщо з раннього дитинства починаєш пізнавати красу рідного краю, знайомитись з визначними історичними подіями, культурними досягненнями своєї Вітчизни.

З метою розробки та успішного втілення основних засад з виховання патріотизму Міністерством освіти і науки України, Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді протягом останніх років було проведено чимало конференцій, семінарів, круглих столів обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів. Активну участь у них брали представники Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді та закладів освіти області. Так, під час II Всеукраїнської науково-практичної конференції на тему «Сучасний стан і перспективи розвитку козацької педагогіки в національному освітньому просторі України» практичним досвідом виховання підростаючого покоління на засадах козацької педагогіки, накопиченим у навчальних закладах Хмельниччини, поділилися Колесник Н.В., методист ХОЦТКУМ, та Нагурна Т.П., вихователь дошкільного навчального закладу міста Славути. Вони розповіли про унікальний навчальний заклад, єдиний в Україні, – Великорадогощанську загальноосвітню школу Ізяславського району – систему виховання якої побудовано за принципами козацької педагогіки; про успішну реалізацію ідей і засобів козацької педагогіки у дитячому садочку №2 м. Славути. Рівень педагогів Хмельниччини, які свою діяльність у патріотичному вихованні учнівської молоді базують на принципах козацької педагогіки, організатори конференції оцінили як дуже високий.

На VII Міжнародній науково-практичній конференції з питань патріотичного виховання молоді – «Патріотичне виховання громадян в умовах євроінтеграційних процесів» свої матеріали представляли дослідники з 20 регіонів України. У секції «Військово-патріотичне виховання. Традиції козацької педагогіки» виступ методиста ХОЦТКУМ Колесник Н.В. на тему «Національно-патріотичне виховання засобами козацької педагогіки в навчальних закладах Хмельниччини» був оцінений організаторами конференції як цікавий, змістовний та вартий уваги.

Успішний досвід педагогів області з організації національно-патріотичного виховання в навчальних закладах став запорукою проведення на Хмельниччині Всеукраїнської

науково-практичної конференції на тему: «Формування патріотизму та збереження національної ідентичності особистості в умовах полікультурного середовища сучасної України» та Всеукраїнської школи педагогічного досвіду керівників гуртків військово-патріотичного спрямування.

Зокрема, у Всеукраїнській школі педагогічного досвіду, що відбулась у місті Кам'янці-Подільському, взяли участь 27 педагогів з різних областей України та більше 20 керівників гуртків військово-патріотичного напрямку з районів та міст Хмельниччини. Школа проводилась з метою підвищення компетентності позашкільних працівників у патріотичному вихованні учнівської молоді та ознайомлення з досвідом роботи керівника гуртків-методиста Кам'янець-Подільської станції юних туристів, переможця Всеукраїнського конкурсу майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів «Джерело творчості» у номінації «Керівник гуртка-2013» за напрямом «Військово-патріотичне виховання» – Галецької Н.К. Педагог розкрила досвід своєї роботи у презентації на тему «Національно-патріотичне виховання гуртківців засобами позашкільної освіти».

За ініціатииви Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді відбулася низка семінарів з питань національно-патріотичного виховання у районах та містах області. Завдяки проведеній роботі зросла кількість гуртків цього напрямку. При нашому центрі успішно працює 21 гурток національно-патріотичного виховання, де займаються понад 330 учнів. Такі ж гуртки плідно працюють у навчальних закладах Віньковецького, Деражнянського, Дунаєвського, Красилівського, Летичівського, Полонського, Славуцького, Старосинявського, Теофіпольського районів та міст Нетішина, Кам'янця-Подільського, Славути, Старокостянтинова та Хмельницького.

Гуртки забезпечені державними та адаптованими програмами, розробленими досвідченими педагогами: «Гурток козацько-лицарського виховання «Джура»», «Клуб юних мислительців», «Державні символи України», «Стежками козацької звитяги», гуртка військово-патріотичного напрямку «Школа безпеки», «Юні українознавці» тощо.

Педагогічним колективом ХОЦТКУМ важливого значення надається козацькому вихованню як одному з основних складових національно-патріотичного виховання. П'ять років поспіль заклад з успіхом проводить обласний етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Гра користується неабиякою популярністю серед учнів та вчителів області. Як результат – успішний виступ посланців Хмельниччини у Всеукраїнській «Джури».

*Маргарита ЧЕБАНИК,
директор Чемеровецького районного Будинку школярів*

Відроджуємо традиції, утверджуємо національну гідність

У Чемеровецькому районному Будинку школярів з метою систематизації роботи з патріотичного виховання успішно реалізується освітньо-просвітницька програма національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді на 2014-2018 рр. Провідною ідеєю є творчий пошук ефективних форм освітньо-виховної роботи позашкільного закладу щодо відродження національних традицій, української культури, звичаїв народу, формування в дітей та молоді патріотизму і національної гідності.

У нашому закладі працюють гуртки, клуби, студії за такими напрямками: художньо-естетичний, науково-технічний, військово-патріотичний, туристсько-краєзнавчий, гуманітарний, еколого-натуралістичний, дослідницько-експериментальний. Керуємось тріадою рис особистості: громадянин, патріот, гуманіст. Цьому сприяють цільові творчі програми «Обдарованність», «Ми вільні діти – вільної України», «Я і пісня», «До-звілля особистості».

Неабиякий виховний ефект мають акції «Пізнай свій край», «Україна єдина», «Сім чудес моєї малої Батьківщини», районний збір лідерів «Змінимо світ на краще», виставки декоративно-прикладного мистецтва, краєзнавчі пошукові проекти, туристичні змагання, проект «Рідна Хмельниччина – дружня родина» (вишивання гербів та символів краю), квест «Європа і Я» та багато інших.

Важливою складовою моделі національного виховання закладу є туристсько-краєзнавча, пошукова і дослідницька робота. З цією метою систематично організуються краєзнавчі подорожі, акції, дослідницькі проекти, екскурсійна та оздоровча діяльність. Традиційними стали краєзнавчі пішохідні та велосипедні походи, походи до пам'ятного знака партизанам у с.Вишнівчик Чемеровецького району за участю вихованців туристсько-краєзнавчих гуртків закладу.

Щороку при Будинку школярів працюють пересувні наметові табори, програму діяльності яких в більшості складають заходи національно – патріотичного виховання, зокрема екскурсії визначними місцями нашої області та України (національний парк «Подільські товтри», Дністровське водосховище, Солотвино, Вінниця, Чернівці, Кам'янець-Подільський, Львів, Київ, Закарпаття, Карпати, де наші вихованці не тільки підкорили найбільшу вершину України – Говерлу, а й стали дослідниками Хребта Костриця, озера Несамовитого та багатьох інших цікавих об'єктів).

Одним з важливих напрямів діяльності Будинку школярів є методична робота, складовою якої є національ-

но-патріотичне виховання, що спрямовує організацію методичної діяльності на:

- здійснення послідовного системного моніторингу реального стану виховання патріотизму дітей та учнівської молоді з урахуванням сучасних соціально-політичних реалій;

- формування у педагогів інноваційного стилю мислення, готовності до реалізації новітніх підходів у діяльності; апробація та впровадження освітніх технологій та системи роботи; посилення мотивації удосконалення педагогічної майстерності; стимулювання творчих пошуків педагогічних працівників;

- проведення науково-практичних конференцій, семінарів, нарад, засідань методичних об'єднань, майстер-красів, створення тимчасових творчих колективів для дослідження актуальних проблем патріотичного виховання особистості;

- розробка та видання методичних посібників, рекомендацій, матеріалів для практичних працівників з патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;

- взаємодія із засобами масової інформації з метою висвітлення проблем та кращого досвіду патріотичного виховання дітей та молоді;

- організація та забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків з метою підвищення рівня патріотичної вихованості дітей в родині;

- вивчення та узагальнення педагогічного досвіду національно- патріотичного виховання особистості.

Учнівське самоврядування в позашкільному закладі здійснюється через роботу районної ради старшокласників, яка, використовуючи свої переваги колективних справ, потреби соціальної, громадянської активності дітей і дорослих, реалізує:

- проекти «Ми – патріоти рідного краю», «Я люблю свій народ, я люблю свою країну», «Делегати дитячих прав»;

- фестиваль «Зоряне сяйво країн Європи»

- етновечірки «Без вишиванки – немає гулянки».

- конкурс юних поетів та письменників «З вірою в себе, в майбутнє, в Україну».

Незабутні враження залишила районна акція «Україна єдина». Учасники акції – креативна учнівська молодь Чемеровеччини – долучилась до патріотичного руху дітей та молоді задля єднання України.

Вихованці Будинку школярів взяли участь у Всеукраїнській акції «Лист пораненому» та надіслали захисникам Вітчизни в зону АТО яскраві малюнки, щирі листи, які містять часточку душі й любові юних патріотів.

Валентина СОЛЯРИК,
заступник директора Кам'янець-Подільського Центру дитячої
та юнацької творчості

Простір, наповнений цікавими справами

Простором дозрівання дитячих душ називають заклади позашкільля за те, що на цій території творчості є місце для самоствердження кожної дитини. Тут є всі умови для того, щоб заявити про себе як талановиту та обдаровану особистість. А якщо врахувати, що свідомість дитини найпродуктивніше формується у віці від 5-ти до 14-ти років, то очевидно, що саме школа і гуртки позашкільля – цеглинка до цеглинок – будують дитині її світ.

У Кам'янець-Подільському Центрі дитячої та юнацької творчості сформовано систему роботи з національно-патріотичного виховання гуртківців. Створено куточки національної символіки, інформаційний стенд, присвячений річниці Революції гідності. На сайті закладу є рубрики: «Патріотичне виховання юного покоління» та «Наша країна – Україна».

Патріотичне виховання – не разові заходи, а багатопланова, системна, цілеспрямована і скоординована діяльність за військово-патріотичним, національно-культурним та соціально-педагогічним напрямками.

Військово-патріотичне виховання здійснюється через участь вихованців у тематичних заходах «Козацькому роду нема переводу», «Професія – захисник Вітчизни», «Афганістан болить в моїй душі», «Ті, хто боролися за свободу», «Козацькі забави», «Уроки мужності», «День Збройних сил України», «Лебеді материнства».

Важливу роль у патріотичному вихованні школярів відіграє залучення дітей до національно-культурних цінностей через використання в роботі гуртків народних звичаїв та обрядів; «Андріївські вечорниці», «Хустка в колі гри кружляє», «Великодній віночок», «Від Різдва до Водохреща», «Подільські візерунки», «З народного напившись джерела». Народна культура, зібрана в календарних традиціях, звичаях і обрядах, є життєдайним корінням, яке живить духовність, зокрема, моральність, естетику кожного вихованця. На основі народної творчості побудована робота гуртків студії образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, де діти знайомляться із петриківським розписом, технікою виконання глиняних виробів, особливостями писанкарства, виготовляють народні іграшки: глиняні свищики, ляльки-мотанки, іграшки з соломи і трави, сувенірні лютарки.

Національно-патріотичне спрямування простежується в репертуарі гуртків хореографічної студії «Грація». В ансамблях танцю «Апельсин», «Горличка», «Барвінок», «Абра», «Гілея» створено хореографічні композиції, співзвучні часу: «Весна», «Калина», «Гопак», «Полька», «Березнянка», «Голубка», «Грайка», «Нащадки запорожців», «Понад усе», «Молитва за Україну».

Вагому частку в національно-патріотичне виховання учнівської молоді вносять керівники народного гуртка образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва «Коло-

рит» Наталія Качковська, зразкових: лялькового «Рукавичка» Світлана Березовська, драматичного «Мельпомена» Людмила Суханова, сучасного танцю «Абра» та «Апельсин», керівники Лілія Пашинська, Алла Пащенко. Вихованці гуртка «Колорит» стали учасниками мистецької акції «Травнева палітра» в рамках відкриття туристичного сезону в Кам'янці. Презентована найдовша в Україні стріт-арт галерея «Мости єднання»: малюнки, розміщені вулицями старого міста, об'єднали два мости над річкою Смотрич. Для встановлення рекорду змонтована виставка дитячо-юнацьких художніх робіт протяжністю 1300 м, чисельністю понад 4000 малюнків. Колективу Центру дитячої та юнацької творчості вручено Диплом про занесення до Книги рекордів України.

Проводиться робота і в соціально-педагогічному напрямку патріотичного виховання: благодійні акції за участю вихованців та їх батьків в обласному дитячому протитуберкульозному санаторії, в будинку для людей похилого віку «Надія», в лікарнях міста.

Колектив дитячого Центру – активний учасник міської акції «Діти Кам'янця-Подільського – воїнам АТО». Благодійні концерти, виставки-продажі, аукціони дитячих творчих робіт – всі ці заходи сприяли підняттю патріотизму дітей та молоді через надання посильної допомоги воїнам АТО, пораненим захисникам Вітчизни, які знаходяться на лікуванні у шпиталях.

У міжпозашкільному осередку наукового товариства «Гроно» Малої академії наук, який веде навчально-дослідницьку діяльність, виховання патріотизму здійснюється через дослідження актуальних проблем історії та культури українського народу, Подільського краю та рідного міста.

Педагогами закладу розроблено для гуртків навчальні програми з основ національної культури: виготовленню української народної іграшки, зокрема, ляльки-мотанки, знайомство із законами планування подільського подвір'я, ознайомленню з творчістю народних майстрів краю. Оволодіння гуртківцями практичними навичками виготовлення предметів національно-культурної спадщини (жіночих прикрас, одягу, предметів кухонного побуту), макетів козацьких суден, практичними вміннями виконання елементів бойових танців українців збагачують та зміцнюють наших вихованців – справжніх патріотів своєї держави.

Переконані, що виховати свідомого громадянина-патріота України неможливо без триєдності участі у цьому процесі батьків, школи та позашкільля. І виховання починається найчастіше... з гри! Саме участь у Всеукраїнському конкурсі «Адреса дитинства – Гра» у трьох ігрових номінаціях національно-патріотичного спрямування принесла нашому колективу три дипломи переможців.

*Олена ЧОРНОКРИЛЮК,
вчитель історії Мухарієвського НВК Славутського району*

Якби не козаки, не існувала б наша нація

Кожна нація з турботою думає про день прийдешній, коли нові покоління житимуть на її землі, тому й дбає про історичну спадщину. Це той Пантеон Безсмертя, що створювався віками тяжкою працею і закріплювався кров'ю, бо кров синів України не змивається, не щезає безслідно.

У пам'яті людській не згаснуть традиції і звичаї, які дарували людям віру в добро, мрію, щасливе життя, які сприяли вихованню національної гідності й самовідданості. Виховуючи людину на народних звичаях і традиціях, ми дбаємо про її духовність, розвиваємо в ній почуття добра, справедливості. Отже, ми повинні вивчати і відроджувати все краще, передане нам у спадок попередніми поколіннями, бо це життєдайне коріння, що живить духовність, моральність, естетику.

Героїчною романтикою овіяна історія нашої землі. І чи не найбільше захоплення викликають мужні лицарі України – козаки. Тримаючи високо своє знамено і свято виконуючи свій обов'язок, вони ні перед ким і ні пере чим не відступали: не боялися ні вогню, ні морських хвиль, ні страшного голоду, ні катувань у ворожому полоні...

Де ж брали козаки снагу для такої боротьби з безліччю ворогів довкола себе? Брали і в собі, в глибині своєї душі, і у вірі, і у любові до рідної землі.

Споконвіку воюючи з ворогами, показуючи справжні чудеса хоробрості, козаки своїми подвигами викликали в сучасників почуття мимовільного подиву і змушували інших прославляти козацьку відвагу та всі козацькі діяння. Таким чином, у добу розквіту українського козацтва, під завивання степового вітру, під ревіння Чорного моря та брязкіт зброї народилося безліч справді художніх народно-козацьких дум та пісень, що вражають і незрівнянною красою, і гармонійними мелодіями, і цілковитою згодою з історичною правдою. Поширювали і зберігали такі пісні й думи здебільшого козацькі співці – кобзарі, сліпці-бандуристи.

І не самих сліпців-бандуристів надихали своїми подвигами козаки: за опис їхніх діянь бралися і мемуаристи, і літописці, й історики...

Саме тому українські козаки, які боролися з численними ворогами за православну віру, за українську народність, за свободу совісті та людські права, свято оберігали всі дорогі заповіді своїх пращурів, виступали носіями високої громадянськості, носіями величного національного духу та жагою до волі.

Особливого значення в загартуванні сили духу, громадянської стійкості, на мою думку, набуває пізнання молоддю духовності запорозьких козаків, що були елітною частиною українського козацтва. Саме козацький дух допоміг українцям зберегти протягом століть бездержавності свій менталітет, залишитися нацією, а не байдужою та безсловесною юрбою. Видатний історик М. Грушевський підкреслював, що завжди

козацька еліта домагалася, щоби усі козаки відчували себе як одна родина, бо тоді їм не були страшними ніякі навали чужинців. Своєю мораллю і поведінкою українські лицарі доводили, що Україна для них – то найвища цінність, найдорожча родина, яку вони люблять палко, по-синівськи вірно, а якщо потребують обставини, то й до самозречення.

І сьогодні нам слід пам'ятати про ті героїчні якості наших предків, що склали кодекс лицарської честі: готовність боротися до загину за волю, віру, честь і славу України; нехтування небезпекою, коли йдеться про життя друзів, побратимів; подвижництво в праці і в бою; великодушність і милосердність до тих, хто потребував допомоги, співчуття.

Стійкість і міць козацької духовності полягали в тому, що запорозькі свято берегли віру батьків і дідів, духовні здобутки предків. У їх свідомості Бог беріг Матір-Україну, весь рідний народ, козацтво. Найтяжчим злочином перед товариством, народом і Богом козаки вважали зраду. Культивували ж ідеали братства, побратимства, згуртованості для досягнення визвольних цілей. Г. Боплан так характеризував козаків: «Вони кмітливі і пронизливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя».

Справжніми скарбами для багатьох козацьких родів були розум, честь і гідність, діловитість, хист працювати і спілкуватися з людьми, невичерпна енергія, творча ініціатива, вміння не цуратися будь-якої роботи, добродійність... Своїм подвижницьким життям і невсипущою патріотичною діяльністю вони довели правдивість крилатого народного вислову «Козацькому роду нема переводу».

Козацтво завжди демонструвало світові волелюбність нашого народу, його національну свідомість, мужність і відвагу у боротьбі. Не одну славу сторінку в історію країни вписали Самійло Кішка, Дмитро Вишневецький, Іван Богун, Богдан Хмельницький. Вони виступали поборниками незалежної держави, сприяли розвитку самобутності української нації.

Національний характер – це, напевне, щось сильніше за історичні перипетії, це волевиявлення народу. На жаль, несприятливі політичні умови, в яких перебували українці протягом своєї багатовікової історії, наклали свій відбиток на національний характер, але знищити козацький дух не змогла жодна влада. Наш народ досяг незалежності і будує власну державу: відроджує культуру, виховує дітей на основах патріотизму, утверджується в світі...

Козацька звитяга, велич і краса подвигу наших славних пращурів будуть жити віками. Їхня хоробрість, висока мораль, любов до рідної землі є джерелом національної гідності українців.

От де, люди, наша слава, наш патріотизм. Слава України!

Анна ПОЛИЩУК,
методист сектора позашкільної освіти, захисту прав дитини,
дисциплін художньо-естетичного циклу НМЦ виховної роботи
та позашкільної освіти Хмельницького ОІППО

Здоров'язбережувальне середовище – важлива умова виховання громадянина

«Діти – замовники майбутнього. Вони заслуговують жити у безпечному, екологічно чистому світі, наповненому чесними людьми. І тому немає важливішого завдання, аніж збереження та створення сприятливого для них середовища» [2]. Ця ідея була висвітлена в рамках Всесвітнього дня здоров'я, 2003, «Збережи життя та здоров'я майбутніх поколінь: Середовище, сприятливе для здоров'я дітей». Запровадження ефективної програми збереження здоров'я у школах, включаючи середовище, яке буде підтримувати рівень соціального та емоційного благополуччя, є дієвим засобом для одночасного досягнення невіддільних цілей програм «Здоров'я для всіх», «Освіта для всіх», Концепції національно-патріотичного виховання.

Всесвітні організації (ВООЗ, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та Світовий банк) визначили чотири компоненти для ефективного шкільного здоров'я, які мають бути запроваджені у всіх навчальних закладах: сприятливе середовище для фізичного, соціально-психологічного розвитку, що запобігає проявам насилля у будь-яких формах (знуцання, приниження гідності, фізичне насильство, сексуальне домагання, дискримінація); безпечна за санітарними нормами вода та санітарно-профілактичне обладнання; освіта на основі навичок загартування організму, яка акцентує увагу на розвитку соціально-психологічних навичок, формуванні ставлень та цінностей; служби підвищення рівня охорони здоров'я і харчування школи. Державні стандарти освіти України стосовно здоров'язбереження учнів визначають як пріоритетні напрями – забезпечення рухової активності учнів, розвиток позитивної самооцінки, впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес.

Маємо зрозуміти, що превентивність – це «перетворення середовища ризиків на простір можливостей для самореалізації особистості» [4, с. 139]. І це завдання під силу виконати педагогу-фасилітатору. Взагалі поняття фасилітація, «фасилітатор», «фасилітувати» тісно пов'язана з дослідницькою діяльністю К. Роджерса. Центральною гіпотезою підходу К. Роджерса є те, що індивідуум у самому собі може знайти величезні ресурси для самопізнання, зміни Я-концепції, цілеспрямованої поведінки, а доступ до цих ресурсів можливий лише при дотриманні трьох умов: прийняття, безумовне позитивне ставлення до інших; активне емпатійне слухання та розуміння, повага. Згідно з підходом К. Роджерса, основними установками учителя-фасилітатора стають «відвертість» (здатність відкрито виражати і транслювати власні думки та переживання в міжособистісному спілкуванні з учнями); «довіра» (внутрішня впевненість учителя в можливостях і здібностях кожного учня або «педагогічний оптимізм», опора на позитивні якості вихованця); «емпатичне розуміння» (бачення вчителем внутрішнього світу і поведінки учня його очима) [3].

Серед факторів, від яких залежить збереження здоров'я дітей у школі, на перше місце ставимо вплив педагога, що визначається його професіоналізмом, особистими якостями, станом здоров'я і рівнем грамотності (культури), можливістю налагодити позитивні стосунки зі структурами управління. Професіоналізм пов'язуємо не лише з предметною та загальною педагогічною компетентністю, але й обов'язково з комунікативною компетентністю, яка дає йому можливість замінити прямий вплив на вихованця взаємодією з ним. Відчуття підтримки дорослих та однолітків, доброзичливе спілкування є вирішальними факторами впливу на загальний стан психічного здоров'я. Дослідження підтверджують: навчальні заклади із кліматом, в якому переважають такі почуття як довіра та повага між керівником і персоналом, учнями та батьками, мають найменше число негативних випадків: стан тривожності, незадовільне ставлення до школи, втрата інтересу до навчання. Більше того, активність учнів, почуття відповідальності, психологічний комфорт безпосередньо пов'язані з їх досягненнями в успішності, із формуванням у них почуття власної гідності, патріотизму.

Однією із реальних можливостей залучення школярів до здорового способу життя, зниження в них ризику формування шкідливих звичок, багатьох психогенних і психосоматичних хвороб є введення в систему роботи шкільних і позашкільних закладів програм, які ґрунтуються на розвитку життєвих навичок. «Життєві навички - це здатність до адаптації, позитивної поведінки і подолання труднощів повсякденного життя» (визначення ВООЗ.) Життєві навички включають: а) інтелектуальні: самооцінка; усвідомлення цінностей; аналіз проблеми і прийняття рішення; критичне мислення; креативне мислення; б) емоційно-вольові: самоконтроль; керування стресами; мотивація успіху; гартування волі; в) соціальні: ефективне спілкування; асертивність; протистояння тиску; навички колективної роботи; лідерство; ведення переговорів; розв'язання конфліктів; емпатія і надання допомоги; протидія дискримінації.

Життєві навички сприяють розумінню базових потреб і розвитку вміння правильно задовольнити їх, благополуччю, життєвому успіху, розвитку духовності та позитивних якостей особистості. Основні принципи ООЖН (освіти, на основі життєвих навичок): знаходження балансу між знаннями, ставленнями та навичками; кооперативність та демократичність; урахування базових потреб; урахування стадії розвитку особистості; делікатне ставлення до індивідуальних особливостей і гендерних проблем; зосередженість не на проблемі, а на сильних сторонах і потенціалі особистості; навчання не лише методом вербальних інструкцій (зведено до мінімуму), а шляхом спостереження і взаємного спілкування; навчання не тому, що вчити,

а як, власне, вчитися. Превентивне виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу — це, в першу чергу, ті соціальні інститути, на які тією чи іншою мірою покладені виховні функції. Кожен із компонентів цілеспрямовано впливає на дітей, що важливо враховувати у виховній діяльності. Превентивне виховне середовище не виникає саме по собі. Його формування передбачає організацію, партнерство, взаємодію усіх зацікавлених об'єктів.

Необхідними умовами формування превентивного виховного середовища школи в сучасних умовах є: педагогізація усіх соціокультурних сфер, іншими словами — науково-методичний супровід діяльності у вирішенні проблем виховання в інтересах розвитку дитини, педагогів, батьків; постійне підвищення кваліфікації педагогічного колективу; педагогічний менеджмент формування превентивного виховного середовища ЗНЗ; партнерська взаємодія у формуванні превентивного виховного середовища. Отже, провідною умовою в організації і формуванні превентивного виховного середовища школи є створення ефективної виховної системи.

Виховна система школи в умовах превентивного виховного середовища — це упорядкована цілісна сукупність компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), які сприяють розвитку (фізичному, інтелектуальному, духовному, одним словом, всебічному розвитку і саморозвитку учнів. Вона зорієнтована на конкретні умови, враховує інтереси і потреби дітей та дорослих, тому не може бути ідентичною у різних регіонах, навіть у двох сусідніх школах.

У процесі побудови виховної системи формується «обличчя» навчального закладу, його позитивний імідж, що має важливе значення для розвитку індивідуальності членів шкільної спільноти. Виховна система школи обов'язково вирізняється чимось особливим, притаманним окремій школі — школа правових знань, патріотичного виховання, сприяння здоров'ю тощо.

І.Д.Бех зазначає: «У виховному середовищі представлені всі аспекти культури (пізнавально-творчої, художньо-естетичної, предметно-перетворювальної, духовно-комунікативної) і культурних форм життя. Компонентами виховного середовища є: демократизація і гуманізація соціобуття вихованців; індивідуалізація соціобуття вихованців; культивування творчих можливостей; формування особистісно конструктивних відносин; оптимізація виховних можливостей процесу навчання; взаємодія школи і довілля; міжкультурна взаємодія у розвитку вихованців; продуктивна життєдіяльність вихованців; учитель у виховному просторі».

Ефективна програма шкільної профілактики потребує довготермінової роботи та затрати часу, а також інших ресурсів. Програми, яким допомагають зовнішні служби, намагаються інтегрувати програму до шкільного навчального плану, оскільки підтримка ззовні не може тривати постійно. Саме тому надзвичайно важливо створити невелику команду тренуваних та професійних спеціалістів у галузі профілактики у школі, яка складалася б із 2-3 учителів, шкільного психолога, медичного працівника та принаймні одного представника шкільного керівництва. Ця команда забезпечує тривалу роботу з профілактики, проводить всі заходи, що пов'язані з нею, причому ця робота проводиться незалежно від того, чи є у школи зовнішня допомога чи ні.

В.Оржехівська вирізняє сім основних критеріїв ефективності профілактичних програм:

1. Доведена результативність.

Програма, що впроваджується, має бути добре обґрунто-

ваною з наукової точки зору, з чітко визначеними індикаторами ефективності.

2. Інтерактивне викладання.

Універсальні ШПП (шкільні профілактичні програми) мають інтерактивні методи викладання. Такий тип програм забезпечує контакт та дає можливість спілкуватись, обмінюватись ідеями та розвивати відповідальну поведінку. Інтерактивна методика забезпечує створення атмосфери, в якій немає жодної загрози для учнів, що дає їм змогу тренувати ново-сформовані навички.

Перевага інтерактивних програм може бути чітко виявлена за допомогою наукового аналізу.

3. Моделі, що базуються на «соціальному впливі».

Профілактичні програми, що базуються на соціальному впливі, є найбільш ефективними. Такий підхід базується на ідеї, що «ін'єкція» в класі проти активного (чи внаслідок) тиску щодо вживання ПАР допоможе знизити рівень вживання цих речовин.

4. Фокус на нормах, усвідомленні важливості виваженого вибору.

Як частина соціального впливу профілактичні програми можуть концентруватися на вже існуючих нормах (знання про соціальні наслідки; реакція друзів; юридичні наслідки); відмові учнів від вживання ПАР; та твердому намірі приймати виважені рішення. Дослідження показали, що такі опосередковані показники, як норми, намір, відмова від ризикованої поведінки, у таких програмах є необхідними компонентами.

5. Участь суспільства у здійсненні профілактичної роботи в школі.

Підсилює результативність шкільних програм. Інтервенції з боку суспільства включають участь сім'ї, кампанії мас-медіа та комітети з мобілізації громади.

6. Залучення лідерів-однолітків.

Залучення до реалізації програм лідерів з числа однолітків може покращити короткотермінові результати профілактичних програм, а тому в багатьох програмах слід використовувати лідерів-однолітків замість або у поєднанні з лідерами-дорослими, якщо це можливо.

7. Включення програми покращення навичок до програм соціального впливу.

При виборі технологій, форм, методів профілактичної діяльності важливим є використання психолого-педагогічного ресурсу в площині розвитку пізнавальних інтересів особистості. Йдеться про просвітницьку діяльність. При цьому значну роль відіграє наповненість змісту вправами, які сприяють активізації таких вищих психічних процесів як мислення, уява на основі відчуттів і сприймання.

Тому національна освітня система України у пошуках більш адекватних до вимог сучасного життя і форм організації навчання і виховання, з урахуванням міжнародного досвіду, у вирішенні профілактичних завдань, формування духовно, психічно, фізично і соціально здорових особистостей, розширення демократичних засад взаємодії дорослих і підростаючого покоління використовує новітні інформаційні технології. Вони сьогодні найбільш оптимальні у превентивній профілактичній роботі, коли підлітки і молодь оволодівають знаннями, соціальним досвідом у процесі не лише спілкування з дорослими, а й однолітками.

Лекції, семінари допомагають здійснювати в основному комунікативну і перспективну функції виховання, тоді як у процесі практичних завдань, ділових і рольових ігор і тренінгів пріоритетну роль відіграє інтерактивна функція виховання. Пізнавальні резерви таких знань, які в літературі визначені «як

активні форми і методи» пов'язані з тим, що на основі певних змістових і цільових установок переконання формуються через відповідні вправи (операційні установки).

Виховний ефект таких занять найбільше простежується на таких рівнях:

а) у сфері міжособистісних стосунків: забезпечення становлення колективістських взаємин, що засновані на принципах взаємодопомоги і взаємовідповідальності учасників тренінгу, позитивного психологічного клімату в групі;

б) в особистісній сфері: розвиток у кожного учасника здатності до мобілізації власних вольових і емоційно-мотиваційних ресурсів, а також до рефлексивної саморегуляції;

в) у сфері пізнавальних можливостей: розвиток творчої активності особистості, підвищення діалогічності і рефлексивності, збільшення можливостей різнопланового аналізу проблемно-конфліктних ситуацій і цілісного осмислення принципів їх конструктивного вирішення.

Необхідно звертати увагу на пошуки таких інноваційних технологій, які б максимально сприяли формуванню соціально активної, творчої особистості, здатної до самостійної власної життєдіяльності.

Головним завданням протидії негативним явищам є удосконалення превентивного підходу, розробка і впровадження інноваційних технологій, найбільш комплексні з яких — інтерактивні.

Інтерактивні технології — це взаємодія партнерів, у процесі спілкування яких інтерпретується ситуація і конструюються особистісні цілі. При цьому розвиток особистості проходить у процесі взаємодії з іншими людьми в системі безпосереднього спілкування, при якому забезпечується активність особистості відповідно до соціальних норм, ролей і соціальних установок партнерів по взаємодії. Особливістю інтерактивних технологій з превентивного виховання є те, що в їх основі лежать міжпредметні зв'язки з педагогіки, психології, соціології, медицини, права. Інтерактивні технології використовуються як у роботі з позитивно орієнтованими підлітками, так і з групами ризику. Завдання, що ставляться до інтерактивних технологій у превентивному вихованні, такі: створення соціально-педагогічних умов, спрямованих на позитивну зміну в знаннях, звичках і вчинках щодо здорового способу життя, правового забезпечення процесу превентивного виховання; створення умов для активної просвітницької роботи щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі через надання повноважень неповнолітнім; виявлення серед дітей і молоді позитивних лідерів, а також спонукання осіб з груп ризику до переорієнтації лідерських якостей з негативних на позитивні; підготовка педагогів та учнів до просвітницької профілактичної діяльності; підвищення соціальної компетентності молоді в питаннях попередження і подолання негативних явищ, формування відповідальної поведінки.

Педагогічні інтерактивні технології — це насамперед просвітницькі технології, що своєю чергою поділяються на технології спонтанного спілкування і технології мобілізації ресурсів.

Просвітницька технологія спрямована на поширення знань, консультування як педагогів, так і учнів у системі соціальних комунікацій. Такі технології застосовуються під час індивідуального, групового, масового спілкування в умовах навчального закладу, за місцем проживання, у місцях масових зборів і відпочинку молоді.

У впровадженні просвітницьких технологій нерідко основну роль відіграють учні, що працюють з однолітками. Педагоги виконують роль консультантів, помічників. Вагомими є знання особливостей соціокультурної групи, з якими підлітки мають

намір працювати. Інтерактивні просвітницькі технології поділяються на технології навчання і технології впровадження. Вони спрямовані на створення умов для просвітницької роботи і передбачають добір педагогів і підлітків, а також підготовку обох категорій до роботи.

Напрями впровадження інтерактивних технологій різнобічні: під час викладання предметів гуманітарного і природного циклів; у процесі позакласної і позашкільної виховної роботи та у роботі з батьками; через навчальні і позашкільні установи, соціальні служби, спеціальні установи; через організацію превентивної роботи в навчальних і позашкільних установах, вищих навчальних закладах, насамперед педагогічного профілю, соціальних службах, молодіжних і суспільних об'єднаннях; через діяльність учнівського самоврядування; через законодавчу політику в області освіти, охорони здоров'я, соціальної діяльності щодо превентивної роботи з молоддю.

Традиційні повчально-лекційні форми роботи з учнями давно вже довели свою низьку результативність. Останні дослідження педагогів та психологів свідчать про актуальність інтерактивних, практично-навчальних форм, які не лише дають певний обсяг знань дітям, але і формують у них конкретні навички поведінки у ставленні до власного здоров'я, до оточуючого середовища та інших людей.

Інформаційно-практичні профілактичні заняття з підлітками мають проводитись у вигляді групових занять з використанням активних форм роботи, таких як створення проблемних ситуацій, ситуацій активного пошуку власного рішення, роздумів, протилежності тверджень тощо. Робота має охоплювати всіх підлітків без відокремлення «групи ризику».

У процесі профілактичної роботи педагог має спиратися на знання вікових та психологічних особливостей підлітків, які здебільшого самостверджуються, орієнтуючись на силу, успішність, престижність, а інколи і на кримінальний авторитет. Участь всіх підлітків у таких видах діяльності дозволяє визначити ставлення групи до будь-яких проблем наркотизації і вчасно провести корекційну роботу. Спільна робота знімає або пом'якшує реакції настороженості, недовіри, підозрливості, допомагає подолати механізми психологічного захисту, які особливо яскраво проявляються у дітей з девіантною поведінкою. У групі формується громадська думка, нав'язана зовнішнім середовищем, що долає удавану привабливість, престижність асоціальної поведінки. Доречним є залучення волонтерів, які здатні до активної участі у профілактичній роботі.

Успішне вирішення зазначеного завдання можливе тільки із залученням до співпраці батьків, об'єднання зусиль освітян, медиків, працівників охоронних органів, релігійних організацій, громадськості з метою формування превентивної спільноти та здоров'язбережувального, превентивного простору виховного закладу.

Використані джерела

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання /Наук.-метод. посібник. — К.: ІЗМН, 1998 р.
2. ВООЗ. Всесвітня програма покращення шкільної гігієни. — www.who.int/school-youth-health.
3. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Основи здоров'я / Посібник для вчителя. — К.: „Алатон“, 2005 р.
4. Кириленко С.В. Моніторинг школи культури здоров'я. — Х.: «Основа», 2008 р.
5. Оржеховська В.М., Федорченко Т.Є. Технології розбудови виховної системи загальноосвітнього навчального закладу. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014 р.

Наталія **БЕРЕГОВСЬКА**,

заступник директора з виховної роботи Судилківської ЗОШ I-III ступенів Шепетівського району

Інтелектуальні змагання: робота в команді

Патріотичне виховання підростаючого покоління набуло актуальності в сучасній суспільній ситуації. Цей процес потребує делікатності, щирості, адже любов до Батьківщини учням прищеплюють не лише у школі – повага до неї формується в повсякденному спілкуванні, побутовій поведінці. Тому в Судилківській школі педагоги переконані: щоб виховання національно свідомих громадян було успішним, доцільно використовувати такі форми роботи з учнями, що по-справжньому зацікавлять їх і дадуть педагогам змогу залучити щонайбільше учасників, які працюватимуть у команді. І такою формою роботи, на нашу думку, є квести – інтелектуальні змагання у формі захоплюючої гри, сповненої пригод. Перевагами квесту як форми інтелектуальних змагань є:

- залучення значної кількості учасників;
- повторення і систематизація учнями навчального матеріалу;
- реалізація міжпредметних зв'язків;
- згуртування колективу, формування вміння співпрацювати, завдяки якому можна злагоджено, швидко і максимально ефективно приймати спільні рішення.

Квест особливо зацікавлює учнів і справляє на них враження, оскільки містить у собі не лише інтелектуальну складову, а й спортивні змагання, орієнтування на місцевості.

Організація квесту

Проведення квесту потребує попередньої підготовки. Насамперед потрібно повідомити учнів, батьків і вчителів про його проведення, оголосити тему та особливості: кількість команд та учасників, місце проведення, а також

дати завдання учасникам квесту придумати назви для команд і обрати капітанів. Варто також створити «групу забезпечення», тобто визначити учнів, які допомагатимуть організувати і проводити квест, а саме:

- будуть ведучими;
- готуватимуть реквізити до квесту (конверти із завданнями, костюми ведучих, ілюстративний матеріал, декорації) та музичний супровід;
- оформлюватимуть навчальні кабінети, в яких відбудуватиметься кожен з етапів квесту.

Сценарій «Люби і знай свій рідний край!»

Мета: поглибити знання учнів про історію, культурну спадщину України; формувати культуру взаємин між людьми, повагу до традицій і звичаїв українського народу; виховувати почуття патріотизму; сприяти розвитку пізнавального інтересу.

Обладнання та оформлення: Державний прапор України; музичні записи, ілюстративний матеріал, комп'ютер; проектор, конверти із завданнями.

Хід квесту

1 етап – Організаційний

У визначеному місці збираються команди. Ведучі знайомлять учасників із правилами квесту та роздають завдання.

Перший ведучий: Україна! Для когось – це слово наповнене шумом вітру на просторах ланів і садів, зігрітих сонцем, яке височіє на блакитному небосхилі.

Другий ведучий: Для інших – це сурми мужніх героїв, що не шкодували життя свого у боротьбі за незалежність своєї Батьківщини.

Перший ведучий: Україна! Тисячі людей промовляли це слово в миті щастя, боротьби, втоми, горя... Різною може бути наша Батьківщина. Золотими ланами зустрічає вона трудівника, безкрає небо манить блакиттю митця... Але загарбників завжди зустрічала вона мужністю і силою своїх синів.

Другий ведучий: Українці мають славу історію, багату культуру, досягнення у сфері науки, спорту, мистецтва...

Перший ведучий: Нам є чим пишатись, варто лише

захотіти дізнатись більше про свою країну та свій народ.

Другий ведучий: Ще недавно поняття «Батьківщина» обмежувалося для вас рідною домівкою. Тут ви відчували тепло родини, пізнали мамину любов та батькову опіку, бабусину ласку й мудрість дідуся. І чим старші ви стаєте, поняття «Батьківщина» щораз поглиблюється, збагачується новим змістом.

Перший ведучий: Сьогодні ми зможемо перевірити свої знання та вміння на практиці, а ще – уміння працювати в команді. У формі гри-квесту пригадаємо славу й силу єдиної України, матимемо нагоду побачити та почути чимало цікавого і отримати нові аргументи на користь думки, що в українців є багато підстав гордитися своїм минулим.

II етап – Жеребкування

Для виконання завдання учні об'єднуються в команди, кожна з яких має назву.

Команди отримують завдання

Другий ведучий: Шановні учасники, чи всі зрозуміли правила гри? Якщо так, то вирушаймо! Наш квест розпочато!

III етап – Проведення змагань

Отримавши картки синього та жовтого кольорів, діти поділяються на команди та вирушають у подорож.

Перший ведучий:

Наш безмежний любий край!
Жовте поле, синє небо,
Україно, зустрічай,
Ми вже їдемо до тебе!

Другий ведучий:

Команди, швидко всі шикуйтеся!
На Україну помилуйтеся:
Погляньте на міста й річки –
На карті як блакитні стрічки!

Перший ведучий:

Відкрийте ж, друзі, цей чудовий світ
українських назв... На вас уся надія.
Тож ви завдання перше прочитайте
І разом в квест, у подорож рушайте!

1-й тур «Національна символіка»

Команда синіх

- Столиця України (Київ)
- Як починається Гімн України? («Ще не вмерла...»)
- Автор слів Гімну (П.Чубинський)
- Перший президент України (М.Грушевський)

- Основний закон України (Конституція)
- Скільки кольорів має прапор України? (Два)

Наступне завдання чекатиме учасників гри біля кабінету з номером два.

Команда жовтих

- Колір нашого прапора (Синьо-жовтий)
- Автор музики Гімну (М.Вербицький)
- Малий Державний Герб України (Тризуб)

- Які рослини є нашими символами? (Верба, калина)
- Яке місто називали «матір'ю городів руських»? (Київ)
- Коли було проголошено незалежність України? (24 серпня 1991 року)

Наступне завдання чекатиме учасників гри біля кабінету з номером 2+4+1+9+9+1

2-й тур «Козацький»

Команда синіх

– Назвіть символ влади кошового отамана Запорозької Січі (Булава)

– Як називався козацький прапор - шовкове полотнище малинового кольору? (Хоругва)

– Ім'я першого козацького кошового (Дмитро Байда-Вишневецький)

– Що таке паланка? (Козацька канцелярія)

– Який кошовий вступив разом із усім військом запорозьким до київського братства? (Петро Сагайдачний)

– Як називалися козацькі човни? (Чайки)

Наступне завдання чекатиме учасників гри біля кабінету історії.

Знайдіть (у коридорі школи) портрет видатного українця, якому Леся Українка присвятила такі рядки:

Гомоніла твоя кобза
Гучною струною,
В кожному серці одбивалась
Чистою луною.
Спочиваєш ти, наш батьку,
Тихо в домовині,
Та збудила твоя пісня
Думки на Україні...

Учні мають знайти портрет Тараса Шевченка у кабінеті української мови та літератури.

Команда жовтих

- Де жили козаки на Січі? (В куренях)
- Хто автор картини «Запорожці пишуть листа турецькому султану»? (Ілля Рєпін)

- Хто такі характерники? (Козаки-ворожбити)
- На яких островах розташовувалася Запорозька Січ (Хортиця, Чортомлик, Базавлук)
- Назвіть останнього кошового отамана (Петро Калнишевський)
- Який з атрибутів застосовувався для скликання козаків на військову раду? (Литаври)

3-й тур «Мовне багатство»

Команда синіх

- Тридцять срібляників (Ціна за зраду)
- Хоч вовків гони (Дуже холодно)
- Покласти зуби на полицю (Голодувати)
- Накрити мокрим рядном (Докоряти, сварити)

Команда жовтих

- Умити руки (Зняти з себе відповідальність)
- Ключати носом (Дрімати)
- Комар носа не підточить (Зробити щось бездоганно)
- Ні пари з вуст (Мовчати)

Після того, як гравці команди дадуть правильні відповіді, ведучий підказує, де знаходиться наступне завдання (направляє команди до кабінету художньої культури (шкільного музею).

4-й тур «Національний одяг»

Національний одяг є у кожного народу. Його бережуть, одягають на свята, пишаються його неповторністю.

Завдання: пояснити назви предметів народного костюму - жіночого і чоловічого.

Команда синіх

- Сандарак (картата або смугаста спідниця)
- Надуванці (скляне намисто)
- Юпка (різновид верхнього одягу, прикрашений різнокольоровими китицями)
- Кептар (нагрудний одяг з овчини)
- Плахта (різновид спідниці)
- Сап'янці (чоботи червоного кольору)
- Попередниця (фартух)
- Опинка (шмат тканини чорного кольору з вертикальними червоними смугами, який обгортали навколо талії)
- Корсетка (безрукавка, обшита тасьмою)
- Запаска (2 шматки товстого сукна, які одягалися на сорочку)

Команда жовтих

- Ногавиці (полотняні штани)
- Свитка (верхній одяг із сукна сірого або білого кольорів)
- Кошуля (довга сорочка)
- Гачі (бавовняні штани)
- Черес (широкий шкіряний пояс)
- Кучма (висока циліндрична шапка)
- Крайка (широкий тканний пояс)

- Гуня (верхній одяг без рукавів)
- Кресаня (солом'яний бриль)
- Очкур (вузький пояс із шкіри або рослинних волокон)

Після того, як гравці команди дадуть правильні відповіді, ведучий підказує, де знаходиться наступне завдання (направляє команди до спортивної зали)

5-й тур «Спортивний»

Перший ведучий: Нагадаю, що вам сьогодні доведеться пройти через дев'ять випробувань. Це стільки, скільки було колись порогів на Дніпрі. У давні часи ці пороги були нездоланною перешкодою на шляху до того, хто плив Дніпром на Січ. Вважалося, що справжнім козаком може зватися лише той, хто пройшов хоч раз у житті через пороги. Ви уже подолали чотири пороги, а тому залишилось ще п'ять. Тож, нумо в дорогу.

Другий ведучий: Як відомо, козаки швидко бігали. Вони могли наздогнати і зловити дикого коня. А чи вмієте ви швидко бігати?

Конкурс 1. «Біг у чоботях»

За сигналом перші учасники взувають чоботи, біжать у них до прапорця і назад. Передають естафету наступному гравцеві. Перемагає команда, яка швидше закінчить естафету.

Перший ведучий: Козацька молодь постійно розвивала свої природні здібності за допомогою таких фізичних вправ, як їзда верхи, перехід через яр чи річку по стовбуру дерева, стрибки через мотузку. Ми також перевіримо, чи наші хлопці стрибучі й сильні в гурті?

Конкурс 2. «Козаки-вершники»

За сигналом учасники на «конях» прямують до кегель і повертаються назад. Передавши «коня» наступному учаснику, кожен стає у кінці команди. Перша команда, яка виконала завдання, є переможцем.

Другий ведучий: Про козацьку дружбу написано безліч легенд, пісень, оповідань. Ніколи не кидали козаки своїх товаришів у біді. Дружбу цінували понад усе.

Конкурс 3. «Пліч-о-пліч із товаришем»

Затиснувши м'яч плечима, учасники долають відстань. У кінці естафети передають м'яч наступній парі учасників.

Перший ведучий: А ще козаки славилися своїми кулінарними здібностями. Щоб приготувати їжу, козаки заготовляли дрова, розпалювали багаття і тоді вже готували. Хто з вас не чув про козацький куліш?

Конкурс 4. «Забави кашоварів»

Приготування каші. Слід якомога швидше відділити горох, квасолю, кукурудзу.

Другий ведучий: У сиву давнину козаки були завзяті й спритні вояки, тому їх дуже боялись вороги. Впро-

довж століть вони пильно стояли на сторожі свободи й гідності України. Тому подивимося, які влучні наші вояки?

Конкурс 5. «Влуч у ціль»

На відстані 5-7 м від команд стоять кеглі, в які треба влучити. Перемагає та команда, яка збила найбільше кегль.

Після змагань учні мають швидко повернутися до класу та віддати маршрутну картку про виконання завдань журі.

IV етап – Підбиття підсумків

По завершенні квесту журі підбиває підсумки, а команди тим часом переглядають відео, наприклад, про Революцію Гідності. Після цього відбувається нагородження команди-переможця.

Другий ведучий:

Українське військо, мов з могили встало,
Загриміло в бубни, в сурмоньки заграло,
Розгорнуло прапор сонячно-блакитний...
Прапор України! Рідний, заповітний!
Вільну Україну не скують кайдани:

В обороні волі наше військо встане,
Заревуть гармати, закричать шаблі —
Не дадуть в наругу рідної землі.
Від дощу, від грому оживе руїна,
Зацвіте квітками вільна Україна,
Творчий Дух народу із могили встане,
І здивують всесвіт лицарі-титани.
(Олександр Олесь)

Перший ведучий: Славна історія українського народу. Знали наші предки і радість перемоги, і гіркоту поразки. Дивували звітягою і близьких сусідів, і далеких союзників. Прикро, що нині нова сторінка воєнної історії пишеться кров'ю захисників держави...

Вшануємо тих, хто віддав і віддає життя за Україну в зоні АТО.

Другий ведучий: Шановні учасники квесту! Ви продемонстрували неабиякі знання історії українського народу та його традицій, Українського козацтва, виявили кмітливість і уміння працювати командою. Запрошуємо голову журі для оголошення результатів.

Алла КОВАЛЬЧУК,
учитель початкових класів Дунаєвецької ЗОШ І-ІІІ ст. №3

На прикладі героїв АТО (урок)

Мета. Поглибити знання учнів про героїчне минуле нашого народу, допомогти усвідомити велич подвигу в АТО; виховувати в учнів шану і повагу до тих, хто цінною своєю життя здобуває нам перемогу; ознайомити з життєписом, переглянути фото учня Дунаєвецької ЗОШ І-ІІІ ст. №3 – Артема Пекарського, який присвятив своє життя військовій справі, а нині є учасником АТО на Сході України; виховувати бойовий і патріотичний дух майбутніх захисників Вітчизни.

Обладнання: виставка літератури, малюнки дітей, фото з домашнього архіву А.Пекарського, відеопрезентація, Державний прапор України, вітальні новорічні листівки солдатам та листівки з Днем Збройних Сил України, зроблені дітьми і їх батьками.

Вислови:

- «Вічна слава солдату – герою і солдатові без город, хто загинув хоробро у бою, захищаючи рідний народ».
- «І хай як далеко від дому бійця не сховала зима, солдатів нема невідомих, батьків невідомих нема».
- «Чиї б серця забудь могли тих, хто у тяжку годину у грізних битвах полягли за рідну Україну».
- «За цвіт життя завдячує народ полеглим і посивілим солдатам».

Хід уроку

I. Організаційний момент

*Доброго ранку, травам росистим,
Доброго ранку, квітам барвистим.
Доброго ранку, сонечку ясному,
Людяч усім і усьому прекрасному!*

Учитель. Любі діти, ці слова завжди будуть висловлювати радість зустрічі нового дня, для мене також і радість зустрічі з вами. Маю надію, що ви будете гідними громадянами України.

II. Оголошення теми і мети уроку

Учитель. Події останніх років примусили кожного відчувати свою причетність до своєї країни, а також зрозуміти, що ми господарі на власній землі. Сьогодні, захищаючи власну гідність і незалежність, ми, українці, знайшли себе, показали всьому світові, що Україна – це не просто точка на карті світу, Україна – це демократична, європейська країна.

На Сході України точаться криваві бої. Там вирішується доля і майбутнє країни. Тому всі ми повинні бути вдячними

тим, хто відстоює право України бути гордою державою, хто захищає її територіальну цілісність. Багато бійців з Дунаєвця і району мобілізовано до Збройних Сил України. Але особливу увагу привертають ті, хто знаходиться в зоні АТО. В їх числі наш земляк, учень нашої школи, яким ми пишаємось, – Артем Пекарський. Саме йому ми присвячуємо сьогоднішній Урок мужності.

По завершенні уроку прошу висловити свою думку, продовжуючи речення:

Бути мужнім означає...

Бути патріотом в щоденному житті означає для мене....

III. Робота над темою уроку

Слово вчителя

Ми повинні вчитися любити свою землю, свій народ, культуру, як її любили ті, хто загинув за нашу незалежність на Майдані та у військових діях, названих АТО. Прошу встати і вшанувати загиблих героїв хвилиною мовчання та заспівати Гімн України.

Учитель. Завжди будемо пам'ятати борців за єдність та незалежність України!

1. Робота над акровіршем «Наш вибір – свобода»

*Нарешті ми отримали свободу,
Але нелегким був той шлях.
Швидкий порив прозрілого народу...
Він на Майдан всіх вивів водночас.
І потяглись осіннім вогким шляхом
Багаті й бідні, молоді й старі.
І враз засяяв помаранчем Київ.
Раділи люди: ми вже – не раби.
Стояли, захищаючи свій вибір,
Вони вже не могли терпіти цю брехню.
О, Боже, дякую тобі за вибір –
Без крові допоміг народу в тім бою!*

*Отримали свободу слова, вибору і змогу,
Давати владу й забирати її знов.
А я пишаюсь – з Днем Свободи.*

Вчитель: В антитерористичній операції (АТО) на Сході України сьогодні беруть участь близько 50 тис. бійців. Мужньо тримаються й наші прикордонники.

Учень. *Люблю тебе, Вітчизно,
Мила Україно,
Бо щастя жити
Ти мені дала.
Для мене ти одна,
І рідна, і єдина,
Я все зроблю,
Щоб ти завжди ціла.*

Учень. *Скільки світлих доріг
Ти для мене відкрила
До високих зірок,
У широкі поля.
У мені твоя кров,
У мені твоя сила,
Найдорожча з усіх,
Рідна земле моя.*

Артем є захисником, військовим, солдатом, хоробрим, вірним сином України, витривалим, але разом з тим чуйним сином, братом, другом. Він - герой, миротворець, воїн світла...

Хочемо, щоб сьогодні, Артеме, ти розповів про себе, про свій життєвий шлях, про своїх побратимів.

Виступ воїна

З раннього дитинства я мріяв стати військовим. Тож не роздумуючи, пішов у зону АТО. Служив у 80-ій аеробригаді. Важко було, але сила духу, патріотизм і підтримка рідних, близьких, друзів і всіх українців завжди допомагала нам. Пригадую, як, захищаючи блокпост, на дереві, у гнізді пташка вивела пташенят. Ми тримали оборону до того часу, поки малі пташенята не полетіли самостійно. А ще з нами було кошеня, яке виконувало все, що робили ми: ми залягаємо в окопах – і воно, ми по-пластунськи – і воно, ми піднімаємось – і воно. Деколи здавалось, що саме його допомога вела до перемоги.

Завтра я знову повертаюся в частину і мрію, щоб якнайшвидше запанував мир. Радий бачити вас, діти, за партами і бажаю, щоб ви стали гідними громадянами і захисниками України. А для цього треба добре навчатись, слухати батьків, учителів, бути чемними і вихованими, сміливими і відважними, займатися спортом, цікавитися своєю історією, підтримувати традиції і звичаї нашого народу. Пам'ятайте, що ви – майбутнє нашої України.

Учитель. Артеме, бажаємо тобі міцного здоров'я, радості, підтримки, вірних друзів, які в тебе були і з'явилися в зоні АТО, щасливого майбутнього. Нехай ці ангелочки-охоронці будуть завжди поруч, а портрет-згадкою про сьогоднішній урок. Дякуємо тобі за мужність.

Учень. *Україна — в давній славі,
В козацьких пригодах,
На завітчаних левадах,
В рідних синіх водах.*

Учень. Україна — в тих долинах
І високих горах,
На степах буйних, широких,
У галях, у борах.

Учень. Україна — в білих селах,
У густих садочках,
У хрещатому барвінку,
У синіх квіточках.

Учень. Україна на яворах,
На стрілецьких могилах
Пташкою співає,
Голову схиляє.

Пісня Наталії Май «Маки червоні»

Учень. Україна — в чорноземі,
Що родить пшеницю, —
В глибинах, що дають нафту
І сіль-сировицю.

Учень. Україна — в рідній мові
І в пісні прекрасній.
Україна — в рідній школі,
В майбутності ясній.

Учень. Україна — в ясних зорях,
В сонці, що над нами,
І в очах добрячих, ясних
Рідненької мами.

Учитель. У рідному краю кожна травинка людині допомагає, кожна квіточка дарує усмішку, кожна пташечка співає тільки для тебе. Кажуть, що в рідній хаті і стіни допомагають, і це правда. У себе вдома людина впевнена в собі, відчувається вільною, сміливою і сильною. Адже поряд — рідні люди, друзі й просто земляки. Рідна земля, як мати, — добра, щира, мила. Вона готова захистити кожного з нас. Але й ми не забуваймо про свій обов'язок — дбати про неї і завжди бути готовими боронити свою Вітчизну.

Гра «Сонце Батьківщини»

Учитель пропонує учням перерахувати все найкраще, що подарувала їм Вітчизна (родину, друзів, улюблене заняття, місце відпочинку тощо) і малює на дошці сонце Батьківщини. Від сонця повинно відходити стільки промінців, скільки хорошого перерахували діти.

Учитель. Немає на світі кращого неба, ніж небо України. Високе, мов наш дух, воно благословляє свою Україну, береже у віках її материнську любов, тому його ніколи не відділити від рідної матінки-землі. Подивимось на своє небо і думкою, як у тій чудовій-пречудовій пісні, поплинемо аж до сонця і зірок, і глянемо на трепетну землю, і тоді відкриється нам на зелено-голубому лику планети край, що нагадує собою серце — Україна!

Вправа «Добери риму»

Ось небо блакитне і сонце в зеніті!
Моя Україна — найкраща у ... (світі!)
Моя Україна — це ліс і озерця,
Безмежні степи і чарівні ... (джерельця).
Красиві пейзажі і гори високі,
Маленькі струмочки і ріки... (глибокі).

Міста старовинні і замки прекрасні,
Великі будови і дуже ... (сучасні).
Сади чарівні, мальовничі села,
Моя Україна — це пісня... (весела).
Це щира, багата, як світ, її мова,
Крилата, така мелодійна, ... (чудова!)
Її береги — верба і калина.
Найкраща у світі — моя ... (Україна).
Бо нам найрідніша Вітчизна і мати.
То як же нам, дітям, її не... (кохати!)
Моя Україна — козацька слава!
Така волелюбна і мирна... (держава).
Вона дорога нам, і рідна, і мила,
Бо світ перед нами, як мати, ... (відкрила).
Вітчизно свята, дорога Україно,
Для кожного з нас ти у світі ... (єдина).

Акція «Напиши листа і подаруй малюнок, вітальну листівку солдату»

Завершимо наш урок акцією: «Напиши листа, подаруй малюнок або вітальну листівку з Днем Збройних Сил, або з новорічними святами солдату».

Ці роботи ми передамо Артему, який завтра повертається в частину і передасть вітання своїм друзям, які розповідають, що це для них — славних воїнів — є своєрідними талісманами, оберегами.

Це моральна підтримка для них у цей складний час. (Звучить пісня Наталії Валевської «Мій Україні»).

Учитель. Незалежність України дає можливість кожному з нас стати справжнім господарем своєї землі. А для цього потрібно любити свою Батьківщину, віддавати їй розум і серце.

Ви - юний цвіт нової України,
У ваші очі дивиться народ.
Верстати шлях вам суджено єдиний:
Під кольорами сонця й неба сині
Сягнуть в житті небачених висот.

Учні виготовили паперові голуби як символ миру та побажали воїнам повернутися живими. На закінчення уроку діти на малюнку прапора України нанесли відбитки своїх долоньок, передавши тепло своїх долонь неньці Україні, а також розмістили сніжинки з побажаннями для наших героїв. Закінчили урок словами: «Слава Україні! Героям слава!».

IV. Підсумок уроку

Людмила САВОТІКОВА,
класний керівник 10 класу Боярської ЗОШ I-III ступенів №3
Києво-Святошинського району Київської області

Кожна дитина – безмежний Всесвіт

Орієнтаційно-цільовий компонент

Дана виховна система була розроблена як цілісний організм, що виникла у процесі інтеграції основних компонентів виховання: мети, завдань, суб'єктів, їх діяльності, взаємовідносин, факторів взаємовпливу. У результаті системного аналізу виховної роботи на основі діагностики учнів класу було поставлено ряд завдань, які стали стратегічними напрямками у побудові виховної системи класу.

Стратегічна ціль – необхідність створення виховної системи як фундаменту виховного простору в рамках реалізації Всеукраїнського експерименту: «Тьюторська технологія як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті», що має задовольняти реалізацію головної виховної концепції, яка відображає поетапну трансформацію особистості від Я-реального до Я-ідеального в процесі самовиховання та самореалізації під індивідуальним педагогічним супроводом педагога – тьютора, а також створення освітньо-виховного середовища для цілісного, індивідуального розвитку соціально-активної, творчої особистості та умов для триумфу особистості в результаті її успішного становлення.

Головною метою виховання є всебічний і гармонійний розвиток кожної дитини, становлення особистості, здатної успішно самореалізовуватись у соціумі в різних життєвих компетенціях: громадянина, патріота, здорової людини, гуманіста та творчої особистості, на основі побудови власної стратегії життя під супроводом педагога- тьютора.

Функції виховної системи: розвивальна (спрямована на стимулювання позитивних змін в особистості дитини), інтегративна (сприяє поєднання в одне ціле всіх виховних впливів), регулювальна (упорядкування та узгодженість педагогічних процесів впливу), захисна (підвищення рівня соціальної захищеності), компенсувальна (забезпечення розкриття і розвитку здібностей), корекційна.

Реалізація функцій виховної системи здійснюється через впровадження інноваційних технологій:

- ігрова технологія (впроваджується шляхом навчальних розвиваючих ігор та завдань);
- технологія впровадження колективних проектів (реалізується шляхом групових виконань завдань);
- технологія виховання на основі системного підходу (реалізується шляхом впровадження у виховну систему різних форм і методів виховання для всебічного розвитку особистості);
- технологія індивідуального підходу у вихованні (передбачає вивчення інтересів та здібностей кожного учня,

відображене в індивідуальній карті педагогічного супроводу та індивідуальну роботу тьютора з кожною дитиною шляхом індивідуальних занять, проектів, доручень);

- технологія сприяння саморозвитку особистості (впроваджується шляхом залучення дітей у діяльність, яка якомога ефективніше сприяє розкриттю здібностей, умінь та навичок учнів і сприяє подальшому їхньому розвитку);
- технологія інтегрованого виховання (сприяє укріпленню міжпредметних зв'язків, сприяє виникненню цілісності дитячої

Етапи становлення виховної системи

1. Підготовчий етап:

- аналітико-діагностичний аспект, у процесі якого здійснюється системний аналіз виховної роботи в класі, діагностика вихованості особистостей в класі на основі різних методик спільно з психологічною службою школи та постановка виховних завдань згідно з результатами моніторингу та визначення проблемних моментів;
- науково-пошуковий аспект, у процесі якого вивчається досвід та сучасні інновації щодо впровадження тьюторських технологій, ознайомлення з новими методами та формами виховання з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу;
- стратегічний аспект: визначення стратегічної мети та завдань.

2. Проектний етап:

- розробка моделі виховної системи на основі впровадження тьюторських технологій;
- розробка програми виховної роботи з класом, що відповідає стратегічним цілям виховної системи;
- розробка ідеальної моделі вихованої особистості.

3. Практичний етап:

- реалізація даної моделі, впровадження програми, використання у виховному процесі особистісно-орієнтованих, тьюторських технологій, прийомів, методів.

4. Етап узагальнення й удосконалення:

- моніторинг рівня вихованості учнів класу та ефективності впровадження даної моделі виховної системи класу;
- пошук оптимальних варіантів покращення ефективності роботи на основі впровадження тьюторських технологій;
- обмін досвідом щодо результатів впровадження даної моделі з колегами-класними керівниками.

У ході реалізації даної моделі виховної системи клас стає активним суб'єктом виховного простору школи, оскільки учні класу, набуваючи певного життєвого досвіду, поетапно передають його у ході впровадження запланованих спільних проєктів та колективних творчих справ молодшим учням. Така робота реалізується у співпраці учень-учень, де учні 9 класу діють як куратори-шефи, згідно з аспектами діяльності шкільного самоврядування і допомагають учням підшефних класів проходити необхідні кроки для самовизначення та самостворення особистості за педагогічної підтримки класного керівника.

Гносеологічно-аксіологічний компонент

Дана вихована система – це цілісний організм, що відображає створення цілеспрямованого виховного середовища, в якому пріоритетними підходами є: діяльнісний, синергетичний (як опосередкований вплив на особистість), системний та особистісно-зорієнтований, що є визначальним в діяльності педагога-тьютора.

Одна з найголовніших умов успішної діяльності класного керівника є вміння зробити об'єктом пізнання внутрішній світ дитини, а метою діяльності-навчити її жити. Тому в контексті роботи над педагогічною проблемою «Впровадження тьюторських технологій в системі виховання успішної особистості», спрямованої на досягнення стратегічної цілі виховної системи: поетапної трансформації особистості від Я-реального до Я-ідеального на основі перспективи особистісного зростання, можна конкретизувати наступні завдання, що відображають зміст системи в цілому.

Мета:

- 1) створення умов для індивідуального педагогічного супроводу кожної дитини та мотивації до саморозвитку;
- 2) формування ціннісних та оцінювальних орієнтирів особистості;
- 3) створення умов для розвитку самоконтролю, самодисципліни, самоаналізу;
- 4) формування національно свідомого громадянина України, патріота, морально й духовно розвиненої, життєвокомпетентної особистості;
- 5) гармонізація взаємин між педагогами, учнями, батьками у межах спільної творчої співпраці;
- 6) створення ситуації успіху як дієвого виховного компоненту;
- 7) створення комфортного середовища, яке має безпосередній вплив на духовно-моральне утвердження особистості;
- 8) упровадження системи регулятивних технологій, інноваційних методик, форм і прийомів виховання, створення максимально сприятливих умов для інтелектуально-естетичного та фізичного розвитку учнів, формування відповідних компетентностей.

Організаційно-педагогічний компонент

1. Забезпечення умов індивідуального педагогічного супроводу кожного учня:
 - вивчення кожного учня: діагностика особистісних якостей, інтересів, нахилів та здібностей;
 - створення індивідуальної картки супроводу;
 - розробка перспективи особистісного зростання кож-

ного учня з урахуванням його вподобань та здібностей.

2. Забезпечення готовності особистості учня та педагога до самоактуалізації:

- формування позитивної Я-концепції особистості дитини;
- актуалізація потреби для самореалізації й самоствердження;
- забезпечення формування вмінь самопізнання, самовдосконалення й самовираження в педагогів та учнів, здібності бути суб'єктом у своєму житті, у класі.

3. Формування в класі середовища, що сприяє творчому самовираженню особистості учня й педагога:

- підтримання сприятливого інтелектуального, морального, емоційно-психологічного клімату в класі, наявності в педагога та учнів відчуття комфортності та захищеності;
- сприйняття дітьми й дорослими творчості як найважливішої цінності своєї життєдіяльності;
- використання особистісно-орієнтованих технологій, прийомів, методів виховання учнів;
- тісна співпраця з батьками.

4. Діагностика якості виховної системи на всіх етапах впровадження:

- проведення соціально-психологічних досліджень якості сформованої певних рис особистості;
- створення системи моніторингових змін у розвитку особистості та класного колективу;
- проведення корекційної роботи згідно результатів діагностики.

Практично-діяльнісний компонент

Стратегія вибору методів та форм виховної роботи спрямована на:

- 1) створення психолого-педагогічних умов своєчасного виявлення оптимального розвитку задатків та здібностей
- 2) організацію різноманітної творчої, особистісно і суспільно значущої діяльності заради саморозвитку, самовизначення та самореалізації особистості
- 3) визначення та проєктування кожним учнем стратегії власного успішного дорослого життя.

Зміст виховної роботи

Складовими системи виховної роботи є такі види діяльності:

- 1) діагностична (спрямована на розкриття індивідуальних якостей особистості);
- 2) формування на удосконалення власного: «Я» (проведення тренінгових занять, тощо);
- 3) пошуково-творча та проєктна діяльність, спрямована на розширення кругозору, формування організаторських та лідерських навичок;
- 4) спортивно-оздоровча діяльність, що сприяє формуванню пріоритету здорового способу життя;
- 5) ціннісно-орієнтована діяльність, спрямована на формування системи ціннісних ставлень та формування Я-концепції;
- 6) громадська діяльність, формування активної громадянської позиції учня;
- 7) індивідуальний супровід учня (діяльність вчителя, спрямована на розкриття якостей особистості та допомога в побудові власного стратегічного плану щодо створення ситуації успіху, яка веде до тріумфу особистості в майбутньому).

З метою трансформації стратегічного змісту виховної системи у конкретні заходи була розроблена програма виховної роботи: «Розкриття внутрішнього Всесвіту дитини – шлях до тріумфу особистості», в якій кожен модуль розкриває певний цільовий напрям дієвості виховної системи. Відповідно до стратегічних завдань модуля, вибудовано систему виховних справ. У програмі значне місце приділяється груповій роботі, з розподілом завдань та обов'язків згідно з можливостями, здібностями та інтересами учнів. У передбачених програмою проектах, учні виконуючи індивідуальне завдання, мають у кінцевому результаті представити спільний груповий продукт. Таким чином, виховується почуття особистісної та колективної відповідальності за доручену справу. Значна увага приділяється розвитку індивідуальних творчих здібностей та подальшій консолідації творчого потенціалу класу заради проведення масової колективної творчої справи. Багато виховних справ мають на меті дати учню можливість опанувати себе в системі різних соціальних ролей (тренінги, рольові ігри, тощо). Також чинне місце відведено інноваційним формам роботи, таким як театр тіней, флешмоби, фотоквести, тощо. Головним особистісним проектом для кожного учня стає створення власного портфоліо та побудова стратегії успішного дорослого життя.

Головні напрями діяльності класного керівника щодо створення ситуації успіху особистості:

- створення індивідуальної карти супроводу на основі вивчення індивідуальних особливостей, здібностей, інтересів, оточення, рівня розвитку як стратегічного плану роботи;
- створення виховного середовища (згуртування класного колективу, формування самоврядування, залучення кожного учня до різних видів діяльності, формування сприятливої атмосфери емоційної підтримки);
- організація активного змістовного дозвілля, що дозволяє кожній дитині розкрити творчий потенціал;
- активна участь класу у загальношкільних виховних справах;
- залучення батьків до активної позаурочної діяльності;
- корекція впливу різноманітних суб'єктів соціальних взаємин дитини.

Тактика і стиль діяльності класного керівника-тьютора суттєво відрізняється. Тьютор – водночас і класний керівник, і наставник, і радник, і психолог. Таке спілкування передбачає, що він уміє поділитися своїм досвідом і створити умови для виникнення такого досвіду в інших. Тьютор схожий на фігуру наукового керівника, тільки його знахідки залишаються в тіні, бо не стосуються відкриття нового для всього людства, але тільки – для чергового підопічного. Тьютор у спілкуванні з дитиною стає для неї старшим другом, при цьому не опускаючись до рівня дитини, а намагаючись підняти дитину до свого рівня. Він сприяє їхньому формуванню й удосконаленню, осягненню свого образу, допомагає

розкрити сильні сторони. Тактика керівника-тьютора полягає в тому, що він усвідомлює унікальність кожного учня, бере на себе відповідальність за особистісне зростання кожної дитини, допомагаючи їй створити індивідуальну стратегію власного життя.

Тьютор намагається створити для кожного учня не лише ситуацію успіху, а ситуацію тріумфу особистості, що включає визнання результатів індивідуальної діяльності та особистісного зростання.

3 правила спілкування з дитиною

1. Сприймати дитину такою, яка вона є. Кожна дитина талановита, а значить, цікава.
2. Ставитись до вихованця так, ніби він уже став таким, яким його хоче бачити педагог.
3. Організувати перебування дитини в класі так, щоб їй це приносило задоволення і радість.

Діагностико-результативний компонент

Очікувані результати:

1. Рівень досягнення якостей особистостей максимально наблизений до ідеальної моделі особистості випускника.
2. Формування необхідних життєвих компетенцій особистості.
3. Рівень досягнення якостей особистостей максимально наблизений до ідеальної моделі особистості випускника.
4. Формування необхідних життєвих компетенцій особистості.
5. Визначення власних цілей і можливостей, а також шляхів їх реалізації.
6. Розвиток та реалізація особистісного потенціалу особистості.
7. Формування свідомого патріота з активною громадянською позицією, почуттям власної гідності та готовим реалізувати себе у всіх сферах життєдіяльності.

Вся дієвість системи спрямована на кінцевий результат, який відображено в ідеальній моделі вихованої особистості, на скільки отриманий результат співпадає з «ідеальним» – від того залежить ефективність впровадження виховної системи в цілому.

Дана система є ефективною, про що свідчать результати діагностики у роботі з класним колективом. Аналізуючи результати діагностики, слід відмітити зростання активності та ініціативності учнів та батьків, позитивну роботу класного самоврядування, динаміку зростання організованості класного колективу, його згуртованості, бажання співпраці один з одним та взаємодії з класним керівником. Усе це дає підставу говорити про реалізацію головних завдань виховної роботи.

Валентина ІОВА,
завідувачка сектора національно-патріотичного та фізичного виховання
науково-методичного центру виховної роботи та позашкільної освіти
Хмельницького ОІППО

Інтегратор позитивних змін

Одним із важливих завдань «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки» є створення ефективної системи національного виховання на засадах національних, загальнолюдських, громадських цінностей, забезпечення особистісного розвитку дитини, формування патріотичних почуттів та громадянської відповідальності у підростаючого покоління.

Науково-теоретичних обґрунтувань, дефініцій виховної системи та класифікацій її структурних компонентів у сучасній педагогічній науці є чимало. Але більшість науковців стверджує, що виховна система – це упорядкована цілісна сукупність компонентів, які сприяють розвитку особистості учня та колективу, формуванню у нього ціннісних орієнтацій і ставлень до себе й оточуючого світу. В Програмі Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України зазначено, що виховна система – це цілісний організм, який виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, за визначенням К.Ушинського, «духу школи». Отже, виховна система має бути інтегратором усіх позитивних виховних впливів, спрямованих на дитину в цілісному педагогічному процесі, який дозволяє реалізовувати цілі і завдання виховання особистості в конкретних соціально-педагогічних умовах, з урахуванням специфіки кожного окремо взятого навчального закладу, особливостей кожної дитини, кожної групової, класної спільноти

Якщо означувати виховну діяльність як системно впорядковану суб'єктивними і об'єктивними чинниками сукупність дієвих актів (поведінкових вчинків) для реалізації виховної мети, то виховну діяльність можна ототожнювати із виховною системою.

Досвід засвідчує, що найбільш ефективною є п'яти-компонентна структура виховної системи: мета, суб'єкти взаємодії, технології, практично- змістовий, очікуваний результат.

1. Мета як орієнтаційно-цільовий компонент, як правило, визначається на основі офіційної-особистісно орієнтованої парадигми розвитку освіти і виховання; виходячи з цього, метою виховання є створення оптимальних умов для розвитку дитини як особистості.

2. Суб'єкт-індивідуальний або колективний (учень, клас), на котрий спрямована виховна діяльність або діагностичний компонент, через який відстежується траєкторія особистісного зростання учня

3. Технології, тобто системна сукупність засобів, методів, принципів, форм, технік, прийомів для реалізації мети,

виховання дитини як особистості, отже, це - особистісно орієнтовані виховні технології.

4. Змістовий компонент –це сукупність завдань, які впливають із загальної мети інваріантні функції і методи їхньої реалізації, котрі і визначають зміст виховної роботи (отже, ще одним компонентом виховної системи є практичний, який означається як виховна робота, він вбирає у себе аксіологічний, організаційний, аналітичний, соціально-педагогічний, корегуючий, контроль-оцінний, прогностичний аспекти).

5. Очікуваний результат(кваліметрична, діагностична оцінка ефективності (якості) виховної системи).

При ранжуванні компонентів необхідно враховувати особливості дітей та виховну, розвивальну, формуючу спроможність об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Алгоритм моделювання виховної системи

Моделюючи виховну систему класу, чітко маємо усвідомити, що орієнтаційно-цільовий компонент – це обґрунтування мети, тобто створення оптимальних умов для особистісного розвитку і виховання учнів, досягнення стратегічної цілі сучасного виховного процесу: виховання громадянина патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну державу, який знає свої обов'язки і права, може успішно самореалізовуватись в соціумі як відповідальний громадянин, сім'янин, професіонал.

Наступним кроком є визначення технологічного компоненту, який спроможний реалізувати мету виховання, тобто забезпечувати розвиток дитини як особистості. Найефективнішими у цьому зв'язку є особистісно орієнтовані технології, які впроваджуємо на принципах педагогічної взаємодії, емпатії та інтеракції.

Практично-змістовий (аксіологічний) компонент виховної системи має забезпечувати пізнання цінностей, ціннісні орієнтації, що структуруються у стійке ціннісне ставлення життєво активної особистості, передбачає виокремлення пріоритетних напрямів виховного впливу, конкретизацію завдань, залежно від вікових особливостей учнів в процесі реалізації проектів морально-етичного, громадянсько-патріотичного спрямування.

Декомпозиція мети виховання конкретизується через систему виховних завдань, тут бажано брати за основу завдання, котрі визначаються програмою «Основні орієнтири

виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України», тобто, формування ціннісних ставлень за визначеними напрямками та з акцентуванням на:

- формування національної свідомості, правової культури; виховання любові до рідної землі, родини, свого народу;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;
- виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, толерантності, працелюбності та інших добродійностей;
- забезпечення повноцінного розвитку дітей та молоді, охорони й зміцнення їх фізичного, психічного і духовного здоров'я;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх самореалізації, формування науково світогляду;
- формування не пасивного спостерігача, а активного і небайдужого учня, мешканця свого міста, села, громадянина України.

Організаційно-педагогічний аспект

Формування активної життєвої позиції учнівської молоді є ефективним за наступних соціально-педагогічних умов: забезпечення умов індивідуального педагогічного супроводу кожного учня, добровільного та особистісно-мотиваційного характеру участі учнів у позакласній суспільно-корисній діяльності, інтегрування в цей процес тих, чий можливості обмежені. Важливим є не жалість до людей з особливими потребами, а стосунки на рівних і реальна допомога, що базується на повазі до людини. Ефективною є організація дитячої добродійної діяльності громадянсько-патріотичного спрямування засобами проектно-технології.

Також важливим є створення відповідних психолого-педагогічних умов, а саме: відповідність виховної практики засадам особистісно орієнтованої, гуманістичної парадигми освіти; ставлення до особистості дитини як до суб'єкта виховання; перцептивна, вербальна, комунікативна, інтерактивна взаємодія всіх суб'єктів виховного процесу; створення необхідних умов для розвитку творчого потенціалу особистості, перспектив її саморозвитку в колективі; захист і підтримка інтересів учня; самоідентифікація та особистісне самовизначення дитини; ціннісне забезпечення процесу формування її життєвої активності та стимулювання ініціативності; набуття практичних навичок, необхідних для особистісної гармонізації; інтеграція виховних впливів освітнього середовища.

Суб'єкт-суб'єктний компонент

Розв'язання означених завдань можливе при активній взаємодії, співтворчості всіх суб'єктів виховного процесу, як практичне втілення особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини:

- ставлення до особистості дитини як до суб'єкта виховання; стимулювання ініціативності та життєвої активності дитини;
- емпатійна, комунікативна, інтерактивна взаємодія всіх суб'єктів виховного процесу й інтеграція виховних впливів освітнього середовища;
- забезпечення сприятливих умов для життєдіяльності особистості відповідно до її власних інтересів, потреб і суспільних очікувань;
- формування особистісного «я» кожного вихованця та розвиток його індивідуальності як у системі колективних стосунків, так і під час проведення індивідуальної виховної роботи;
- сприяння набуттю вихованцями позитивного соціального досвіду, засвоєння норм і зразків гуманістично зорієнтованої взаємодії людини з навколишнім світом, ціннісних орієнтацій засобами включення її в суспільну діяльність;
- принципове уникнення усіма суб'єктами виховного впливу несприятливих педагогічних ситуацій, наприклад: (за І.Д. Бехом):

Суб'єкт (вихованець)	Суб'єкт (вихователь, батьки, дорослі)
Намагається досягти певних виховних цілей	намагання вихованця не помічає, проте похибка викликає яскраво виражене незадоволення, критику
підкреслює невідповідність вихованця тим чи іншим суспільним нормам, навіть, що дитина не така, якою хотіли б її бачити	
не створює ситуації авансової довіри, гарантованого успіху, мажорного стилю	
Намагається впоратися із непосильними вимогами	вимагає від дитини неможливого, а коли вона не спроможна відповідати цим вимогам, принижує
не враховує потреби, інтереси, життєві проблеми, вікові можливості особистості дитини	
змушує вихованців проти їх волі робити ті вчинки, які даються їм з великими труднощами	
порушує безперечне право дитини - впливати на наші судження про неї	
не використовує природну дитячу потребу в прихильному ставленні до неї значущих людей з метою розвитку позитивних якостей	
намагається діяти самостійно	не дає можливості дитині самостійно приймати рішення і діяти відповідно
застерігаючи дитину від того, що вона не повинна робити, фіксує її увагу на цьому вчинку, а отже, штовхає її до здійснення даної дії	
не враховує психологічну закономірність, згідно з якою діти, які привчені лише спостерігати, стають соціально пасивними	

Напрямок виховного впливу: «Я –учень»

Сформуванню почуття гордості у кожного учня за те, що носить звання учня саме цієї школи. Найважливішим аспектом дитячого громадського формування є самоврядування. Через систему врядування в учнів розвиваються організаційні здібності ініціативність, а отже, креативність, творчість, вміння відстоювати свою точку зору, почуття відповідальності за доручену справу, формується світогляд, вміння вибирати односторонню навколо спільної справи. Учні навчаються вільно висловити свою думку, пропонувати щось цікаве, організувати будь-яку справу. Особливо необхідно підтримати ініціативу дітей щодо благодійних справ, підтримки поранених воїнів

АТО, акцій краєзнавчого та культурологічного спрямування з метою їхньої реалізації в соціумі, розуміння причетності до значимих суспільних процесів.

**Напрямок виховного впливу:
«Я – житель міста, села»**

Враховуючи вікові особливості, учням потрібно допомогти опанувати нову соціальну позицію. Наприклад, середній шкільний вік є найсприятливішим для розвитку творчого мислення, здійснюється інтенсивне моральне й соціальне формування особистості, формується віра у свої сили. Ці вікові особливості і допоможуть перейти до етапу – усвідомлення приналежності до певної громади. Учні навчаються активно діяти при розв'язанні важливих проблем не тільки класу, а й міста чи села. Доцільні проєктні технології, або інтерактивні методи.

**Напрямок виховного впливу:
«Я – громадянин України»**

Старший шкільний вік є сенситивним у формуванні світогляду, виробленні стратегії життя, визначенні життєвих планів, формуванні вміння творити власну долю, активно реалізувати громадянські права й обов'язки. Старшокласникам необхідно допомогти у розвитку самоусвідомлення і самоутвердженні: підтримувати переконання у власній унікальності, визначати траєкторію перспектив життя, варіанти самореалізації як громадянина, професіонала, патріота України.

На пропедевтичному рівні: створення моделей морально-етичних ситуацій в освітньому процесі та щоденному житті учнівського колективу з метою визначення рейтингів життєвих цінностей, формування потреби в суспільно-корисних вчинках, стимулювання активної життєвої позиції.

Алгоритм дій педагога:

Створення першої проблемної морально-емоційної ситуації: „Чи знаєте ви...” з метою активізації мислення, уяви та стимулювання емоційної чутливості, переживання дитиною яскравих моральних почуттів.

На цьому етапі емоційного піднесення, усвідомлення значущості того, що відбувається, пропонується 1-3 приклади розв'язання проблеми (один з прикладів обов'язково має представляти дії такої ж вікової групи).

Підведення дитини до емоційного відкриття: ЕВРИКА! „... І я щось можу!"; виникнення моральної потреби: „... і я так хочу!”.

Пауза емоційного усвідомлення значущості зазначеної потреби.

Створення іншої проблемної морально-емоційної ситуації: „Чи знаєте ви... шляхи вирішення зазначеної потреби” – переконати дитину зробити самостійний вибір на користь вирішення зазначеної потреби.

«Чи знаєте ви... передбачити подібні ситуації?» (Відповіді дітей).

Є пропозиція... – реальна суспільно-корисна справа...

На формувальному рівні: «Організую різні види діяльності» – обдумати шляхи вирішення проблеми; визначити напрямки діяльності; скласти з учнями план роботи; розподілити обов'язки у пошуковій роботі між учасниками; організувати самостійну пошукову або дослідницьку ді-

яльність, виготовлення продукту; захист проєктів; втілення або реалізація проєкту.

Емоційний комплекс впливу на вихованця: „Я захоплюсь тобою!” (психологічної готовності вихованця до здійснення вчинку, що реалізує привласнену моральну цінність, вихователь вдається до захоплення ним). Організаційний прийом: „Самоврядування” (підтримувати дружні дитячі групи, які утворилися в класі, й забезпечити постійну зміну соціальних ролей, виконання таких групових завдань, які б підвищували взаємодію учнів, їхнє розуміння один одного, навчили б дітей цінувати не тільки свої власні, але й корпоративні досягнення).

Виховні прийоми «Звичайне прохання» (наказ чи пряма вимога розцінюються вихованцем як досягання на його незалежність чи самобутність і здебільшого відхиляються ним); «Самонавіювання» (це твердження, що успіх можливий, виражене від першої особи в теперішньому часі. Сила самонавіювання – у здатності створити свій власний позитивний образ і постійно цей образ зміцнювати за допомогою слів, звернених до себе. Ці слова підсилюють віру в те, що ви в змозі досягти своєї мети, і вказують напрямок, яким треба йти. Формули самонавіювання починаються зі слів: Я хочу..., Я можу..., Я буду..., Я є).

На коригувальному рівні: «Моделюю цінність!» – оформлення результатів; оцінювання діяльності; рефлексія, подяка. Створення різних педагогічних ситуацій: морального вибору, авансової довіри, гарантованого успіху, вручення символічних призів, подарунків, з метою формування активної життєвої позиції.

Діагностико-результативний компонент

Для вивчення індивідуально-психологічних особливостей учнів використовуємо соціометрію, тест Айзенка, методика Філіпса для визначення рівня тривожності, діагностику В.Бойка у встановленні причин емоційних контактів, діагностику рівня сформованості життєвої компетентності В.Павлова «Готовність до саморозвитку», анкетування за методикою Н.Капустіна, вивчення рівня вихованості, рівня сформованості громадянської відповідальності за М.Шиловою, анкети: « Я та мій клас», «Взаємовідносини учитель-учень». Окрім цього використовуємо метод проєктів.

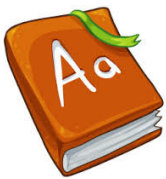
Усі ці форми методи діагностичної роботи допомагають визначитись із висновками про ефективність виховної системи.

ГЛОСАРІЙ

Національне виховання – історично зумовлена і створена народом сукупність ідеалів, поглядів, ідей традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підрастаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

Виховання – процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Вихованість – системна сукупність якостей, яка характеризується наявністю і рівнем сформованих суспільно значущих якостей, що відображають всебічність її розвитку і готовність до повноцінної діяльності.

Термінологічний словник

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої національно-патріотичної самосвідомості, почуття вірності, любові до України, турботи про благо своєї нації.

Патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття – цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. Базовими складниками почуття патріотизму є: любов до України, що насамперед виявляється в історичній пам'яті; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; гуманістична моральність; готовність до самопожертви; почуття власної гідності.

Військово-патріотичне виховання – складник патріотичного виховання, яке має за мету забезпечити активну участь громадян у збереженні безпеки України від зовнішньої загрози й зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України.

Виховання – цілеспрямований процес створення соціальних умов (матеріальних, духовних, організаційних) для гармонійного розвитку особистості як суб'єкта, оволодіння нею сучасною культурою.

Виховна взаємодія – процес спрямованого впливу суб'єктів виховання один на одного, їхній взаємозв'язок, взаємозумовленість, взаємообмін.

Гідність – ціннісне переживання особистістю самої себе як результат самоповаги за набуті духовно-моральні якості, що викликають повагу інших, і визнання яких особистість за необхідності відстоює у процесі власної життєдіяльності.

Громадянськість – це ціннісне ставлення до держави, що виявляється у дотриманні законів та обов'язків громадянина, повазі й дотриманні прав людини, переконаності у необхідності демократії, впевненості у своїй спроможності впливати на життя суспільства, вмінні співпрацювати з владою, впливати на неї та контролювати її, громадянській активності, мужності, гідності.

Національний ідеал – ідеальний образ українця з певним суспільно значущим способом мислення та відповідними якостями, який спроможний використати їх як засіб для поліпшення свого життя і життя інших.

Національна самобутність – національна неповторність, оригінальність, яка проявляється окремою особистістю чи групою у ментально обумовленому художньо-мистецькому світосприйнятті, прагненнях, національно прийнятних способах спілкування, діяльності, поведінки.

Національно-культурна ідентичність особистості – це уподібнення окремої особистості з певною надією на основі оволодіння сукупністю національних та культурних цінностей, почуттів, уявлень, поглядів, ідей, зразків поведінки, завдяки яким індивід усвідомлює свій історично зумовлений соціально-культурний локалітет у системі людства.

Національна самосвідомість – ставлення особистості до самої себе, яке ґрунтується на ідентифікації особистості з народом України, незалежно від свого етнічного походження. Передбачає любов до свого народу, віру в його духовні сили і майбутнє, готовність до праці на користь народу; знання та уміння осмислювати його моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку; передбачає систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, звичками, знаннями, відповідальністю перед своїм народом.

Національно-патріотичні цінності – основа для виникнення і морального прийняття рішень в інтересах народу, нації, держави; кінцева мета, якої прагне людина-патріот.

Обов'язок – поведінка, яка вимагає моральної відповідальності.

Особистість – суб'єкт вільного і відповідально-го морального вчинку та свідомої діяльності.

Патріотичне виховання – складник національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Переконавання – система усвідомлених уявлень і знань особистості, що спонукають її діяти відповідно до усталених поглядів, принципів, світогляду.

Самовиховання – свідомо систематична діяльність людини, спрямована на вироблення в собі бажаних моральних якостей.

Самоконтроль – свідомо вольова регуляція особистістю власної поведінки, що полягає в усвідомленні та оцінюванні людиною свого психічного стану, дій та узгодження їх відповідно до суспільних норм і правил поведінки людей.

Свобода – незалежність суб'єкта; свідоме визначення суб'єктом власних цілей поза впливом зовнішнього авторитету.

Спрямованість особистості – сукупність усталених мотивів, які орієнтують поведінку і діяльність людини незалежно від конкретних умов.

Волошкове дитинство

*Дитинство синьооке, мов волошки,
Його завжди буває зовсім трошки.
Воно веселе і дзвінкоголосе.
Розпустить коси і блукає босе.*

*Дитинство різнобарвне і щасливе,
Яскраве, простодушне, галасливе,
Воно ще поряд, зовсім недалеко,
Та вже летить у вирій, мов лелеки.*

*Дитинство пахне мамою і хлібом.
І навіть спогадом сумує ніби,
Та завжди в пам'яті моїй просторе,
Безмежно – сине волошкове поле.*

Науково-методичні
посібники
НМЦ виховної роботи
та позашкільної освіти
Хмельницького ОІППО

МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ
В. Іова, Л. Красномовець
Орієнтири
морально-духовного
виховання особистості

РОБОЧИЙ ЗОШИТ
КЛАСНОГО КЕРІВНИКА
Клас (група)
Вчитель

**ЩОДЕННИК
ВОЖАТОГО**

Хмельницький обласний інститут
психологічної педагогічної освіти
Науково-методичний центр виховної роботи
та захисту прав дитини

Патріотизм –
це висока
відповідальність
перед
Батьківщиною

**ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ
ОРГАНІЗАЦІЇ
СІМЕЙНО-РОДИННОГО
ВИХОВАННЯ**
ПОРАДНИК БАТЬКАМ ТА ПЕДАГОГАМ

**ІННОВАЦІЙНІ
МЕТОДИ ВИХОВАННЯ**
Методично-методичний посібник
МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ
ВИХОВАННЯ**

Презентаційний буклет
за матеріалами секції №2
«ПАТРІОТИЧНЕ ВІХОВАННЯ
В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ, ТВОРЧИЙ ДОСВІД»
Другої Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«Формування патріотизму
та збереження національної
ідентичності особистості
в умовах полікультурного
середовища сучасної України»
Хмельницький
2014

Мистці рідного
Збірник
науково-методичних
матеріалів
Хмельницький, 2014

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ
ВИХОВАННЯ**
науково-методичний посібник
НЕВІСІЛЬСЬКА СОТНЯ

**ЗБІРНИК
ПРОГРАМ**
для гуртків, творчих об'єднань
ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО
та ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО
НАПРЯМІВ

ОСОБИСТОСТІ